

Projektas „Integruoto modelio, skirto užsienyje gyvenantiems bei iš užsienio atvykusiems lietuvių ir kitų šalių vaikų lituanistiniam ugdymui bei su jais dirbančių pedagogų ir specialistų kvalifikacijos tobulinimui, sukūrimas ir išbandymas (Lituanistinis modelis)“, projekto Nr. VP1-2.2-ŠMM-03-V-01-006, finansavimo ir administravimo sutarties Nr. VP1-2.2-ŠMM-03-V-01-006.

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS
MCMXXII

**INTEGRUOTAS MODELIS, SKIRTAS UŽSIENYJE
GYVENANTIEMS BEI IŠ UŽSIENIO ATVYKUSIŲ
LIETUVIŲ IR KITŲ ŠALIŲ VAIKŲ
LITUANISTINIAM UGDYMU BEI SU JAIS
DIRBANČIŲ PEDAGOGŲ IR KITŲ SPECIALISTŲ
KVALIFIKACIJOS TOBULINIMUI
(LITUANISTINIS MODELIS)**

Projektas „Integruoto modelio, skirto užsienyje gyvenantiems bei iš užsienio atvykusiems lietuvių ir kitų šalių vaikų lituanistiniam ugdymui bei su jais dirbančių pedagogų ir specialistų kvalifikacijos tobulinimui, sukūrimas ir išbandymas (Lituanistinis modelis)“, projekto Nr. VP1-2.2-ŠMM-03-V-01-006, finansavimo ir administravimo sutarties Nr. VP1-2.2-ŠMM-03-V-01-006.

**INTEGRUOTAS MODELIS, SKIRTAS UŽSIENYJE GYVENANTIEMS BEI IŠ UŽSIENIO
ATVYKUSIŲ LIETUVIŲ IR KITŲ ŠALIŲ VAIKŲ LITUANISTINIAM UGDYMOI BEI SU
JAIS DIRBANČIŲ PEDAGOGŲ IR KITŲ SPECIALISTŲ KVALIFIKACIJOS
TOBULINIMUI (LITUANISTINIS MODELIS)**

Rengėjai:

Vida Bagdonavičienė

Vilma Balčiūnienė

Janina Dombrovskienė

Mykolas Lepeška

Rima Narbuntaitė- Rasimavičienė

Laima Sajienė

Laima Šatienė

Ilona Tandzegolskienė

Janina Varnienė

Jolanta Zabarskaitė

TURINYS

PRATARMĖ.....	4
PAGRINDINĖS SĄVOKOS	6
1. BENDROJI DALIS	7
1.1. LITUANISTINIO MODELIO KŪRIMO KONTEKSTAS.....	7
1.2. LITUANISTINIS UGDYMAS UŽSIENIO ŠALYSE.....	11
1.2.1. Teisinė ir administracinė sritis	11
1.2.2. Lituanistinio ugdymo turinio projektavimas.....	18
1.2.3. Lituanistinio ugdymo organizavimas.....	23
1.3. LITUANISTINIS UGDYMAS LIETUVOJE.....	28
1.3.1. Teisinė ir administracinė sritis	28
1.3.2. Lituanistinio ugdymo turinio projektavimas.....	38
1.3.3. Lituanistinio ugdymo organizavimas.....	47
2. SPECIALIOJI DALIS.....	56
2.1. LITUANISTINIO MODELIO TEORINIS PAGRINDIMAS	56
2.1.1. Lituanistinis ugdymas daugiakultūrėje visuomenėje	56
2.1.2. Tarpkultūrinis ugdymas (-sis): esmė ir vieta lituanistinio ugdymo modelyje	57
2.1.3. Lituanistinio ugdymo samprata XXI amžiaus visuomenėje	60
2.2. LITUANISTINIO UGDYMO TURINIO PROJEKTAVIMAS	64
2.2.1. Lituanistinio ugdymo turinio projektavimo modelis	64
2.2.2. Lituanistinio ugdymo turinio projektavimo ir įgyvendinimo principai	67
2.2.3. Lituanistinės mokyklos samprata.....	68
2.2.4. Lietuvių kalbos mokymo vaidmuo lituanistinio ugdymo turinyje.....	69
2.3. LITUANISTINIO UGDYMO PEDAGOGŲ KOMPETENCIJŲ PLĖTROS IR KVALIFIKACIJOS TOBULINIMO GAIRĖS	72
2.3.1. Kvalifikacijos tobulinimo ir kompetencijų plėtros veiksniai.....	72
2.3.2. Kvalifikacijos tobulinimo ir kompetencijų plėtros sritys ir turinys.....	75
2.4. LITUANISTINIS UGDYMAS VIRTUALIOJOJE ERDVĖJE.....	82
2.4.1. Lituanistinio ugdymo virtualiosios sistemos struktūra	82
2.4.2. Lituanistinio ugdymo portalas	84
Informacinės sistemos interaktyvioji dalis.....	84
2.4.3. Virtualioji biblioteka	85
2.4.4. Interaktyvioji mokymosi aplinka	86
2.4.5. Grįžtamojo ryšio sistemos paskirtis – plėtoti lituanistinio ugdymo virtualiojoje erdvėje priemonės ir gerinti jų kokybę	87
LITERATŪRA	88
PRIEDAI.....	92

PRATARMĖ

Lituanistinis ugdymas – vienas svarbiausių veiksnių saugant ir puoselėjant lietuviybę. Nors užsienyje gyvenantys lietuviai rūpinasi tautinio tapatumo palaikymu, steigia lietuvių švietimo įstaigas, taip siekdami mokyti lietuvių kalbos, kultūros, istorijos ir tradicijų, ugdyti lietuviybės perėmėjus ir tęsėjus, suteikti galimybes užsieniečiams pažinti Lietuvą, tačiau dėl sparčių globalizacijos procesų kyla vis naujų iššūkių ir reikia naujų veiklos formų, metodų, priemonių ir tinkamo pasirengimo.

Svarbiausias šiuolaikinės visuomenės ypatumas yra globalizacija, o ją lydi žinojimo visuomenė, daugiakultūriškumas, vartotojiškumas, ekologinės ir darnios plėtros problemos, lyčių santykio ir šeimos sampratos kaita, daugialypės terpės (angl. *multimedia*) įtaka socialinės kaitos procesui ir kt. Globalizacijos ir žinojimo visuomenės sąlygomis svarbu suvokti, kad daugiakultūriškumas yra neišvengiamas reiškinys.

Vienas iš svarbių lituanistinio ugdymo sėkmę lemiančių veiklos uždavinių yra sudaryti sąlygas ir užtikrinti galimybę užsienyje gyvenančių šeimų vaikams ir Lietuvoje gyvenantiems užsieniečiams pažinti Lietuvos kultūrą, mokytis iš jos, kartu skatinti tarpkultūrinius santykius. Nors daugiakultūriškumas yra didelis visos žmonijos pasiekimas ir turtas, tačiau, kaip ir kiekvienas procesas, daugiakultūriškumo reiškinys ir tarpkultūrinių santykių skatinimas suprantamas labai įvairiai, o kartais kelia didelių sunkumų. Tarpkultūrinių santykių kontekste iškyla asmens tautinio tapatumo problemų: ar formuoti ir kaip formuoti vaikų tautinį tapatumą, kokios tautinio tapatumo ugdymo sąlygos pasikeitus technologijoms ir gyvenant informacinėje visuomenėje? Ar tautinio tapatumo ugdymą gali atstoti pilietinis ugdymas ir atvirkščiai? Kokie yra šiuolaikinės visuomenės ypatumai, kuo ji išskirtinė ir kas daugiausia lemia šiuolaikinės daugiakultūriškumo sąlygas? Tai svarbūs klausimai, į kuriuos turėtų atsakyti lituanistinio ugdymo mokytojai ir vaikų tėvai. Šiandienos daugiakultūriame pasaulyje ieškoma naujų tautiškumo ir tautinės tapatybės apibrėžčių.

Lituanistinio ugdymo modelį sudaro bendroji ir specialioji dalys. Tyrimo duomenys pagal kiekvieną sritį pristatomi bendrojoje modelio dalyje: lituanistinio ugdymo organizavimo užsienio šalyse situacijos analizė, lituanistinio ugdymo (lietuvių kalbos, daugiakultūrio ugdymo, istorijos, etnokultūros), skirto užsieniečių vaikams, užsienyje gyvenantiems ir iš užsienio grįžusiems lietuviams, ir lituanistinio ugdymo mokytojų veiklos analizė, įvardijamos esminės problemos ir poreikiai. Aptariamos pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria užsienyje gyvenančios šeimos ir kitataučiai vaikai Lietuvoje lituanistinio ugdymo srityje.

Nustatyta situacija, problemos ir poreikiai įgalino parengti specialiąją modelio dalį ir apibrėžti šios dalies pagrindinius uždavinius, kurie bus įgyvendinami palaipsniui plėtojant interneto svetainę. Specialiojoje modelio dalyje pristatoma lituanistinio ugdymo interneto svetainė, apimanti lituanistinio ugdymo portalą, biblioteką, interaktyviąją mokymosi aplinką ir grįžamojo ryšio sistemą.

Lituanistinio ugdymo portalo paskirtis – informacijos sklaida. Portalo lankytojai galės rasti informaciją ir nuorodas į teisinius dokumentus, statistinius duomenis, susijusius su lituanistiniu ugdymu,

informaciją apie psichologinę pagalbą mokytojams, tėvams, vaikams ir kt. Portale taip pat veiks bendravimo forumas pagal socialinio tinklo „Face book“ principą.

Virtualioji biblioteka skirta registruotiems vartotojams. Bibliotekoje bus galima rasti literatūros katalogus lietuvių kalbos, istorijos, etnokultūros, tarpkultūrinio mokymo ir kitais lituanistinio ugdymo klausimais.

Interaktyvioji mokymosi aplinka skirta lituanistinio ugdymo mokytojams. Šioje aplinkoje bus skelbiamos kvalifikacijos tobulinimo programos, mokymosi užduotys, priemonės ir pan.

Grįžtamojo ryšio sistema yra skirta informacijai apie interneto svetainę rinkti, turint tikslą – plėtoti interneto svetainės priemones ir gerinti jų kokybę.

Tikimasi, kad lituanistinio ugdymo modelis atitiks lituanistinių mokyklų užsienyje reikmes ir turės įtakos tobulinant užsieniečių vaikų integracijos į Lietuvos švietimo sistemą. Atsiras daugiau galimybių bendradarbiauti Lietuvos mokyklų ir lituanistinių mokyklų užsienyje mokytojams. Interaktyvioji mokymosi aplinka, virtualioji biblioteka ir portalas sudarys galimybių pedagogams keistis metodine informacija, tobulinti savo kvalifikaciją, o tėvams ir vaikams – atrasti vertingų patarimų tarpkultūrinio mokymosi ir lituanistinio vaikų ugdymo, pedagoginės psichologijos problemų sprendimo klausimais.

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Lituanistinė mokykla – švietimo įstaiga užsienyje, kurioje supažindinama su Lietuva, sudaromos sąlygos saviraiškai lietuvių kalba ir per kurią palaikoma ir skleidžiama lietuvybė¹.

Lituanistinis švietimas – lietuvių kalbos, Lietuvos valstybės istorijos, kultūros mokymas ir supažindinimas su Lietuvos dabartimi, taip pat sąlygų saviraiškai lietuvių kalba užsienio valstybėse sudarymas².

Lituanistinis ugdymas – tautinės tapatybės formavimas lietuvių kalbos, etnokultūros, istorijos ir kitomis mokymo priemonėmis.

Tarpkultūrinė kompetencija – žinios, gebėjimai, įgūdžiai ir vertybės, sudarančios prielaidas gyventi ir veikti daugiakultūroje visuomenėje.

Tarpkultūrinis ugdymas – supažindinimas su visuomenėje egzistuojančiomis kultūromis, gilesnio kultūrų pažinimo, tolerancijos, supratingumo, pagarbos skatinimo inicijavimas ir šių vertybių formavimas.

Užsienio lietuvių lituanistinis švietimas – formaliojo ir neformaliojo švietimo mokyklų užsienyje veikla, kurios paskirtis – išsaugoti lietuvių tautinį tapatumą, supažindinti su Lietuvos valstybės istorija, kultūra, paveldu, padėti išmokti lietuvių kalbą ir ją išlaikyti, sudaryti sąlygas saviraiškai lietuvių kalba³.

¹ Globalios Lietuvos – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programos gairės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 30 d. nutarimu Nr. 389, Valstybės žinios, 2011-04-09, Nr. 42-1969 [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 14 d.]. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395940&p_query=&p_tr2=.

² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 2 straipsnio 9 punktą, Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1804 [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 14 d.]. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395105&p_query=&p_tr2=.

³ Globalios Lietuvos – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programos gairės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 30 d. nutarimu Nr. 389, Valstybės žinios, 2011-04-09, Nr. 42-1969 [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 14 d.]. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395940&p_query=&p_tr2=.

1. BENDROJI DALIS

1.1. LITUANISTINIO MODELIO KŪRIMO KONTEKSTAS

Integruoto modelio, skirto užsienyje gyvenantiems bei iš užsienio atvykusiems lietuvių ir kitų šalių vaikų lituanistiniam ugdymui bei su jais dirbančių pedagogų ir specialistų kvalifikacijos tobulinimui Lietuvoje esmė – padėti kūrybiškai mokyti lietuvių kalbos, istorijos, geografijos, etnokultūros, krašto istorijos užsienyje gyvenančius arba iš užsienio atvykusius lietuvių ir kitų tautybių vaikus. Modelio struktūroje detalizuojamos trys esminės lituanistinio ugdymo plėtros priemonės ir detalūs jų kūrimo reikalavimai. Tai:

- 1) užsieniečių vaikų Lietuvoje ugdymui ir integracijai į švietimo sistemą, užsienyje gyvenančių lietuvių vaikų ugdymui ir iš užsienio grįžusių lietuvių vaikų ugdymui ir integracijai į švietimo sistemą reikalingos sąlygos;
- 2) inovatyvių lituanistinio ugdymo programų kūrimo metodika;
- 3) mokytojų kompetencijų plėtros ir kvalifikacijos tobulinimo programų kūrimo metodika.

Siekiant šių tikslų 2012 m. kovo – liepos mėnesiais buvo atliktas žvalgomasis tyrimas, kurio metu buvo siekiama diskutuoti ir apžvelgti esamą situaciją su lituanistinio ugdymo dalyviais, gyvenančiais užsienio šalyse (pedagogai, tėvai ir vaikai), ir su lituanistinio ugdymo dalyviais, atvykusiais ir gyvenančiais Lietuvoje (pedagogai, tėvai ir vaikai). Tyrimo dalyviai – pedagogai, vaikai ir tėvai – pasirinkti taikant tikslinės atrankos kriterijų, pagal kurį atrinkta aktyviai dalyvaujančiųjų lituanistinio ugdymo procese imtis. Šioje atrankoje nebuvo svarbūs amžiaus, patirties, lyties ar panašūs kriterijai, kadangi buvo sutelkiamas dėmesys į kuo įvairesnių charakteristikų atstovus, kurie atitiktų vieną bendrą esminį kriterijų, aktualų šio modelio rengimo temai ir problematikai⁴.

Apžvelgiant lituanistinio ugdymo situaciją užsienio šalyse ir siekiant išskirti pagrindines problemas bei nustatyti lituanistinio ugdymo dalyvių reikmes buvo diskutuojama su 65 lituanistinių mokyklų pedagogais iš Airijos, Jungtinės Karalystės, Italijos, Kanados, Islandijos, Norvegijos, Šveicarijos, Vokietijos, JAV. Apskritojo stalo diskusijose (vizitų metu) Jungtinėje Karalystėje dalyvavo 15 pedagogų, Vokietijoje – 8 pedagogai, Airijoje surengto gerosios patirties susitikime „Draugystės tiltas“ dalyvavo pedagogų iš įvairių šalių. Iš viso atliekant tyrimą diskusijose dalyvavo 42 pedagogai.

Per apskritojo stalo diskusijas su pedagogais buvo diskutuojama apie lituanistinių mokyklų kūrimo aktualumą ir teisinę bazę; pagrindinius lituanistinio ugdymo mokyklų uždavinius ir veiklas; lituanistinio švietimo ir lietuviybės išsaugojimo problemas; emigrantų vaikų integracijos į švietimo sistemą situaciją; lituanistinių mokyklų veiklos problemas ir kvalifikacijos tobulinimo ar įgijimo

⁴ Žydžiūnaitė V. Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Tyrimo metodologija. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011, p. 77–83.

reikmes; esmines tėvų, suinteresuotų lituanistiniu vaikų ugdymu, problemas ir poreikius; vaikams rengiamas lituanistinio ugdymo veiklas ir jų poreikius.

Organizuojant diskusijas su tėvais buvo prašoma lituanistinių mokyklų, įsikūrusių Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje ir Airijoje, pedagogų ir Londono lietuvių bendruomenės atstovų ir „Draugystės tilto“ Airijoje organizatorių pagalbos. Iš viso diskusijose dalyvavo 28 tėvai. Diskusijose su tėvais buvo klausiama, ar noriai jų vaikai lanko lituanistines mokyklas, aptariamos priežastys, kodėl paaugę vaikai nebenori lankyti pamokų, kaip motyvuoti vaikus, kokios priemonės veiksmingos skatinant jų lietuvių kalbos tobulinimą ir smalsumą pažinti savo šalies istoriją, kultūrą ir papročius. Vizitų į užsienio mokyklas Jungtinėje Karalystėje, Airijoje ir Vokietijoje metu taip pat buvo stebimos lituanistinio ugdymo pamokos (iš viso 12), per kurias su vaikais buvo kalbama apie meilę savo šaliai, ilgesį, norą mokytis lietuvių kalbos kaip gimtosios, ateities sąsajas su Lietuva ir pan.

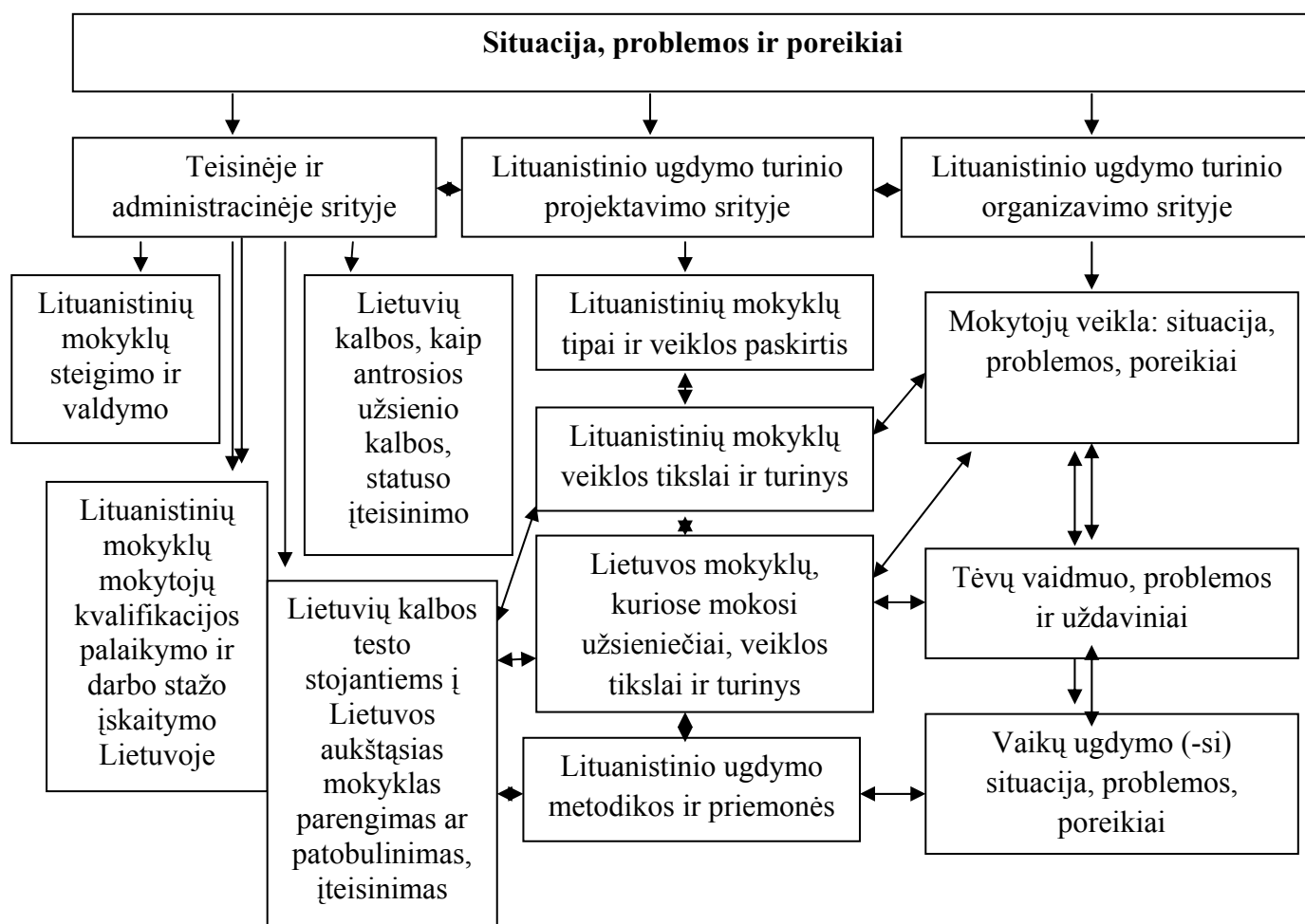
Aptariant lituanistinio ugdymo padėtį Lietuvoje buvo organizuojamos 4 apskritojo stalo diskusijos, kuriose dalyvavo pedagogai (iš viso 50), dirbantys su mokiniais, grįžusiais iš užsienio (reemigrantų vaikai), mokiniais, atvykusiais gyventi į Lietuvą iš užsienio (imigrantų vaikai), ir mokiniais, kurie gyvena mišrioje ar kitų tautybių šeimose. Per susitikimus buvo diskutuojama apie lietuvių kalbos išmokimo lygmenį, daugiakalbystę, lietuvių kalbos kaip svetimos mokymo problemas, lituanistinio ugdymo turinio individualizavimą, vaikų pojūčius atsidūrus naujoje situacijoje, tėvų lūkesčius ir baimes.

Remiantis apibendrintais atlikto tyrimo duomenimis, išskirtos pagrindinės sritys, kuriose nustatyta situacija, problemos ir poreikiai (1 pav.).

Išanalizavus apibendrintus tyrimo duomenis, suformuluoti uždaviniai, kurie ne tik aktualūs formuojant bendrąją lituanistinio ugdymo politiką, tobulinant lituanistinį ugdymą ir vykdant šį projektą, bet ir žvelgiant į ateities perspektyvą.

Teisinėje ir administracinėje srityje:

1. Inicijuoti teisinių dokumentų dėl pedagoginio stažo įskaitymo lituanistinių mokyklų mokytojams, grįžusiems į Lietuvą, parengimą.
2. Parengti veiklos pradžios rekomendacijas naujai besikuriančioms lituanistinėms mokykloms ir numatyti: kaip pradėti veiklą, kokiomis programomis vadovautis, kokius vadovėlius ir mokymo priemones galima būtų taikyti.
3. Inicijuoti Nicos sutartimi pagrįstų dokumentų „Dėl lietuvių kalbos, kaip antrosios užsienio kalbos, statuso įteisinimo užsienio mokyklose besimokantiems lietuvių mokiniams“ parengimą ir siūlyti įtraukti lietuvių kalbos egzaminą į užsienio šalių egzaminų sistemą.

1 pav. *Pagrindinės sritys, kuriose nustatyta lituanistinio ugdymo situacija, problemos ir poreikiai*

4. Skelbti informaciją apie priėmimo į Lietuvos aukštąsias mokyklas sąlygas ir vykdomas visų pakopų studijų programas.
5. Parengti kvalifikacijos tobulinimo seminarų katalogą lituanistinių mokyklų mokytojams ir vadovams.
6. Adaptuoti pedagoginio minimumo programą neformaliojo švietimo sistemoje dirbantiems lituanistinių mokyklų mokytojams.
7. Sukurti laipsnio neteikiančią nuotolinių studijų programą „Pedagogika“ lituanistinių mokyklų mokytojams, siekiantiems įgyti pedagogo kvalifikaciją.

Lituanistinio ugdymo turinio projektavimo srityje:

1. Aprašyti užsienio šalyse veikiančių lituanistinių mokyklų tipus ir jų paskirtį.
2. Nustatyti užsienio šalyse veikiančių lituanistinių mokyklų veiklos tikslus ir apibūdinti ugdymo turinį.
3. Surinkti informaciją, kas Lietuvoje jau yra padaryta šioje srityje.

4. Parengti užsienio šalių lituanistinių mokyklų mokytojams ir mokiniams lituanistinio ugdymo metodikas ir priemones.
5. Parengti Lietuvoje besimokantiems iš užsienio atvykusiems mokiniams lituanistinio ugdymo metodikas ir priemones.
6. Sukurti virtualiojo lituanistinio ugdymo portalą, virtualiąją biblioteką ir interaktyviąją mokymosi aplinką pedagogams.

Lituanistinio ugdymo turinio organizavimo srityje:

1. Aprašyti mokytojų, dirbančių lituanistinėse mokyklose, veiklos uždavinius ir pagrindines funkcijas.
2. Sukurti seminarų tėvams katalogą (psichologiniais, pedagoginiais, socializacijos, integracijos į daugiakultūrę visuomenę klausimais).
3. Parengti daugiakalbių vaikų mokymo šeimose rekomendacijas.
4. Parengti tarpkultūrinio ugdymo, lietuvių kalbos, istorijos, etnokultūros mokymo kompetencijų tobulinimo programą.
5. Parengti pedagoginės psichologijos integravimo į Lietuvos švietimo sistemą projektą (modelį) grįžusiems iš užsienio vaikams ir atvykusiems kitataučiams.

1.2. LITUANISTINIS UGDYMAS UŽSIENIO ŠALYSE

Apžvelgiant lituanistinio ugdymo užsienio šalyse padėtį, nustatant pedagogų, tėvų ir vaikų problemas ir poreikius, remiamasi ir teorinėmis išvalgomis, kurias suponuoja literatūros ir dokumentų analizė, ir empirinio tyrimo duomenimis. Buvo organizuojamos apskritojo stalo diskusijos su pedagogais iš įvairių šalių, kurie dirba lituanistinėse mokyklose, ir diskutuojama šia tematika: esminės lituanistinių mokyklų problemos ir reikmės, pedagogų veiklos aprėptis, kvalifikacijos kėlimo klausimai, lituanistinis švietimas, lituanistinis ugdymas, lietuviybės išsaugojimas. Apskritojo stalo diskusijose dalyvavo 65 lituanistinių mokyklų pedagogai iš Airijos, Jungtinės Karalystės, Italijos, Kanados, Islandijos, Norvegijos, Šveicarijos, Vokietijos, JAV. Taip pat per diskusijas su tėvais (iš viso 28) buvo siekiama sužinoti aktualias tėvų ir vaikų lituanistinio ugdymo problemas, vizitų į užsienio mokyklas Jungtinėje Karalystėje, Airijoje ir Vokietijoje metu stebint pamokos (iš viso 12) siekta nustatyti esmines vaikų lituanistinio ugdymo reikmes.

1.2.1. Teisinė ir administracinė sritis

Situacija. Pastaraisiais dešimtmečiais lietuviškoji diaspora patyrė didelių pokyčių, emigracijos srautai iš Lietuvos atskleidė, jog už mūsų šalies ribų kuriasi didelės, koncentruotos bendruomenės, kurios steigia ir naujas lituanistinio švietimo struktūras. Pagrindiniai įstaigų tipai jau yra tradiciškai nusistovėję ir nekinta nuo XX a. vidurio – tai neformaliojo švietimo įstaigos ar užsienio lietuvių neformaliojo švietimo įstaigos, ar lituanistinės mokyklos; formaliojo švietimo įstaigos, teikiančios išsilavinimą lietuvių kalba. Taip pat pastebima įvairių neformaliojo suaugusiųjų mokymosi švietimo formų, pavyzdžiui, kursai, klubai.

Neformaliojo švietimo įstaigų, arba lituanistinių mokyklų, skirstymas galimas pagal šiuos požymius:

- pagal asmenų, dirbančių mokyklose, pedagogo kvalifikaciją, kvalifikacijos kėlimo dažnumą, nuolatinį tobulėjimą;
- pagal darbo laiką: šeštadieninės ir sekmadieninės arba dirbančios darbo dienomis mokyklos;
- pagal ugdymo plano parengimo mokslo metams ypatumus, t. y. dirbama pagal patvirtintą mokymo programą arba dirbama pagal tam tikrą filosofinę kryptį, planuojant veiklą kreipiamas dėmesys į vaikų ir tėvų poreikius, vaikų kalbos lygį ir pan.;
- pagal mokymo ir meninės saviraiškos santykį: akcentuojama išskirtinai lituanistinis ugdymas, akcentuojama labiau meninis lavinimas, apimantis ir lituanistinį ugdymą.

Šio tipo įstaigose dirbantiems pedagogams atlyginimas mokamas iš tėvėlių surinktų pinigų arba iš bendruomenės fondo. Taip pat yra šalių, kur mokytojai dirba be atlygio, t. y. įkūrę mokyklą savo namuose, kur augindami savo vaikus ir siekdami juos ugdyti lietuviška dvasia prie šios veiklos kviečia prisidėti ir aplinkui gyvenančių šeimų narius.

Formaliojo švietimo įstaigoms būdingas požymis – lituanistinės programos apimtis, santykis su bendrąja mokykloje įgyvendinama mokymo programa. Pavyzdžiui: etninėse žemėse yra mokyklų, kurios iš dalies remiasi Lietuvos bendrojo ugdymo programa. Dalis formaliojo švietimo mokyklų dirba pagal tos šalies, kurioje veikia ši mokykla, švietimo programą, kartu įgyvendindamos ir lituanistinę programą. Pastarosios apimtis priklauso nuo Lietuvos vyriausybės tam skiriamo finansavimo ir pačios mokyklos įvairiais būdais telkiamų lėšų.

Gausiausią grupę sudaro neformaliojo švietimo įstaigos (lituanistinės mokyklos) – 163 mokyklos, kurios yra įsikūrusios 32 valstybėse⁵. Daugiausia lituanistinių mokyklų yra JAV – 36; Jungtinėje Karalystėje ir Kaliningrado srityje po 21 mokyklą; Airijoje, Vokietijoje ir Švedijoje – po 8 mokyklas; Baltarusijoje – 7 mokyklos; Australijoje ir Lenkijoje – po 5 mokyklas; Norvegijoje ir Kanadoje – po 4 mokyklas; po 3 mokyklas yra Danijoje, Rusijoje, Suomijoje, Ukrainoje ir Latvijoje, po 2 mokyklas yra Argentinoje, Gruzijoje, Ispanijoje, Italijoje ir Šveicarijoje, po vieną mokyklą yra Armėnijoje, Belgijoje, Čekijoje, Egipte, Estijoje, Islandijoje, Kinijoje, Moldovoje, Kazachstane, Prancūzijoje ir Urugvajuje (Užsienio reikalų ministerijos duomenys, 2012)⁶. Šiose mokyklose mokosi apie šešis tūkstančius mokinių⁷, o jiems žinias perduoda daugiau kaip 600 pedagogų. Reikia paminėti, kad tyrimo metu labiau buvo orientuojamasi į neformaliojo švietimo įstaigas – lituanistines mokyklas, kurios ženkliai prisideda prie lituanistinio švietimo ir ugdymo.

Tradicinėse lituanistinėse mokyklose vaikai mokosi suskirstyti pagal amžiaus grupes ir pagal pedagogų, kurie dirba su tomis amžiaus grupėmis, parengtas mokymo programas. Lituanistinės mokyklos steigiamos individualiai arba lietuvių bendruomenių. JAV turi sukūrusi per dešimtmečius bendras visam kraštui programas, kitur, ypač naujai susikūrusiose mokyklose, pedagogai pasirenčia asmeninius planus, remdamiesi Lietuvoje leistomis programomis ir vadovėliais ar pasikliaudami savo patirtimi. Kiekvienoje lituanistinėje mokykloje mokinių skaičius taip pat yra skirtingas, priklausantis nuo kelių šeimų iniciatyvos savo vaikus supažindinti su Lietuvos istorija, kultūra ir kalba. Kartais mokykla suburia iki kelių šimtų kolektyvo narių, pavyzdžiui, Maironio mokykla Čikagoje. Taip pat

⁵ Užsienio reikalų ministerijos interneto svetainėje yra pateikiami visų lituanistinių mokyklų adresai pagal šalis [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 24 d.]. Prieiga internete: <https://www.urm.lt/index.php?1759203450>.

⁶ Lituanistinis švietimas pasaulyje (2011–2012 metų duomenys). Užsienio reikalų ministerija [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 24 d.]. Prieiga internete: <http://www.urm.lt/index.php?1761138158>.

⁷ Mokyklose besimokančių mokinių skaičius nuolat kinta, todėl tikslų skaičių sunku nustatyti. Šiuo metu mokosi iš viso 6 296 mokiniai (tikslinta 2012 m. gruodžio 28 d.). Užsienio reikalų ministerija. Prieiga internete: <http://www.urm.lt/index.php?1761138158>.

vaikų skaičius ženkliai priklauso nuo bendro lietuvių skaičiaus tame regione ar mieste. Pavyzdžiui: Vokietijoje lietuvių šeimoms, įsikūrusioms skirtingose Vokietijos federacinėse žemėse, yra labai sunku susiburti dėl didelio jas skiriančio atstumo.

Tokioms mokykloms dažniausiai vadovauja tėvų komitetai arba lietuvių bendruomenės, kurie renkasi pedagogus, organizuoja patalpų nuomą, finansiškai remia mokyklos veiklą. Šioje grupėje stebimas greičiausias augimas ir dinamika, nes nuolat kinta jų skaičius. Pedagogai susiduria su didžiausiais iššūkiais savo darbe dėl skirtingų kalbos mokėjimo lygių, lankomumo (kiekvieną savaitgalį kinta mokyklą lankančių mokinių skaičius), silpstančios ar didėjančios mokinių ir tėvėlių motyvacijos. Ypač paauglystėje dažnai sumažėja mokinių motyvacija, kai draugams ir bendroms pramogoms teikiama pirmenybė. Be to, vyksta šeimų migracija į kitus miestus ir net į kitas valstybes.

Šiai mokyklų grupei aktualiausi patalpų ir išsilaikymo klausimai. Mokyklos palaikomos tik mokytojų ir tėvų entuziazmo dėka. Ir tai yra pati svarbiausia ir gausiausia tikslinė grupė, per kurią galima išlaikyti emocinį ryšį su Tėvyne ar kilmės šalimi. Taigi, mokyklos turėtų būti kiekvienos bendruomenės veiklos prioritetas, pagrindas ir ateitis.

Antroje vietoje pagal mokinių gausumą yra formaliojo švietimo įstaigos, kuriose mokoma lietuvių kalba. Šio tipo mokyklų yra vienuolika, jose mokosi apie 1 400 mokinių. Tokios mokyklos veikia Baltarusijoje (2), Latvijoje (1), Rusijoje (1), Lenkijoje (6), Vokietijoje (1)⁸. Į kai kurias mokyklas yra siunčiami mokytojai iš Lietuvos, jie dirba pagal kiekvienos šalies švietimo įstatymus. Tai užsienyje veikiančios bendrojo lavinimo mokyklos, kuriose lietuvių kalba yra mokoma dalis pamokų: lietuvių kalba, Lietuvos istorija, muzika bei kiti dalykai pagal mokytojų galimybes. Lietuvių kalba tokiose mokyklose gali siekti iki 50 proc. pamokų.

Naujausia tokio tipo mokykla 2005 m. Lietuvos valstybės lėšomis yra pastatyta Lenkijoje, Seinuose. Šioje mokykloje visi mokytojai yra vietiniai, t. y. to krašto lietuvaičiai, turintys pedagoginį išsilavinimą. Pagrindinį išlaikymą skiria Lenkijos vyriausybė, Lietuva prisideda tik iš dalies išlaikant pedagogų skaičių.

Viena yra išskirtinė mokykla, kurioje visas mokymas vyksta lietuvių kalba. Tai Pelesos lietuvių vidurinė mokykla, kurios statusas yra privati mokykla, o vienintelis steigėjas yra Lietuva. Ši mokykla Baltarusijoje veikia beveik du dešimtmečius. Didžioji dalis abiturientų atvyksta studijuoti į Lietuvą ir tai yra vienintelė lituanistinė mokykla, kurią visiškai išlaiko Lietuvos valstybė.

Į keletą smulkesnių pogrupių išskiriamos pagrindinės, vidurinės mokyklos, kurios yra lietuvių gausiai gyvenamose vietovėse ir vaikai lietuvių kalbą pasirenka kaip vieną iš mokomųjų kalbų. Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Lenkijoje, tai vadinama mokykla su lietuviškomis klasėmis ar su lietuvių kalbos

⁸ Lituanistinis švietimas pasaulyje (2011–2012 metų duomenys). Užsienio reikalų ministerija [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 24 d.]. Prieiga internete: <http://www.urm.lt/index.php?1761138158>.

pamokomis, Kaliningrado srityje – fakultatyvais. Tokio pobūdžio lietuviškas švietimas vyksta 37 mokyklose įvairiose šalyse, pavyzdžiui: Latvijoje, Rusijoje ir Lenkijoje.

Taip pat kai kuriose užsienio šalių bendruomenėse veikia ir suaugusiųjų lietuvių kalbos kursai arba bendruomenių klubai. Bendruomenių klubai ypač populiarūs Vokietijoje, tačiau reikia pažymėti, jog pastarųjų veikla dažniausiai yra neregamentuota, didžioji jų dalis nėra įsiregistravę kaip juridinis vienetas. Čia yra mokomasi arba tobulinami šnekamosios kalbos įgūdžiai, o veikla organizuojama pagal pačių mokytojų parengtas programas. Iš dalies lituanistiniais centrais galime vadinti ir baltistikos centrus įvairiuose universitetuose, kuriuose yra mokoma lietuvių kalbos. Etninėse žemėse yra ir penki lietuviški darželiai ar atskiros grupės, kur jauniausieji mūsų tautiečiai supažindinami su lietuvišku žodžiu. Tokio tipo veikla vykdoma Lenkijoje (Seinuose ir Punske), Baltarusijoje (Pelesoje ir Rimdžiūnuose) ir Rusijoje (Sovetske).

Kalbantis su pedagogais atskleista, kad daugelis jų norėtų kelti kvalifikaciją, jiems reikalingi kvalifikacijos tobulinimo kursai. Tai yra labai svarbu, nes lituanistinė mokykla nėra įprasta mokykla, kurios klasėse mokosi to pat amžiaus ir ta pat kalba kalbančių vaikų grupės. Įvairioje lituanistinėje mokykloje kelia labai didelių reikalavimų, pedagogas turi gerai mokėti ne tik lietuvių kalbą, taip pat išmanyti ir Lietuvos geografiją, ir istoriją, ir daile, domėtis politika, kultūra, šalies aktualijomis, išmanyti vaiko psichologiją, bet svarbiausia – suprasti kalbų mokymo (-si) specifiką.

Mokiniai lituanistinėse mokyklose taip pat yra labai skirtingi. Vienoje grupėje kartais būna didelis amžiaus skirtumas. Skirtingas kalbos mokėjimo lygis ypač aštrina situaciją ir sunkina pedagogo veiklą. Yra kelios kategorijos mokinių, atsižvelgiant į tai, kokia buvo jo pirmoji kalba. Šiose mokyklose yra vaikų, gimusių Lietuvoje ir lankusių lietuvišką mokyklą. Jie yra ne tik įvaldę kalbinę sistemą, taip pat moka ir rašyti, gali mokytis iš lietuviškų vadovėlių savarankiškai ir tėvų padedami atlikti namų darbus. Yra Lietuvoje gimusių vaikų, bet anksti išvykusių, ir jie moka lietuviškai kalbėti, bet nemoka rašyti. Yra užsienyje gimusių vaikų, bet augančių lietuvių šeimoje, ir vaikų, gimusių užsienyje mišrioje šeimoje, kurių pirmoji kalba nėra vien lietuvių kalba. Dažnai iškyla klausimas: Kaip mokytį tokiomis įvairialypėmis sąlygomis vaikus lietuvių kalbos? Ugdyimą būtina organizuoti atsižvelgiant į įvairius veiksnius, o ypač į mokinių amžių, patirtį ir į dvikalbystės kontekstą.

Aptariant *pedagogų kvalifikacijos tobulinimo klausimus* akcentuotina, kad užsienio lituanistinėse švietimo įstaigose dirbančių pedagogų kvalifikacijos tobulinimo poreikių tenkinimu rūpinasi lietuvių bendruomenių vadovai ir, jeigu yra susikūrusios, švietimo tarybos. Dalis mokytojų patys ieško informacijos internete apie galimybes tobulinti kvalifikaciją, bendradarbiaudami su kolegomis iš Lietuvos, dalydamiesi patirtimi su kolegomis ir pan. Kvalifikacijos tobulinimo seminarai organizuojami lietuvių bendruomenių ir (ar) Švietimo tarybos vadovų iniciatyva, kviečiantis lektorių, ir Lietuvos užsienio reikalų ministerijos iniciatyva. Labai nedidelė dalis mokytojų kartą per metus atvyksta į Lietuvą Socialinės apsaugos ir darbo bei Užsienio reikalų ministerijų organizuojamus kvalifikacijos tobulinimo renginius.

Remdama užsienio lietuvių bendruomenes, lituanistinio švietimo ir kultūros įstaigas, Užsienio reikalų ministerija (iki 2012 m. gruodžio 31 d.) ir Švietimo ir mokslo ministerija (nuo 2013 m. sausio 1 d.) finansuoja Lietuvos pedagogų, kultūros darbuotojų, siunčiamų į užsienio valstybių lietuvių švietimo ir kultūros įstaigas bei lietuvių bendruomenes, paslaugas. 2012 metais pagal išvykimo su Užsienio reikalų ministerija sutartis 7 užsienio valstybėse dirbo 43 asmenys (34 pedagogai ir 9 kultūros darbuotojai): Baltarusijoje – 7 pedagogai; Gruzijoje – 1 pedagogas; Latvijoje – 3 pedagogai ir 2 kultūros darbuotojai; Lenkijoje – 2 pedagogai ir 6 kultūros darbuotojai; Moldovoje – 1 pedagogas; Rusijos Federacijoje (be Kaliningrado srities) – 3 pedagogai; Rusijos Federacijos Kaliningrado srityje – 17 pedagogų ir 1 kultūros darbuotojas; Ukrainoje – 1 pedagogas.

Lietuvių kalbos, etnokultūros, muzikos pedagogai dirba 36 užsienio lietuvių švietimo įstaigose, jie moko 1 000 mokinių. Kultūros darbuotojai dirba 4 kultūros įstaigose. Lietuvos pedagogų ir kultūros darbuotojų atlyginimams, kelionės draudimo ir vizų išlaidoms padengti 2012 m. buvo numatyta skirti 600 tūkst. litų⁹. Užsienio reikalų ministerijos interneto tinklalapyje, kuris apima „Lietuviai pasaulyje“ sritį, pateikiama informacijos, kuri yra susijusi su lituanistiniu ugdymu ir parama – tai veiklos projektai, mokytojų kvalifikacijos tobulinimo renginiai, pagrindinės metodinės priemonės, kuriomis yra aprūpinamos mokyklos užsienyje.

Problemos. Kaip jau buvo minėta 1.1.1 dalyje aptariant situaciją, neformaliojo švietimo įstaigose mokosi per šešis tūkstančius vaikų, tuo tarpu per 2011 metus iš Lietuvos emigravo daugiau kaip šeši tūkstančiai su puse vaikų (žr. 1 lentelę), iš kurių beveik šeši tūkstančiai yra vaikai iki 14 metų. Į mokyklas ateina tik dalis vaikų ir, kaip teigia užsienio lituanistinių mokyklų pedagogai, – tai yra motyvuotų tėvų, kurie siekia išlaikyti lietuviškumą, vaikai.

⁹ Parama lituanistiniam švietimui. Užsienio reikalų ministerija [žiūrėta 2012 m. spalio 28 d.]. Prieiga internete: <http://www.urm.lt/index.php?3829150328>.

1 lentelė. *Emigravusių vaikų skaičius (vaikai iki 18 metų pagal lytį ir amžių)*¹⁰

Pasiskirstymas pagal amžių ir pagal lytį / Išskaidymas pagal metus	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Emigrantai, iš viso	2648	2274	2635	2925	3182	9972	6534
Berniukai	1380	1189	1343	1512	1662	5106	3348
Mergaitės	1268	1085	1292	1413	1520	4866	3186
Amžiaus grupės, metais							
0–3	394	404	494	576	657	2346	1601
4–6	474	426	509	494	631	1919	1410
7–9	436	353	386	436	444	1532	898
10–14	855	708	787	891	881	2686	1742
15–17	489	383	459	528	569	1489	883

Taigi, didžiausia problema yra tai, kad tik dalis išvykusių gyventi į užsienį šeimų vaikų mokosi lituanistinėse mokyklose. Tikslinga būtų analizuoti, dėl kokių priežasčių išvykusių gyventi į užsienį vaikų tėvai neveda jų į lituanistines mokyklas.

Apžvelgiant šių mokyklų veiklą galima būtų pažymėti, kad, kaip teigia mokyklų steigėjai, – sunki pradžia apima patalpų paiešką ir teisinius klausimus (mokyklos įteisinimą). Vieniems užtenka geros idėjos, kurią stengiasi įgyvendinti ir nuolat tobulinti. Kitiems labiau reikia informacijos apie tokių mokyklų steigimą ir sėkmės pavyzdžių, nors tokius asmenis konsultuoja ir bendruomenės vadovai ir kolegos, tačiau pasigendama didesnių informacijos pasidalijimo galimybių ir pagal klausimų – atsakymų principą veikiančio susirašinėjimo tinklaraščio mokymo patirties klausimais. Taip pat pedagogai pastebi, kad didelė problema yra vadovėlių ir mokomųjų priemonių trūkumas, nors dalis teigia, kad mieliau paramos iš Lietuvos lauktų ne knygomis, o finansine parama, ar norėtų turėti galimybių pasirinkti reikiamas priemones pagal mokyklos poreikius.

Apžvelgiant *pedagogų kvalifikacijos tobulinimo problemas* pažymėtina, kad dauguma užsienio lituanistinėse švietimo įstaigose dirbančių pedagogų turi pedagogo kvalifikaciją, kurią dažniausiai yra įgiję gyvendami Lietuvoje. Galima pastebėti, kad JAV ir Kanados ankstesniųjų emigracijos kartų atstovai yra baigę vietos lietuviškų organizacijų rengiamus pedagogo kvalifikacijai įgyti reikiamus kursus ar modulių ciklus. Kai kuriose šalyse, kuriose nėra tokių kursų ir asmuo neturi pedagogo kvalifikacijos, vis dėlto dažniausiai dirba asmenys, turintys aukštąjį išsilavinimą socialinių,

¹⁰ Statistinė informacija apie vaikus. Statistikos departamentas [žiūrėta 2012 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>.

humanitarinių ar tikslųjų mokslų srityje. Prieš keletą metų atlikta apklausa¹¹ atskleidė, kad 79 proc. mokytojų turi aukštąjį išsilavinimą, iš jų apie 75 proc. turi pedagoginį išsilavinimą.

Kaip galima suprasti iš apžvelgtos situacijos, paprastai kvalifikacijos tobulinimo seminarai, kurie yra finansuojami, vyksta keletą kartų per metus, tačiau ne visi pageidaujantys pedagogai turi galimybių juose dalyvauti, nes dalyvių skaičius yra ribotas. Taip pat finansuojamuose seminaruose dalyvaujantys asmenys kelionės išlaidas turi susimokėti patys, o tai yra gana sudėtinga. Taip pat pokalbio su pedagogais metu (iš viso 45 respondentai) išskiriami šie pagrindiniai trikdžiai: už kvalifikacijos tobulinimo renginius, kurių nefinansuoja Lietuvos užsienio reikalų ministerija, reikia susimokėti patiems, tai jiems yra brangu, kadangi pedagogai dažniausiai derina pagrindinį savo darbą ir darbą lituanistinėse švietimo įstaigose, o kvalifikacijai tobulinti turi rasti papildomo laiko ar tam skirti atostogas.

Svarbu pažymėti, kad dauguma organizuojamų kvalifikacijos tobulinimo renginių, kaip pastebi respondentai, yra teorinio pobūdžio ir lituanistinėse mokyklose dirbantiems pedagogams tai nėra priimtina ir sunkiai pritaikoma jų veikloje.

Užsienyje dirbantiems pedagogams taip pat labai aktualus pedagoginio darbo stažo įskaitymo klausimas jiems grįžus į Lietuvą, kuris turėtų būti nustatytas įstatyme. Ši problema iškyla todėl, kad dauguma užsienyje dirbančių pedagogų dirba neformaliojo švietimo institucijose. Tokia jų veikla pagal šiuo metu galiojančius įstatymus Lietuvoje neturi pagrindo būti įskaitoma į bendrąjį darbo stažą.

Poreikiai. Aptariant *pedagogų poreikius* galima pastebėti, kad nemaža dalis užsienyje dirbančių pedagogų pageidauja daugiau kvalifikacijos tobulinimo renginių, kurie vyktų netoli nuo gyvenamosios vietos. Tai galėtų būti pedagogų stovyklos, į kurias atvyktų dirbantieji skirtingose šalyse ir lektoriai iš Lietuvos.

Kadangi pedagogams labai svarbu yra iš anksto planuoti kvalifikacijai tobulinti skiriamą laiką, aktualus išankstinis informacijos apie vyksiančius renginius pateikimas. Turėdami tokią informaciją pedagogai galėtų tinkamai pasirinkti tai, kas labiausiai atitinka jų tobulinimosi poreikius, ir planuoti laiką. Pedagogai norėtų, kad būtų sukurta interneto svetainė, kurioje dirbantieji lituanistinėse mokyklose atrastų atsakymus į jiems rūpimus klausimus, t. y. sužinotų, į ką kreiptis ir su kuo galima pasitarti dėl kvalifikacijos tobulinimo, kaip ir kur rasti informaciją apie organizuojamus seminarus, susipažinti su vykdomomis pedagoginės kvalifikacijos įgijimo ir tobulinimo programomis, apžvelgti siūlomas galimybes tobulinti ir (ar) įgyti pedagogo kvalifikaciją nuotoliniu būdu, ieškant informacijos apie metodikas, rasti tai metodinių rekomendacijų banke, turėtų daugiau galimybių dalytis patirtimi su kolegomis. Taip pat pastebima, kad rengiami tiesioginio bendravimo seminarai (angl. *face to face*) turėtų būti grindžiami probleminio, praktinio, simuliacinio mokymosi metodikomis.

¹¹ Lituanistinio švietimo užsienio šalyse iššūkiai. Pranešimas PLB Seime 2009-07-09 [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 25 d.].
Prieiga internete: <http://plbe.org/Aktualijos/2009/7/PLB-Caspersen.htm>.

Pedagogus domina psichologinio-pedagoginio minimumo modulis, kuris organizuojamas dirbantiems neformaliojo švietimo įstaigose Lietuvoje. Pokalbio dalyvių manymu, jiems Švietimo ir mokslo ministerija galėtų sudaryti sąlygas ir suteikti galimybę dalyvauti šiuose mokymuose Lietuvoje arba, susidarius pageidaujančiųjų grupei, surengti mokymus užsienyje (Anglijoje, Airijoje ir kitose šalyse).

1.2.2. Lituanistinio ugdymo turinio projektavimas

Situacija. Lietuvių kalbos ugdymo bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose 2010–2014 m. strategijoje¹² numatyta, kad ateityje Lietuvos bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose ir užsienio mokyklose, kuriose mokoma lietuvių kalbos, kiekvienas asmuo ne tik išmoksta lietuvių kalbą, pažįsta Lietuvos kultūrą, bet ir, suvokdamas bei kurdamas lietuvių kalbą ir kultūrą, kaip savą, stiprina savo tapatybę, savo vertės suvokimą, orumą. Mokykla puoselėja tokią lietuvių kalbą, kuri suteikia viską, ko XXI amžiaus žmogui reikia, kad jis augtų laisvas, pasitikintis savimi, kritiškai mąstantis, kūrybingas, atsakingas. Lietuvių kalba, kultūra ir istorija yra tautinės ir pilietinės savimonės bei savo vertės suvokimo sąlyga ir pagrindas šiuolaikiniame globaliame pasaulyje, šiuolaikinės visuomenės savigarbos prielaida ir unikali pasaulio kultūros dalis, už kurią valstybė prisiima atsakomybę. Lietuvių kalba ir kultūra turi būti ne tik puoselėjamos, bet ir nuolat kuriamos apimant visus visuomenės gyvenimo lygmenis. Strategijoje pirmą kartą pavartota sąvoka „moderni lietuvių kalba“, teigiama, jog lietuvių kalba, būdama viena iš šiuolaikinių Europos kalbų, užtikrina asmeniui visavertę raišką, bendravimo ir kūrybos laisvę. Šiuo metu lietuvių kalba yra ir ateityje turi būti moderni Lietuvos Respublikos visuomenės bendravimo priemonė, vartojama ir vartotina visose gyvenimo srityse. Tai, kad kalba kinta, yra gyvos kalbos požymis. Kaip ir daugelis kitų kalbų, lietuvių kalba turėtų būti vartojama visose ateityje atsirasiančiose bendravimo srityse ir terpėse. Ypač svarbu viešojoje erdvėje diegti požiūrį, kad taisyklinga ir turtinga lietuvių kalba yra visų visuomenės sluoksnių išsilavinimo pagrindas ir socialinio prestižo žymė.

¹² Lietuvių kalbos ugdymo bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose 2010–2014 m. strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. V-2455, Valstybės žinios, 2011, įsigaliojo 2011-01-07 [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 10 d.]. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390510&p_query=&p_tr2=2.

Svarbiausi šios strategijos tikslai:

1. Lituanistinį ugdymą įtvirtinti kaip humanistinio ugdymo – bendrųjų kultūrinių kompetencijų lavinimo, kūrybingo asmens ir kūrybingos visuomenės ugdymo – pagrindą ir susieti jį su bendraisiais tautos savarankiškumo uždaviniais.
2. Lituanistinį ugdymą bei švietimą Lietuvos mokyklose ir užsienio lietuviškose mokyklose pakelti į naują kokybės lygmenį ir atnaujinti taip, kad stiprintų tapatybę ir asmens vertės suvokimą.
3. Padaryti viešąją erdvę ir bendrąją kultūros lauką palankesnius lituanistiniam ugdymui.

Svarbiausi šios strategijos uždaviniai:

1. Būti atviriems pasauliui ir drauge išlaikyti tapatybę ir savitumą.
2. Užtikrinti aukštą lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo kokybę.
3. Sustiprinti savarankiško, kūrybinio mąstymo ugdymą visais ugdymo turinio aspektais.
4. Pasiiekti, kad mokinių kalbos pasiekimai reikšmingai gerėtų.
5. Pasiiekti, kad lituanistinių dalykų mokytojais dirbtų kūrybingos asmenybės.
6. Vykdyti sisteminę ir nuolatinę lituanistinių žinių ir gebėjimų stebėseną.
7. Sustiprinti mokytojų ir akademinės bendruomenės bendradarbiavimą.
8. Suformuoti lietuvių kultūros kanoną ir įdiegti jį kaip ugdymo turinio branduolį.
9. Stiprinti viešosios erdvės ir lituanistinės kultūros bei ugdymo sąveiką.

Lituanistinio ugdymo turinys dabar yra labai fragmentiškas, pasigendama sąsajų su Lietuvos dabartimi, aktualijomis. Ko mokyti lietuvių kilmės vaikus užsienio šalyse šiandien? Labai svarbu suprasti, kad ugdymo turinį ar jo dalį reiktų atnaujinti arba tobulinti. Ugdymo turinį (lietuvių k., daugiakultūrio ugdymo, istorijos, geografijos, etnokultūros temas) aktualizuoti, modernizuoti taip, kad atlieptų jauno žmogaus – lietuvio – poreikius šiuolaikiniame kintančiame globaliame pasaulyje.

Problemos. Apžvelgiant formaliojo ir neformaliojo švietimo įstaigų veiklos sritis, pastebima, kad greta pagrindinės savo veiklos: vaikų ugdymo tiek formaliojo švietimo įstaigose, tiek neformaliojo švietimo įstaigose, atsiranda papildomų veiklos sričių:

- Kultūrinė ir šviečiamoji, kai mokykla sutelkia ne tik mokinius, bet ir lietuvių bendruomenę.
- Lietuvos, kaip valstybės, reprezentavimo, kai ne tik akcentuojama didinga praeitis, taip pat stengiamasi pristatyti šiuolaikinę Lietuvą.

Abiejų tipų švietimo įstaigos yra labai svarbus lietuvių bendruomenių užsienyje telkimo veiksnys. Per susitikimus su lituanistinių mokyklų pedagogais, vaikais ir jų tėvais Jungtinėje Karalystėje, Airijoje ir Vokietijoje buvo atskleistos pagrindinės problemos, kurios iškyla lituanistinio švietimo metu. Problemas galima suskirstyti į keletą grupių:

1. Lituanistinio ugdymo pagrindinių tikslų vienodas aiškinimas.
2. Sisteminės lituanistinio ugdymo motyvavimo problemos.
3. Ugdymo turinio atnaujinimo ir modernizavimo problemos.
4. Gerosios patirties kaita ir sklaida.
5. Specifinės dvikalbio ugdymo metodikos problemos ir iššūkiai.

Tikslinga išskirtas problemas apžvelgti išsamiau ir akcentuoti žvalgomojo tyrimo metu surinktą ir apibendrintą informaciją, jos pagrindinius aspektus.

Lituanistinio ugdymo tikslai. Diskusijų metu tiek Jungtinėje Karalystėje, tiek Airijoje ir Vokietijoje paaiškėjo, kad lituanistinio ugdymo tikslas dažnai suprantamas labai siaurai ir akcentuojami akademiniai tikslai, kurie apima lietuvių kalbos ugdymą, mokant vaikus rašymo ir skaitymo įgūdžių, kalbos, kaip atskiros sistemos, suvokimo ir kalbos vartojimo. Tačiau pamirštama, kad lituanistinis ugdymas taip pat apima socialinius, meninius ir pažinimo tikslus. Socialinių tikslų įgyvendinimas teikia galimybių bendrauti lietuviškai su bendraamžiais ir su visa lietuvių bendruomene, meniniai tikslai padeda lavinti įvairius meninius gebėjimus, kaip šokis, daina, dailė, ir taip pažinti Lietuvos kultūrą, ugdyti kūrybines vaiko galias. Pažintiniai tikslai taip pat labai svarbūs, siekiant supažindinti vaikus ir (ar) paauglius su lietuvių kultūra, tradicijomis ir papročiais ir pristatyti šiuolaikinę Lietuvą.

Motyvacijos stoka. Diskusijose dalyvavę mokytojai (Jungtinė Karalystė, Airija, Vokietija) pastebi, kad pagrindinė problema yra menka tėvų motyvacija, todėl sparčiai mažėja moksleivių, norinčių lankyti lituanistines mokyklas. Diskutuojant su moksleiviais (Jungtinė Karalystė, Airija, Vokietija) paaiškėjo, kad ir moksleivių motyvacija mokytis lietuvių kalbos yra nepakankama. Trūksta pragmatinių lituanistinio išsilavinimo ir kalbos mokėjimo motyvų. Ypač tai ryšku tarp paauglių.

Ugdymo turinio fragmentiškumas. Po diskusijų su mokytojais taip pat galima daryti išvadą, kad lituanistinio ugdymo turinys yra fragmentiškas. Labai trūksta siejimo su Lietuvos dabartimi, formuojant supratimą, kad išeivijos jaunimas yra sudėtinė globalios Lietuvos dalis. Trūksta modernaus patriotinio ugdymo elementų, modernios, išplėstinės lietuviškos tapatybės formavimo įgūdžių ir metodikų. Pastebima, kad kartais pedagogams yra sunku aiškiai suformuluoti svarbiausius ugdymo tikslus arba keliami tikslai yra bendrojo pobūdžio.

Profesinės informacijos sklaidos nenuoseklumas. Diskusijos su mokytojais ir dalyvavimas lituanistinėse pamokose atskleidė, kad ugdymo metodika yra labai įvairi, tačiau trūksta pasidalijimo turima gerąja patirtimi praktikos. Informacija iš Lietuvos, kuria naudojasi pedagogai, yra labai fragmentiška. Ieškant informacijos apie Lietuvą dažniausiai naudojamos bendraisiais interneto informaciniais portalais ir svetainėmis. Labai mažai naudojamos specialiaisiais portalais ir svetainėmis, kurios skirtos tikslinei grupei – lituanistams ir apima profesinius skaitmeninius išteklius. Ne visada pedagogus pasiekia informacija apie su švietimu susijusius svarbiausius įvykius Lietuvoje, pavyzdžiui, kai kurie mokytojai nežinojo, kad 2012 metai Lietuvoje paskelbti Maironio metais.

Mokytojų ir vaikų dažnai nepasiekia informacija apie daugelį Lietuvoje vykstančių konkursų, skirtų moksleiviams, ir pan.

Kalbinės aplinkos stoka dvikalbystės sąlygomis. Diskusijos metu su pedagogais ir moksleiviais paaiškėjo, kad net mokykloje labai sunku prikalbinti vaikus kalbėti lietuviškai. Tarpusavyje vaikai dažnai kalbasi angliškai. Vaikai pastebi, kad pagrindinis lietuvių kalbos vartojimo šaltinis – ne mokyklos aplinkoje, be šeimos (jeigu šeimoje kalbama lietuviškai), yra lietuviška televizija, tačiau žiūrimos daugiausia komercinės populiarios laidos ir serialai. Mokytojų teigimu, tėvams labai trūksta žinių ir metodikos, kaip elgtis dvikalbėje aplinkoje, kad tolygiai būtų ugdoma gimtoji ir valstybinė kalbos.

Tačiau kaip viena iš esminių problemų įvardijama **motyvacijos stoka** ir siūloma, kad ugdymo turinys turėtų būti konstruojamas pabrėžiant *pragmatinį* lituanistinio išsilavinimo ir kalbos mokėjimo motyvą. Reikėtų siekti, kad lietuvių kalbos egzaminas, kaip antrosios Europos Sąjungos kalbos egzaminas, būtų pripažintas visose ar daugelyje Europos Sąjungos šalių. Motyvacijos skatinimo patirtį galima perimti, pasitelkus Europos mažiau vartojamų kalbų „išgyvenimo“ patirtį: motyvuoti mokytis kalbos galima neformaliai skatinant moksleivius, viešinant jų pasiekimus, rengiant įvairius konkursus, kviečiant autoritetus pasisakyti apie lietuvių kalbą. Pavyzdžiui: galima skelbti trumpus filmukus, kuriuose sporto, muzikos, politikos garsenybės kviečia mokytis tėvų kalbos, Lietuvos kultūros ir istorijos.

Mokydamas kalbos, mokytojas turi aiškiai suvokti, kad moko naują – interneto, mobiliųjų telefonų, programos „Skype“ ir dar daugelio mums nežinomų dalykų – kartą. Šiuo metu Lietuvoje atliekami moksleivių raštingumo tyrimai, jų rezultatai turėtų būti pasiekiami užsienio lietuvių mokyklų mokytojams.

Labai svarbu užsienio lietuvių mokymą integruoti į bendrąją lituanistinio švietimo sistemą. Formuojant modernią lietuvišką tapatybę reikia įtraukti Lietuvos kitakalbės literatūros pažinimo elementus, kaip tai jau padaryta Lietuvoje. Ugdymo turinyje turėtų atsirasti šiuolaikinės miesto kultūros, Lietuvos žmonių sėkmės istorijų, šiuolaikinio Lietuvos meno, Lietuvos vaikų ir jaunimo aktualijų. Ryšys su šiuolaikine Lietuva yra tiesiog gyvybiškai būtinas.

Į ugdymo turinio modernizavimą galima įtraukti pačius vaikus, ypač vyresnius, ir kviesti juos rengti projektus, kuriuose būtų akcentuojama, kas jiems įdomu „apie Lietuvą“, skatinant modernias žinių pateikimo formas.

Užsienio lituanistinės mokyklos turėtų būti aktyviai skatinamos prisijungti prie visų svarbiausių lituanistikos įvykių Lietuvoje, dalyvauti svarbiausiose programose (pavyzdžiui: Donelaičio jubiliejus, Maironio metai, Tarmių metai ir t. t.). Mokyklas turėtų pasiekti informacija apie visus Lietuvoje vykstančius nacionalinius kalbos konkursus (pvz., Nacionalinis V. Kudirkos dailyraščio konkursas, konkursas „Švari kalba, švari galva“), olimpiadas, stovyklas ir kt.

Labai svarbu adaptuoti patriotinio ugdymo strategiją užsienio mokykloms. Į turinio atnaujinimo procesus reikėtų įtraukti *humanitarinių ir socialinių mokslų* sričių mokslininkus, taip pat ir visą lituanistų (suprantant plačiai) bendruomenę, akcentuojant bendrus tikslus ir idealus.

Poreikiai. Per diskusijas su pedagogais, dirbančiais užsienio formaliojo ir neformaliojo švietimo lituanistinėse įstaigose, buvo gauta įdomių pasiūlymų, į kuriuos reikėtų atsižvelgti, kuriant lituanistinio ugdymo modelio turinį. Pedagogai pageidavo:

1. Žodyno turtinimo priemonių.
2. Teksto suvokimo ugdymo užduočių.
3. Internetinių kalbos ir literatūros mokymo vadovėlių.

Kaip viena iš galimų priemonių tiriant dvikalbės aplinkos sąlygas būtų išsamus klausimynas, apimantis Lietuvos bendruomenės užsienyje ir galbūt tautinės bendruomenės Lietuvoje, klausiant apie lituanistinio švietimo tikslus, uždavinius, priemones, integravimosi į nacionalines mokyklas savo šalyje būdus ir t. t. Tai būtų pagrindas tautos diasporos švietimo ypatumams atskleisti, motyvacijos mokytis gimtosios kalbos ir kultūros metodiką kurti bei tvirtas pamatas kuriant informacinius lituanistinio ugdymo portalus.

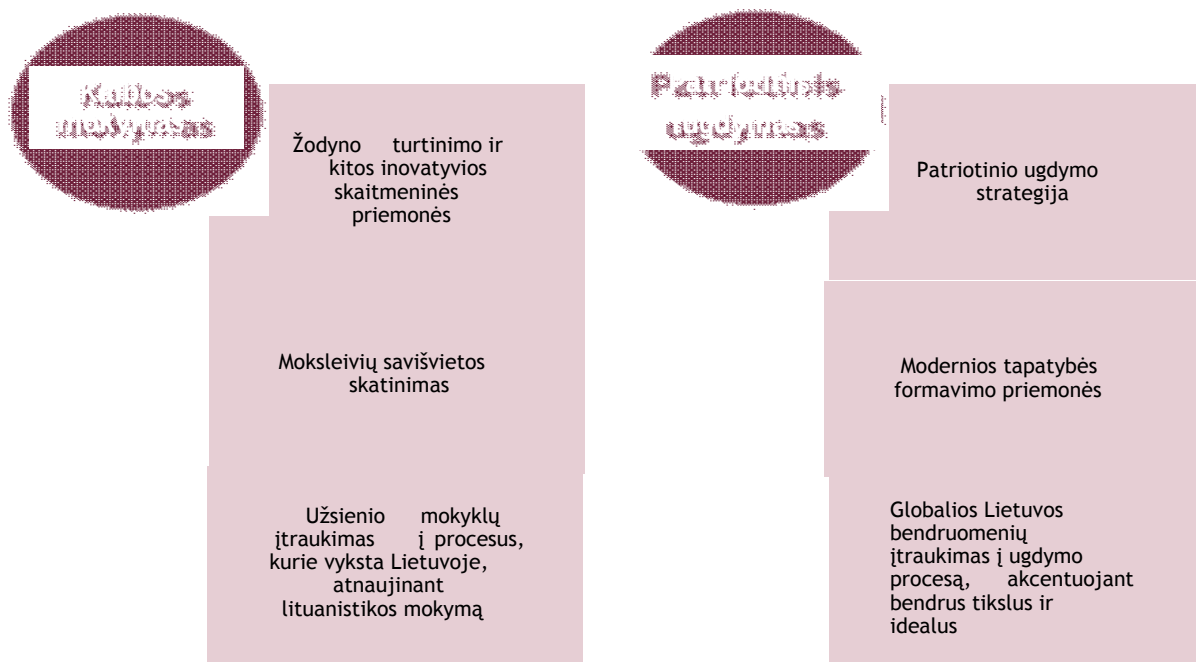
Taip pat akcentuotina būtų tai, kad svarbu yra atnaujinti ir sumoderninti patriotinio bei kalbinio ugdymo turinį diasporos lituanistinėms mokykloms, kuris būtų patrauklios formos ir pateikiamas moderniomis raiškos priemonėmis (filmukai, kompiuteriniai žaidimai, mokomosios laidos, stalo žaidimai).

Galima akcentuoti, kad svarbu kompleksiskai spręsti informacijos sklaidos problemą, aktyviai įtraukiant lituanistinio švietimo pedagogus iš užsienio ir kitakalbiams dėstančius lietuvių kalbos mokytojus.

Svarbiausi *lituanistinio ugdymo turinio atnaujinimo* principai, atliepiantys lituanistinės mokyklos strategijos iššūkius ir globalios Lietuvos poreikius, yra šie:

- Tradicijos ir naujovių pusiausvyra, geriausios patirties panaudojimas.
- Nuoseklus modernaus Lietuvos pasakojimo įtraukimas į nuolat atnaujinamą ugdymo procesą.
- Šiuolaikinės lietuviškos tapatybės sampratos formavimas XXI amžiaus priemonėmis.

Lituanistinį turinį svarbu sieti su patriotiniu ugdymu, t. y. skatinti jaunas žmones domėtis ir didžiuotis šiuolaikinės Lietuvos pasiekimais, dalyvauti sprendžiant jos problemas, įsitraukti į pilietinės tautos kūrimo procesus. Šiuos principus įgyvendinti padėtų 2 paveikslėlyje pateiktos priemonės.

2 pav. *Ugdymo turinio gerinimo priemonės*

Mokslininkai lituanistai gali padaryti kalbos aplinką palankesnę kurdami motyvavimo terpę bendruomenei. Jie kartu su edukologais ir pedagogais turi spręsti problemas, kurios kyla dėl pasikeitusios lietuvių kalbos padėties. Šiuo atveju pabrėžtina tai, kad turėtų būti įtraukiami pedagogai į tėvų ir mokinių tarpkultūrinės kompetencijos plėtojimą. Akcentuotina, kad pedagogai, tobulindami profesinę kvalifikaciją, ne tik įgyja žinių, tačiau kuria ir mokyklai siekia adaptuoti kalbos mokymo, kalbinės kompetencijos formavimo, kalbos sklaidos priemones.

1.2.3. Lituanistinio ugdymo organizavimas

Situacija. Šiandien vaikai yra žinojimo visuomenės vaikai, kuriems, nori jie to ar ne, tenka išgyventi technologinio sprogimo procesą. Todėl natūralu, kad jie privalo išmokti naudotis virtualiosios komunikacijos priemonėmis, turėti naujų šioms žinioms vartoti ir apdoroti reikalingus gebėjimus. Šiandienų vaikų gyvenimo būdas realiai ir virtualiai yra klajokliškas, autoritetai prarasti, jie pasitiki tik savimi arba ekspertais ir jų ženklams suteikiamomis galiomis. Vaikai ir jų šeimos, išsibarstę po pasaulį, jų kultūra absorbavo kitas kultūras, o tapatumas multiplikuotas, išskaidytas, fragmentuotas arba hibridinis. Kaip teigia McLuhan (2003)¹³, postmodernioji globalizacijos visuomenė dėl didėjančios žmonių ir idėjų migracijos kultūras išsklaido ir sykiu suartina, taigi vyksta dvipusis procesas. Šiame kontekste siekiant kokybiško lituanistinio ugdymo reikia įžvelgti esmines užsienyje

¹³ Marshall McLuhan. Kaip suprasti medijas. Vilnius: Baltos lankos, 2003.

gyvenančių lietuvių vaikų integracijos ir ugdymo problemas, kurios kelia didelius iššūkius pedagogams, vaikams ir jų tėvams.

Globalizacijos ir žinojimo visuomenės sąlygomis lituanistinio ugdymo institucijose dirbantiems pedagogams svarbu suvokti, kad daugiakultūriškumas yra neišvengiamas reiškinys. Vienas iš svarbių ir lituanistinio ugdymo sėkmę lemiančių veiklos uždavinių yra sudaryti vaikams sąlygas ir galimybę pažinti Lietuvos kultūrą, mokytis iš jos, kartu skatinti tarpkultūrinius santykius. Nors daugiakultūriškumas yra didelis visos žmonijos pasiekimas ir turtas, tačiau, kaip ir kiekvienas procesas, daugiakultūriškumo reiškinys ir tarpkultūrinių santykių skatinimas suprantamas labai įvairiai, o kartais kelia didelių sunkumų. Tarpkultūrinių santykių kontekste iškyla asmens tautinio tapatumo problemų: ar formuoti ir kaip formuoti vaikų tautinį tapatumą, kokios tautinio tapatumo ugdymo sąlygos pasikeitus technologijoms ir gyvenant informacinėje visuomenėje? Ar tautinio tapatumo ugdymą gali atstoti pilietinis ugdymas ir atvirkščiai? Kokie yra dabartinės visuomenės ypatumai, kuo ji išskirtinė ir kas daugiausia lemia šiuolaikines daugiakultūriškumo sąlygas? Tai svarbūs klausimai, į kuriuos turėtų atsakyti lituanistinio ugdymo pedagogai ir vaikų tėvai. Šiandienos daugiakultūriame pasaulyje ieškoma naujų tautiškumo ir tautinės tapatybės apibrėžčių. Pačiame komunikacijos procese dėl elektroninių priemonių vartojimo didėja atstumas, naikindamas autentišką žmonių santykį. Šioje situacijoje betarpiško bendravimo reikmės tampa stipresnės nei anksčiau. *Lituanistinės mokyklos pedagogas tampa tarsi vaiko ir jo prigimtinės lietuviškos kultūros, taip pat tiesioginio bendradarbiavimo ir medijų tarpininkas. Šis tarpininko vaidmuo reikalauja tvirtų vertybinių nuostatų ir atitinkamo pasirengimo.*

Ką šioje situacijoje gali tėvai ir lituanistinis ugdymas? Kokios jų funkcijos? Daugiakultūrės visuomenės procesų tyrėjai teigia, kad globalizacijos sąlygomis vykstantys procesai turi atskirties skatinimo veiksmą ir atitinkamai jo atoveiksmį, kuris skatina mylinčios ir darniai virtualiai bendraujančios atotolio šeimos kūrimąsi, svetimose teritorijose tautinių mažumų bendruomenės kūrimąsi ir kt.

Ne vienas edukologijos mokslininkas, svarstydamas, kaip keisti ugdymo turinį ir pritaikyti jį naujomis sąlygomis, siūlo ne tik stiprinti medijomis pagrįstą raštingumo, kūrybiškumo ir nuovokumo ugdymą, bet ir tarpkultūrinį mokymą, kurio tikslas – ir suteikti žinių, ir, svarbiausia, ugdyti nuostatas. Lituanistinio ugdymo kontekste tarpkultūrinio mokymo vienas iš uždavinių yra teigiamų Lietuvos kultūros ir istorijos nuostatų formavimas, tautinio tapatumo skatinimas.

Paprastai tam tikroje kultūroje yra akivaizdžiai matomi dalykai: architektūra, menas, literatūros kūriniai, valgymo papročiai, muzika, kalba ir kt. Bet norint pamatyti kultūros pamatą jau yra sunkiau, tai apima: grupes žmonių, kurie priklauso kultūrai, istoriją, jų normas, vertybes, gamtos ir laiko sampratas. Matomos kultūros dalykai yra tik nematomų dalykų, kurie yra daug svarbesni, išraiška. Todėl lietuvių šeimų integracija kitoje šalyje ir vaikų situacija daugiakultūreje mokykloje ne tik kelia iššūkius, bet ir sudaro problemų, kurias svarbu ne ignoruoti, o analizuoti ir spręsti. Pirmiausia, tėvai

turi ieškoti atsakymų, kodėl kartais taip sunku suprasti skirtingos kultūrinės kilmės žmones. Paprastai matomi yra tik išoriniai kultūrą atspindintys dalykai, bet sudėtinga iškart išvelgti tai, kas suformavo šiuos dalykus. Ne mažiau svarbus tėvų nusiteikimas kurti patvarius savo vidinio pasaulio (reikmės, idėjos ir t. t.) ir išorinio pasaulio (aplinka, kiti žmonės ir t. t.) santykius. Santykiai kuriami konkrečiose situacijose, kurios turėtų suformuoti pagrindą analizuoti. Šiose situacijose žmonės kuria savo aplinką veikdami visa, kas vyksta aplink juos, ir kartu jie yra savo aplinkos formuojami (kiekvienas asmuo gali keistis, atsižvelgiant į tai, kas vyksta aplink jį).

Problemos. Kad tėvai suprastų vaikų poreikius ir problemas bei įsisąmonintų lituanistinio ugdymo prasmę, jiems reikalinga tarpkultūrinė kompetencija, kuri padeda žmogui įsisąmoninti savo kultūrinį tapatumą ir tos šalies, kurioje jie gyvena, kultūros ypatumus. Jiems ir jų vaikams neišvengiamai reikia gyventi su abiem kultūrinėmis orientacijomis, praplėsti savo įpročius, galimo elgesio ribas. Ir tai suteikia jiems daugiau pasirinkimo galimybių. Kuo platesnės ribos, tuo iš esmės daugiau galimybių prisiderinti, pritaikyti savo elgesį prie išorinio pasaulio. Tačiau kuo platesnės ribos, tuo daugiau nesaugumo. Kuo daugiau pasirinkimo galimybių, tuo mažiau pastovių situacijų. Taigi, tėvai tampa savo vaikų *tarpkultūriniais tarpininkais*. Tačiau sėkmingas tarpkultūrinis tarpininkavimas įmanomas tik tada, kai tėvai yra atviri bendriems „sąlyčio taškams“, kurie skirtingų kultūrų suprantami kaip tinkamas elgesys. Skirtingos kultūros pasiūlo būdus kaip interpretuoti realybę, kaip suvokti mus supantį pasaulį. Ši realybės ar pasaulėžiūros interpretacija įvairiose kultūrose yra skirtinga. Tarpkultūrinės kompetencijos ugdymasis iš esmės reiškia mokymąsi pripažinti ir priimti pagrindinius kultūrų skirtumus. Vienas iš esminių gebėjimų tarpkultūrinės kompetencijos struktūroje, tai – gebėjimas priimti kultūrinius skirtumus ir suvokti, kad verbalinis ir neverbalinis elgesys skirtingose kultūrose skiriasi ir kad visi skirtumai gerbtini, taip pat požiūris į pasaulį ir vertybes skirtingose kultūrose gali skirtis. O tai reiškia savo paties vertybių pažinimą ir supratimą. Gyvenant kitoje kultūroje išmokstama elgtis naujai, ir toks elgesys papildo elgesio modelį naujais komunikacijos stiliais. Dar vienas svarbus gebėjimas tarpkultūrinėje kompetencijoje – gebėjimas patirti situaciją, kuri skiriasi nuo situacijos savo kultūroje. Tai yra pastanga suprasti kitą, žvelgiant jo akimis. Ilgesnį laiką gyvenant kitoje kultūroje kultūriniai skirtumai suvokiami kaip dalis savęs, skirtingos pasaulėžiūros gyvena taikiai greta viena kitos. Tai reikalauja nuolat apibrėžti savo paties tapatybę. Tarpkultūrinė kompetencija skatina pažinti save ir savo kilmę, kad galėtume suprasti kitus.

Būtent šių tikslų ir siekiama lituanistiniu ugdymu. Tarpkultūrinė tėvų kompetencija yra pagrindas tam, kad jie suprastų lituanistinio ugdymo naudą ir svarbą savo vaikams. ***Tas supratimas ir yra esminė prielaida skatinti vaikus lankyti lituanistines mokyklas.*** Tarpkultūrinė tėvų kompetencija tampa atspirties tašku, siekiant spręsti lituanistinio ugdymo užsienio šalyse problemas.

Šiuo atveju labai svarbi yra pedagogo veikla. 2 lentelėje pateikiama tyrimo duomenimis pagrįstos lituanistinių mokyklų mokytojų veiklos probleminės sritys ir reikalingi pedagoginės veiklos gebėjimai.

Lituanistinių mokyklų mokytojų veiklos probleminės sritys ir reikalingi gebėjimai

<i>Pedagoginės veiklos probleminės sritys</i>	<i>Reikalingi gebėjimai</i>
Savęs pažinimas ir turimų gebėjimų nustatymas	Savęs pažinimo
Vaikų pažinimas ir amžiaus tarpsnio mokymosi ypatumų vertinimas	Amžiaus tarpsnių ypatumų nustatymo Mokymosi poreikių ir galimybių vertinimo
Vaikų motyvacijos skatinimas	Motyvacijos veiksnių atpažinimo ir taikymo ugdymo procese
Aplinkos pažinimas ir jos įtakos ugdymo organizavimui vertinimas	Daugiakultūrės visuomenės veiksnių ir jų įtakos ugdymui vertinimo
Ugdymo turinio projektavimas	Ugdymo turinio elementų nustatymo ir apibrėžimo Ugdymo tikslų ir uždavinių formulavimo
Ugdymo turinio organizavimas	Tinkamiausių ugdymo tikslams ir uždaviniams įgyvendinti formų ir metodų parinkimo
	Nuotolinio mokymo organizavimo
	Mokymosi pasiekimų ir pažangos vertinimo Grįžtamojo ryšio vaikams ir jų tėvams apie ugdymo (-si) ir mokymosi pasiekimus ir pažangą teikimo
Savo pedagoginės veiklos vertinimas	Pedagoginės veiklos reflektavimo Pedagoginės veiklos problemų atpažinimo Kvalifikacijos tobulinimo poreikių nustatymo
Bendradarbiavimas su vaikų tėvais ir kolegomis	Tėvų įtraukimo į ugdymo procesą būdų panaudojimo Veiksmingo bendravimo formų taikymo Ugdymo bendradarbiavimo su kolegomis metodų pritaikymo

Kaip matyti pateiktoje 2 lentelėje, pedagogo veikla yra labai plati, apimanti savęs pažinimą ir savo atliekamos veiklos vertinimą, vaikų poreikių nustatymą ir jų galimybių numatymą, vaikų mokymosi motyvacijos skatinimą, ugdymo turinio planavimą, organizavimą bei vertinimą ir tėvų įtraukimą į ugdymo procesą. Taigi, pateiktos veiklos reikalauja iš pedagogo nemažai pastangų, žinių ir entuziazmo. Šios sritys galėtų būti stiprinamos per seminarus, virtualiąsias diskusijas ir kitomis kvalifikacijos tobulinimo formomis. Pedagogams, siekiantiems sisteminti turimas žinias ir norintiems tobulinti kvalifikaciją, turėtų būti ne tik rengiami kursai jų pageidavimu, taip pat galėtų būti pateikiama elektroninio portfelio pildymo ir įdiegimo sistema su metodiniais nurodymais, padedančiais sisteminti lituanistinio ugdymo pedagogo žinias ir gebėjimus. Šis elektroninis portfelis galėtų būti kaip dokumentas, siekiant stažo įskaitymo Lietuvoje.

Poreikiai. Apskritojo stalo diskusijoje dalyvavusių tėvų (iš viso 35 respondentai), kurie turi ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų ir nuolat gyvena Airijoje, Islandijoje, Italijoje, JAV,

Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje, Norvegijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, atsakymai atskleidė, kad tėvams trūksta tarpkultūrinės kompetencijos, ir tai verčia galvoti apie šios problemos sprendimo paieškas.

Dažniausiai tėvai įvardija šias lituanistinio vaikų ugdymo problemas: „*didelis atstumas iki lituanistinės mokyklos*“, „*finansinė šeimos padėtis neleidžia leisti vaiko į lituanistinę mokyklą*“, „*paauglystėje vaikai daugiau nori žaisti kompiuteriais ar su draugais*“, „*neturime argumentų paskatinti vaikų motyvaciją lankyti šeštadieninę mokyklą*“, „*nežinau, ar vaikui reikia mokėti lietuvių kalbą*“. Vertindami lituanistinio ugdymo turinį tėvai akcentuoja šiuos aspektus: „*reikėtų aiškesnių ir konstruktyvesnių pamokų, kuriose vaikai išmokytų kai ką konkrečiau*“, „*norėtųsi aiškiai suprasti mokymosi tikslą*“, „*mokytojos galėtų dažniau pranešti apie konkrečius vaikų mokymosi rezultatus*“. Dalis diskusijoje dalyvavusių tėvų lituanistinį ugdymą vertina teigiamai: „*mes kartu su vaikais dalyvaujame mokyklos renginiuose*“, „*gerai, kad vaikai mokosi lietuvių kalbos, namuose mes jiems taip pat padedame*“, „*lituanistinės mokyklos yra būtinos užsienyje gyvenantiems lietuviams*“.

Apibendrinus atlikto tyrimo duomenis, galima teikti šias išvagas:

- Lituanistinį ugdymą dauguma tėvų supranta kaip vien tik lietuvių kalbos mokymąsi.
- Daugiausia lituanistines mokyklas lanko ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai, vyresni vaikai nebenori lankyti lituanistinės mokyklos dėl motyvacijos stokos.
- Tėvai vangiai bendradarbiauja su lituanistinių mokyklų pedagogais, nenoriai prisideda prie lituanistinio ugdymo ir teigia, kad daug dirba ir stokoja laiko.
- Sudėtinga ekonominė šeimos padėtis yra vienas iš trikdžių leisti vaikus į lituanistines mokyklas.
- Tėvai nėra įsisąmoninę lituanistinio ugdymo tikrosios paskirties.

Šie tyrimo duomenys leidžia teigti, kad pagrindinė problema – užsienyje gyvenančių lietuvių tarpkultūrinė nekompetencija – tai yra vienas iš pagrindinių lituanistinio ugdymo užsienio šalyse trikdžių. ***Ši išvalga suponuoja tarpkultūrinio tėvų mokymo (-si) poreikį.*** Taip pat svarbu parengti ***pagalbos tėvams metodines gaires***, kurios apimtų šiuos klausimus: psichologiniai ir kultūriniai barjerai (bendravimo normos tos šalies, kurioje gyvenama), sėkmingos adaptacijos mokykloje (visuomenėje) veiksniai, streso įveikimo strategijos (kaip padėti vaikui įveikti nerimą ir problemas).

Pedagogai taip pat įvardijo vieną iš pageidavimų – parengti metodines nuorodas, pagal kurias galima būtų nustatyti mokinių lietuvių kalbos žinias, orientuotis į Lietuvos patirtį ir reikalavimus, kaip pagrindą imant lietuvių kalbos programos reikalavimus Lietuvoje.

Tiek pedagogai, tiek tėvai ir vaikai pageidauja įvairių žaidimų, filmų ar kitokių priemonių, kurios padėtų išlaikyti lietuvišką dvasią, skatintų domėtis šalimi, dalyvauti įvairiuose konkursuose Lietuvoje, sužinoti, kokią veiklą vykdo mokyklos ir jos mokiniai ar kaip pamini šventes. Taip pat pastebima, kad virtualiojoje erdvėje reiktų interneto šaltinių ir literatūros išteklių katalogo, kuriame būtų pateikiama

išsami informacija ir nuorodos. Pageidaujama nuorodų ir informacijos apie įvairius konkursus, vykdomus projektus, nuotolinius kalbos kursus, literatūros šaltinius.

Išanalizavę poreikius, šio projekto grupės ekspertai parengė galimų informacijos išteklių bendrąjį aprašą, kuris padėtų lituanistinio ugdymo dalyviams tobulėti. Kitas etapas – šaltinių įkėlimas į informacinę sistemą su aiškiomis nuorodomis ir trumpu aprašymu.

1.3. LITUANISTINIS UGDYMAS LIETUVOJE

Aptariant lituanistinio ugdymo padėtį Lietuvoje remiamasi literatūros ir dokumentų analize ir ekspertų (iš viso 50), kurie dirba su iš užsienio atvykusiais vaikais bei sugrįžusiais iš užsienio vaikais, įžvalgomis ir metodinėmis nuorodomis, tautinių mažumų mokyklų pedagogų pastabomis. Šiuo atveju situacija yra labai įvairialypė, kadangi svarbu kalbėti apie: a) vaikus ir (ar) jaunuolius, kurie grįžta iš užsienio į savo gimtąją šalį, b) vaikus ir (ar) jaunuolius, kurie atvyksta iš užsienio kaip užsieniečiai, ir c) vaikus ir (ar) jaunuolius, gyvenančius mišrioje šeimoje ir lankančius tautinių mažumų mokyklas. Taip pat aptariant situaciją dažnai bus minimos tokios sąvokos, kaip daugiakalbystė ar dvikalbystė, vaikas ir (ar) jaunuolis užsienietis, vaikas ir (ar) jaunuolis, sugrįžęs iš užsienio, tautinių mažumos atstovai, tarpkultūrinis švietimas, integracija.

1.3.1. Teisinė ir administracinė sritis

Situacija. Siekiant apžvelgti lituanistinio ugdymo padėtį Lietuvoje iš įvairių pozicijų, ne tik svarbu kalbėti apie imigraciją, t. y. apie vaikus, kurie atvyksta iš užsienio, tačiau šiuo atveju svarbu kalbėti ir apie reemigracijos srautus ir sugrįžtančius iš užsienio lietuvių vaikus, taip pat apie tautines mažumas ir jų pasirinkimo galimybes. Norint įvertinti imigracijos pokyčius pagal metus galima pasitelkti V. Stankūnienės (2012)¹⁴ įžvalgas, kuriose nurodoma, kad 1993–2000 metų laikotarpiu imigravusių skaičiai būdavo nedideli ir sudarydavo apie 2 tūkst. kasmet. Taigi, iš viso 1990–2000 metais į Lietuvą atvyko apie 50 tūkstančių žmonių. Nuo 2001 iki 2011 metų imigracijos srautas didėjo ir tai apima apie 80 tūkst. žmonių, t. y. kasmet vidutiniškai per 7 tūkstančius. Tačiau, kaip pastebi autorė (ten pat), didžiąją dalį imigravusiųjų sudaro į Lietuvą grįžusieji Lietuvos piliečiai (iš viso 2/3). Kartu su tėvais į Lietuvą grįžta ir jų vaikai. Statistikos departamento duomenimis, kasmet atvyksta į Lietuvą apie tūkstantį ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų, iš kurių didžiąją dalį pagal pilietybę sudaro Lietuvos piliečiai (žr. 3 lentelę).

¹⁴ Stankūnienė V. Kiek ir kur išvyksta, iš kur ir kas atvyksta. Demografija ir mes, 2012, Nr. 6, p. 3–4.

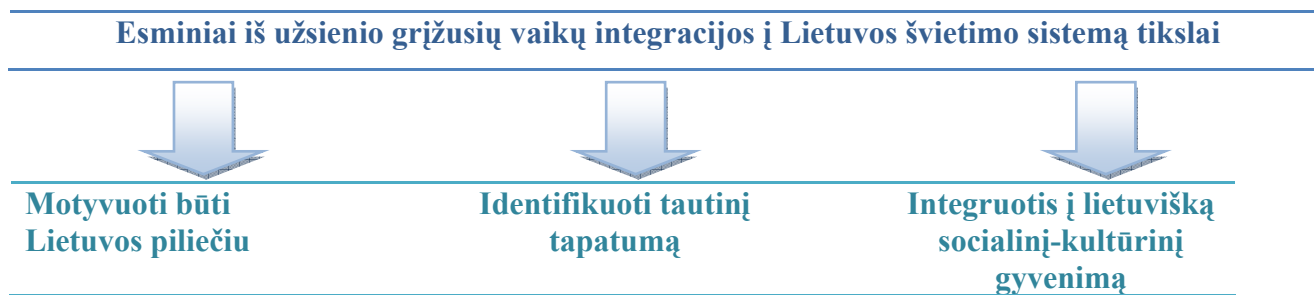
Imigravusių vaikų skaičius (pagal lytį ir pilietybę)¹⁵

Pasiskirstymas pagal amžių ir pagal lytį / Išskaidymas pagal metus	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Imigrantai, iš viso	859	1059	1105	1163	954	630	1404
Berniukai	417	533	561	589	484	331	744
Mergaitės	442	526	544	574	470	299	660
Amžiaus grupės, metais							
0–3	196	313	347	354	329	282	584
4–6	155	204	223	201	172	104	301
7–9	111	146	157	138	92	66	177
10–14	235	214	226	267	214	90	208
15–17	162	182	152	203	147	88	134
Pagal pilietybę							
Baltarusijos	39	23	40	39	34	41	28
Lietuvos	626	814	863	956	812	523	1244
Rusijos Federacijos	70	82	75	61	48	27	50
Ukrainos	18	34	20	35	15	14	10
Kitos	79	105	106	67	42	25	70
Be pilietybės	27	1	1	5	3	-	2

Sugrįžimas į Lietuvą dar netapo masinis, vis dėlto nemažai asmenų dėl įvairių priežasčių grįžta gyventi, dirbti ar mokytis į Lietuvą. Sugrįžusieji iš užsienio ieško mokymosi galimybių. Ypač sudėtinga ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikams, kurie neretai būna gimę ne Lietuvoje, o kitose šalyse. Sprendimas keisti šalį dažniausiai nėra jų pačių, o jų tėvų sprendimas. Todėl vaikai turi prisitaikyti naujomis sąlygomis. Jie palieka įprastas ugdymo ir kalbines aplinkas, turi integruotis į jiems naują ir (ar) pamirštą lietuvišką ugdymo ir kalbinę aplinką. Akivaizdu, kad toks persikėlimas yra labai sudėtingas ir negali nepalikti pėdsakų jų psichiniame ir socialiniame pasaulyje. Todėl pedagogai ir tėvai turi spręsti kitokių kalbinių įgūdžių ir kalbinės patirties turinčių vaikų integracijos į lietuvišką kalbinę, didaktinę, socialinę, kultūrinę aplinką klausimus.

Vaikai, grįžę iš užsienio atgal į Lietuvą, kiekvienoje mokykloje priimami individualiai pagal vidaus darbo tvarką. Su mokiniu dažniausiai yra bendraujama individualiai siekiant nustatyti jo žinias ir kalbos lygį, nors kalbos lygiui nustatyti nėra bendrųjų nuostatų ar parengtų testų. Į kokią klasę yra integruojamas grįžęs mokinys, tai priklauso nuo pačios mokyklos. Apibendrinant pokalbių su Lietuvoje dirbančiais mokytojais duomenis galima būtų išskirti šiuos esminius iš *užsienio grįžusių vaikų integracijos į Lietuvos sistemą tikslus* (žr. 3 paveikslėlį).

¹⁵ Statistinės informacijos apie vaikus rodikliai. Statistikos departamentas [žiūrėta 2012 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>.

3 pav. Iš užsienio grįžusių vaikų integracijos į švietimo sistemą tikslai

Pateiktame paveikslėlyje matyti, kad pirmiausia mokinys susiduria su vidiniais psichologiniais pokyčiais ir jam vėl reikia „mokyti“ būti Lietuvos piliečiu, suvokti tautinį tapatumą, gretinti ir lyginti turimą patirtį, apie pažintos svetur kultūros prioritetus ir atrasti naujus svarbius dalykus Lietuvoje. Svarbu padėti vaikui integruotis į socialinę sistemą ir gyvenimą, iš kurios jis „iškrito“ ir į kurią turi būti priimtas iš naujo. Tai vaikui sunkus ir sudėtingas kelias, ir didžiausias jo pagalbininkas yra ne mokykla, o individualiai dirbantis pedagogas, asmuo, kuris su juo būna daugiausia laiko. Šiuo atveju pirmiausia svarbu ne pati integracija į švietimo sistemą, kiek įsitraukimas į socialinį-kultūrinį savo šalies gyvenimą.

Taip pat diskusijų su ekspertais metu buvo atpažinta nauja situacija, kuri yra svarbi ir įdomi tuo, kad mokslo metai Lietuvoje ir daugelyje užsienio šalių nesutampa ir tėvai bei pedagogai norėtų bent iš dalies išlaikyti vaiką lietuviškoje mokykloje, t. y. iš mokslo metų 9 mėnesių vaikas gali mokytis Lietuvos mokykloje iki 7 mėnesių, kitu laiku jis mokosi užsienio mokykloje. Tačiau tokio tipo mišrus mokymas yra nepripažįstamas ir netoleruojamas, taip pat jam nėra teisinio pagrindo.

Pereinant prie kitos grupės ir kalbant apie atvykusius iš kitų šalių užsieniečius vaikus, akcentuojamas lietuvių kalbos mokymas, sociokultūrinis ir tarpkultūrinis ugdymas. Mokyklos teikia dviejų sričių pagalbą:

1. Vaikai mokosi šalies valstybinę kalbą, kad galėtų ja mokytis ir bendrauti.
2. Užtikrinami vaikų gebėjimai toliau bendrauti gimtąja kalba ir integruoti savąjį kultūrinį paveldą, išlaikyti artimą ryšį su gimtąja kultūra ir religija.

Pirmuoju atveju svarbu, kad atvykusius iš užsienio mokant lietuvių kalbos keliama ir ugdymo tikslai: įgyti lietuvių kalbos A1 lygio komunikacinius gebėjimus, sudarančius prielaidas integruotis į bendrojo ugdymo mokyklą; išmokti aiškiai tarti lietuvių kalbos garsus; suvokti lietuvių kalbos gramatinę sistemą; susipažinti su visomis kalbos dalimis, mokėti jas atpažinti ir vartoti; gebėti įvairiomis kalbinės raiškos priemonėmis gauti ir suteikti informaciją, dalyvauti nesudėtinguose pokalbiuose; įgyti kuo daugiau žinių apie Lietuvos istoriją, geografinę, politinę padėtį, kultūrą.

Antruoju atveju, labai sunku nusakyti situaciją, kiek intensyviai atvykusiojo iš užsienio vaiko gimtoji kalba palaikoma mokykloje ar popamokinėje veikloje, kiek skatinamas savos kultūros pristatymas ir

palaikymas mokykloje. Tai labai priklauso nuo mokyklos, kurioje vaikas mokosi, kultūros ir pedagogų pastangų.

Daug dėmesio užsieniečių vaikų ugdymui skiriama Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (Valstybės žinios, 1991, Nr. 23-593, nauja redakcija nuo 2011 m. liepos 1 d.). Šio įstatymo 5 straipsnio „Švietimo sistemos principai“ 1 punkte įteisinta nuostata, kad Lietuvoje vienas svarbiausių švietimo principų yra lygios galimybės – švietimo sistema yra socialiai teisinga, ji užtikrina asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo, pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują.

Užsieniečių priėmimas į mokyklas vyksta bendrąja tvarka (kaip ir kitiems Lietuvos mokiniams). Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinti norminiai aktai užtikrina visų užsieniečių vaikams, neatsižvelgiant į atvykimo į Lietuvą priežastis, galimybes lankyti bendrojo ugdymo, profesines ar aukštesnias mokyklas, ugdyti ikimokyklinio amžiaus užsieniečių vaikus ikimokyklinio ugdymo įstaigose, tėvų arba globėjų pageidavimu organizuoti užsieniečių vaikų priešmokyklinį ugdymą.

Išlyginamosios mobiliosios grupės vaikų ugdymas organizuojamas, vadovaujantis Užsieniečių ir Lietuvos Respublikos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvos Respublikoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. rugsėjo 1 d. įsakymu Nr. ISAK-1800. Įsakyme „Dėl užsieniečių ir Lietuvos Respublikos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti į Lietuvos Respubliką, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos“ (Valstybės žinios, 2005, Nr. ISAK-1800) skelbiama, jog išlyginamosios klasės, išlyginamosios mobiliosios grupės lietuvių kalbos mokytoju skiriamas mokytojas, turintis valstybinės lietuvių kalbos mokymo patirties ir gebantis bendrauti su mokiniais bent viena užsienio kalba. Su nemokančiu (-ais) užsienio kalbos (-ų) mokytoju gali dirbti antras užsienio kalbą mokantis mokytojas, padedantis bendrauti su mokiniais. Lietuvių kalbos mokymui išlyginamojoje klasėje skiriama nuo 20 iki 25 valandų per savaitę. Lietuvių kalbos mokytojas, atsižvelgdamas į lietuvių kalbos dalyko programai skirtų pamokų skaičių, parengia teminį planą. Teminis planas sudaromas iš 12 temų: Asmens tapatybė; Pastatai ir namai; Kasdienis gyvenimas: namie, mokykloje; Mokykla; Sveikata ir higiena; Laisvalaikis; Paslaugos; Parduotuvė; Maistas ir gėrimai; Transportas; Gamta ir regionas; Santykiai su žmonėmis. Antrąjį mokslo metų pusmetį į lietuvių kalbos ugdymo programą integruojamos Lietuvos istorijos, Lietuvos geografijos, pilietinio ugdymo temos, mokiniai supažindinami su bendrojo ugdymo dalykų terminais lietuvių kalba. Bendravimo lietuvių kalba įgūdžiams tobulinti išlyginamosios klasės, išlyginamosios mobiliosios grupės mokiniams rekomenduojama dalyvauti neformalioje mokyklos veikloje. Mokykla gali siūlyti valstybinės kalbos mokytis ir užsieniečių mokinių tėvams.

Mokinių, kurių gimtoji kalba yra kita negu mokymosi mokykloje kalba, pageidavimu, jei susidaro ne mažesnė kaip 5 mokinių grupė ir yra tos kalbos mokytojas specialistas, jie gali būti mokomi gimtosios kalbos, nedidinant maksimalaus mokinio pamokų skaičiaus per savaitę. Lietuvoje tai lengvai pasiekama rusų ir lenkų tautybės vaikams, nes šalyje veikia gana platus tinklas mokyklų, kuriose mokomosios kalbos yra rusų ir lenkų. Nėra sunkumų mokytis gimtosios kalbos moksleiviams, kurių gimtoji kalba yra anglų, vokiečių arba prancūzų, nes šalyje yra parengta nemažai šių kalbų mokytojų. Lietuvoje veikia apie 40 šeštadieninių ir sekmadieninių mokyklų, kurias lanko armėnų, baltarusių, ukrainiečių, totorių, rumunų, vokiečių, graikų, žydų ir kitų tautybių vaikai, norintys mokytis gimtosios kalbos, susipažinti su savo tautos papročiais. Bendrojo ugdymo mokyklų bendruosiuose ugdymo planuose numatoma galimybė organizuoti ugdymą dviem kalbomis užsieniečių vaikams – gimtąja kalba ir lietuvių valstybine kalba, taip pat įteisinta galimybė per kai kurių dalykų pamokas dirbti dviem mokytojams: vienas – dalyko mokytojas, kitas – vaikų gimtosios kalbos mokytojas, padėjėjas konsultantas. 2009 metų duomenimis, Lietuvoje veikia 41 mokykla rusų mokomąja kalba, 62 mokyklos lenkų mokomąja kalba, po 1-ą mokyklą baltarusių, žydų ir vokiečių mokomosiomis kalbomis¹⁶. Visas šalyje veikiančias mokyklas galima suskirstyti į tris grupes. Pirmoji grupė – tai mokyklos rusų ir lenkų dėstomąja kalba. Šios mokyklos veikia Lietuvoje daugiau kaip penkiasdešimt metų ir jose beveik visi mokomieji dalykai dėstomi gimtąja kalba. Antroji grupė – tai žydų, baltarusių ir vokiečių mokyklos, įsteigtos nuo 1990 metų. Šios grupės mokyklose tik dalis dalykų dėstoma tautinių mažumų kalbomis. Dar būtų galima išskirti trečią mokyklų grupę, kuriose mokoma lietuvių–rusų, lietuvių–lenkų, rusų–lenkų ir lietuvių–rusų–lenkų kalbomis. Pristatant bendrą situaciją, galima pasiremti 2010 metų ataskaitos duomenimis¹⁷, kurie atskleidžia, kad rusų kalba šiuo laikotarpiu mokėsi 17 862 mokiniai, lenkų kalba mokėsi 14 642 mokiniai ir kitomis kalbomis mokėsi 351 mokinys.

Lietuvos Respublikoje gyvenančių tautinių mažumų švietimo politika yra reglamentuota įvairiuose dokumentuose ir teisės aktuose. Tautinių mažumų poreikį mokytis gimtąja kalba užtikrina ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Valstybės žinios, 1991, Nr. 23-593, nauja redakcija nuo 2011 m. liepos 1 d.), taip pat Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2004 m. rugsėjo 20 d. įsakymas Nr. ISAK-1463/V-65 „Dėl šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos sampratos patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2004, Nr. 143-5242). Pagal šio įsakymo bendrąsias

¹⁶ Renata Urbanavičienė (2009). Tautinių mažumų atstovų mokymosi poreikiai ir švietimo teikiamos galimybės, padedančios integruotis į visuomenę. Duomenys iš interneto tinklalapio *Bendrojo lavinimo mokyklų ir jų mokinių skirstymas pagal mokomąsias kalbas*, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės [žiūrėta 2009 m. kovo 27 d.]. Prieiga internete: <http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/svietimas/bendrojo-lavinimo-mokyklos/>.

Pastaba. Naujesnių duomenų nepavyko rasti.

¹⁷ Lietuvos švietimas skaičiais 2010. Bendrasis lavinimas. Švietimo ir mokslo ministerijos ataskaita [žiūrėta 2012 m. lapkričio 12 d.]. Prieiga internete: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/Bendrasis%20lavinimas_2010.pdf.

nuostatas, Lietuvos Respublika pripažįsta ir remia tautinių mažumų pastangas švietimo būdais išlaikyti kalbą, tradicinę religiją, stiprinti savitą etninį tapatumą. Šeštadieninės ir sekmadieninės mokyklos – tai neformaliojo vaikų švietimo įstaigos, skirtos palaikyti etnolingvistinį gyvybingumą, tenkinti tautinių mažumų vaikų specifinius edukacinius – gimtosios kalbos mokymosi, tradicijų ir kultūros pažinimo, tautinio tapatumo išsaugojimo ir stiprinimo bei etnokultūrinės raiškos ir socializacijos – poreikius.

Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija (Valstybės žinios, 2000-03-08, Nr. 20-497) užtikrina sąlygas tautinių mažumų asmenims veiksmingai dalyvauti socialiniame, kultūriniame ir ekonominiame šalies gyvenime bei įgyti visų lygių išsilavinimą. Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 17 d. nutarimu Nr. 1132 (Valstybės žinios, 2007, Nr. 112-4574), atkreipiamas dėmesys, kad tautinių mažumų jaunimo, vyresniojo amžiaus žmonių, kaimo ir miesto gyventojų valstybinės kalbos mokėjimas skiriasi, taip pat Lietuvoje didėja tautinė įvairovė ir būtina plėtoti įvairių socialinių ir profesinių grupių neformalųjį švietimą, užtikrinantį naujų migrantų nuoseklią integraciją.

Lietuvos Respublikos įstatymuose yra įtvirtintas tautinių mažumų švietimo poreikių tenkinimas ir užtikrinamas tautinių mažumų švietimo politikos plėtros tęstinumas, siekiama tautinių mažumų integracijos, tapatumo išsaugojimo ir tautinių santykių darnos. Nors kartais pasigendama įvairesnių švietimo ir ugdymo būdų ar priemonių tautinių mažumų atstovų švietimo situacijai gerinti. Kaip teigia T. Tamošiūnas¹⁸ ir kt. (2003, p. 101): „skirtinguose Lietuvos dokumentuose ir teisės aktuose, nusakančiuose tautinių mažumų atstovų švietimą, deklaruojami tikslai yra abstraktūs ir todėl įvairiuose švietimo politikos lygiuose nėra sutarimo dėl konkrečių tautinių mažumų švietimo priemonių pasirinkimo ir pritaikymo“.

Iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo tyrimų apie šalyje gyvenančias tautines mažumas ir jų integracijos visuomenėje galimybes praktiškai nebuvo arba atskiros tautinės mažumas liečiančios problemos buvo tiriamos analitiškai, remiantis archyvine medžiaga (H. Kobeckaitė¹⁹, 1992). Taigi galima pastebėti, kad tautinių mažumų švietimo problemos Lietuvoje yra tikrai mažai tyrinėtos. Tautinių mažumų švietimo klausimai minimi sociologės V. Beresnevičiūtės²⁰ (2005) tyrime, taip pat T. Leončiko²¹ (2007), N. Kasatkinos²² (2003) veikaluose, tiriančiuose etninių grupių socialinę

¹⁸ Tamošiūnas T., Šutinienė I., Krukauskienė E., Trinkūnienė I., Bubelienė J. Mokykla etniškai mišriuose regionuose: socialinės – politinės – pedagoginės ugdymosi sąlygos. Vilnius: VPU leidykla, 2003.

¹⁹ Kobeckaitė H. Lietuvos karaimai. Istorija. Kalba. Kultūra ir papročiai, 2006 [žiūrėta 2012 m. lapkričio 12 d.]. Prieiga internete: http://www.daugiakalbemokykla.smm.lt/index.php?option=com_ocman&task=doc_view&gid=11.

²⁰ Beresnevičiūtė V. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. Etniškumo studijos. Vilnius: Eugrimas, 2005.

²¹ Leončikas T. Asimiliacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: švietimo sektoriaus pasirinkimas. Etniškumo studijos (01). Vilnius: Eugrimas, 2007.

²² Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius: Eugrimas, 2003.

adaptaciją Lietuvoje, N. Saugėnienės²³ (2003) monografijoje, kurioje nagrinėjamas tautinių mažumų švietimas daugiakultūriame kontekste. T. Tamošiūnas ir kt.²⁴ (2003) bei A. Balžekienė ir kt.²⁵ (2008) nagrinėja tautinių mažumų švietimo klausimą etniškai mišriuose regionuose, apžvelgia socialines, politines ir pedagogines ugdymo sąlygas.

Problemos. Aptarus esminius *iš užsienio grįžusių vaikų ir (ar) jaunuolių* integracijos į Lietuvos švietimo sistemą klausimus su Lietuvoje dirbančiais pedagogais, kurie turi patirties šioje srityje, galima išskirti šias problemas:

- skirtinga situacija šeimoje;
- santykiai su tėvais;
- lietuvių kalbos vartojimo įgūdžių stoka;
- santykiai su bendraamžiais dėl kalbos barjero ir skirtingos kultūrinės patirties;
- mokymo (-si) sistemų skirtumai.

Priežastys, dėl kurių grįžtama į Lietuvą iš užsienio šalių, yra labai įvairios. Šiuo atveju svarbu žinoti, ar šeima darniai nusprendė grįžti į gimtąją šalį, kad vaikas mokytųsi lietuviškoje mokykloje, ar šeima grįžo visa kartu, ar vaikas grįžo tik su vienu iš šeimos narių, galbūt grįžusiu vaiku rūpinasi seneliai ar giminaičiai. Mokytojas, žinantis situaciją šeimoje, gali geriau suprasti vaiko būseną ir suteikti jam reikiamą pagalbą ar ne tik konsultuoti kaip dalyko mokytojas, bet ir nukreipti tinkama linkme, padėti spręsti psichologines ir socialines problemas.

Vaikams lengviau suprasti ir perimti naujus dalykus, su kuriais jie susiduria atvykę į Lietuvą, ir dažniausiai sėkmingą vaikų socialinę integraciją į visuomenę lemia santykiai su tėvais. Jei tėvai sugeba prisitaikyti prie naujos visuomenės, išmoksta kalbą, susiranda darbą, priima naujoves, tada vaikams jie nebūna kliūtis integruojantis. Jei tėvai nesugeba integruotis į visuomenę, nebendrauja su kitais, tik savo šeimos rate, tada jų vaikams tampa labai sudėtinga perimti naujus dalykus, nes namuose jie negali dalytis savo naująja patirtimi ir nesulaukia tėvų pagalbos. Lietuvių kalbos įgūdžių stoka ne tik trukdo mokiniui tinkamai pasirengti kiekvienai pamokai, taip pat atima galimybę aktyviai dalyvauti pamokose ar popamokinėje veikloje. Šiuo atveju svarbu yra nustatyti mokinio žinių lygį, skirti individualias ir komandines užduotis, siekiant veiksmingos socialinės adaptacijos ir socializacijos.

Dirbdami su iš užsienio atvykusiais vaikais mokytojai susiduria su šiomis problemomis:

- sudėtinga mokyti mokinių, nemokantį lietuvių kalbos;

²³ Saugėnienė N. Lietuvos tautinių mažumų švietimas multikultūriškumo vertybiniame kontekste. Kaunas: Technologija, 2003.

²⁴ Tamošiūnas T., Šutinienė I., Krukauskienė E., Trinkūnienė I., Bubelienė J. Mokykla etniškai mišriuose regionuose: socialinės – politinės – pedagoginės ugdymosi sąlygos. Vilnius: VPU leidykla, 2003.

²⁵ Balžekienė A., Lapienienė A., Merkys G., Telešienė A. Daugiakultūrio ir daugiakalbio ugdymo prielaidos bei problemos etniškai mišriame regione. Etniškumo studijos, 2008, Nr. 1–2 [žiūrėta 2012 m. birželio 5 d.]. Prieiga internete: <http://www.ces.lt/etniskumo-studijos-2/isleisti-zurnalai/etniskumo-studijos-2008/>.

- Lietuvoje mokiniams keliama kitokie reikalavimai, nei jiems įprasta;
- kitaip vertinami mokinio mokymo (-si) pasiekimai;
- adaptacijos problemos dėl neįprastų darbo metodų pamokose;
- menka mokytojų užsienio kalbų kompetencija;
- trūksta metodinių žinių, metodinės literatūros, specifinių žinių apie grįžusių vaikų ugdymą.

Sprendžiant šias problemas tiek vienu, tiek kitu atveju svarbu akcentuoti ir analizuoti išsamiau šiuos klausimus:

1. mokytojo vaidmuo;
2. klasės mikroklimatas;
3. vertinimas;
4. mokinio individualizacija ir socializacija;
5. mokymo metodika;
6. kitos mokymosi aplinkos.

Mokytojo vaidmuo yra vienas iš svarbiausių dalykų, lemiančių vyraujančią mokymo (-si) stilių ir mokinio vaidmenį klasėje. Mokiniai, grįžę iš užsienio šalių, mokytoją įvardija kaip draugą, tačiau Lietuvoje mokiniai nevadina mokytojo draugu ir pabrėžia stiprią santykių hierarchiją. Tuo tarpu hierarchinių santykių nebuvimas suteikia mokiniams pasitikėjimo savimi, didesnes saviraiškos galimybes ir skatina geresnius mokymosi rezultatus. Mokinio ir mokytojo santykiai skatina mokinių sparčiau augti edukaciniu požiūriu, t. y. mokinsys jausdamas pagarbą ir pasitikėjimą siekia lygiuotis į mokytoją, taip skatinama mokinio saviugda, sėkminga socializacija. Grįžusiųjų mokinių integraciją į Lietuvos ugdymo procesą lemia skirtingas mokymo (-si) ir kultūrinių skirtumų supratimas. Mokinių integraciją veikia skirtingai organizuojamas edukacinis procesas, apimantis skirtingai suvokiamus mokytojo ir mokinio vaidmenis, vertinimo sistemas, metodų taikymą. Mokinių integracija dėl kultūrinių skirtumų yra veikama susvetimėjimo, tautinės tapatybės ir patirties neperkėlimo.

Remiantis A. Balžekienės ir kt. (2008)²⁶ atlikto tyrimo duomenimis, galima būtų išskirti tai, kad kasdieninėje veikloje mokiniai, gyvenantys etniškai mišriame regione, su savo draugais bendrauja keliomis kalbomis, žiūri televizorių ir skaito laikraščius taip pat keliomis kalbomis – taigi, vyrauja daugiakalbė ir daugiakultūrė aplinka. Tyrimas atskleidžia, kad moksleiviai, gyvenantys Vilniaus rajone, kurių šeimose ir ugdymo įstaigoje vartojama kalba skiriasi, patiria sunkumų, kalbinių aplinkų skirtumai turi neigiamos įtakos vaikų gabumų atskleidimui, mokymosi sėkmei ir pasiekimams. Taip pat analizuojant šio tyrimo duomenis kalbama apie tolerancijos sampratą ir akcentuojama skirtingų kultūrų pažinimo svarba.

²⁶ Balžekienė A., Lapienienė A., Merkys G., Telešienė A. Daugiakultūrio ir daugiakalbio ugdymo prielaidos bei problemos etniškai mišriame regione // Etniškumo studijos, 2008, Nr. 1–2 [žiūrėta 2012 m. birželio 5 d.]. Prieiga internete: <http://www.ces.lt/etniškumo-studijos-2/isleisti-zurnalai/etniškumo-studijos-2008/>.

Nagrinėjant kvalifikacijos tobulinimo problemas ir galimybes, peršasi išvada, kad mokytojų rengimas darbui su iš užsienio grįžusiais vaikais paliktas pačioms mokykloms, nėra sisteminio požiūrio į šios problemos sprendimą iki šiol. Tai rodo, jog svarbu pedagogams pateikti kuo daugiau informacijos, susijusios su tarpkultūriniu švietimu, daugiakalbystės samprata, mokymosi metodais ir priemonėmis.

Vykdamas projektą „Mano mokinys – užsienietis“ (prieiga internete: <http://www.mokinysuzsienietis.lt/>), buvo atlikta mokytojų, vietos bendruomenėse socialinę ir integracinę pagalbą teikiančių specialistų, mokyklų vadovų ir kitų specialistų apklausa, kurios duomenys atskleidžia, kad Lietuvoje nėra tinkamai parengtų ir trečiųjų šalių piliečių vaikams pritaiktų ugdymo priemonių, pedagogams trūksta kompetencijos dirbti su tokiais moksleiviais. Apklausus 251 respondentą paaiškėjo, kad 1 iš 4 už trečiųjų šalių piliečių vaikų integraciją atsakingam darbuotojui tikimybė su jais susitikti akis į akį kelia nerimą. Dauguma iš jų šias baimes sieja su menkomis žiniomis apie kitas kultūras ir darbo su kitų tautų mokiniais patirties stoka. Nustatyta, kad 4 iš 10 apklausos dalyvių visai neturi užsieniečių mokymo patirties. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad mokytojams, kuriems tenka ar tektų mokyti imigrantų vaikus, labiausiai trūksta kultūrinės įvairovės valdymo, integracinės pagalbos, tarpkultūrinių ryšių, diskriminacijos prevencijos žinių ir kompetencijų. Pagalbą mokiniui teikiantys specialistai nurodo, kad labai svarbu pažinti šalies, iš kurios atvyko vaikas, papročius, kultūrą, tradicijas, išmanyti tos šalies švietimo sistemą, bendrauti su naujojo mokinio šeima. Daugelis pedagogų ir su moksleiviais dirbančių specialistų migrantų vaikų mokymą laiko ir naujų patirčių suteikiančiu iššūkiu. Sužinoję, kad klasės suole sėdės mokinys iš kitos šalies, 45,4 proc. respondentų reaguotų į tai kaip į naują iššūkį. 14,3 proc. tyrimo dalyvių išvelgia mokinių užsieniečių mokymo naujų galimybių, o 5,2 proc. teigia, kad šią žinią jie sutiktų džiugiai ar džiaugsmingai.

Panašios tendencijos matyti ir nagrinėjant 2005 metais²⁷ Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu atlikto užsieniečių vaikų ugdymo organizavimo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose tyrimo duomenis. Apklausus 394 darbuotojus 25 skirtingose Lietuvos mokyklose, paaiškėjo, kad didžiausiu iššūkiu mokant užsieniečius tampa kalbos barjeras, kitokie reikalavimai, neigiamos kitų mokinių nuostatos.

Prieš septynerius metus Lietuvos mokyklose kartu su lietuviais mokėsi 21 tautybės užsieniečių vaikai: rusai, ukrainiečiai, baltarusiai, čečėnai, lenkai, kinai, vietnamiečiai, gruzinai, žydai, amerikiečiai, armėnai, latviai ir kt. Ketvirtadalis pedagogų atkreipė dėmesį į tai, kad užsieniečiams nėra paprasta prisitaikyti prie naujos švietimo sistemos, keliančios kitokius reikalavimus, nei jie buvo įpratę, kitokio pasiekimų vertinimo.

Atliekant tyrimus nustatytos kelios priežastys, dėl kurių užsieniečių vaikai patiria sunkumų. Kai kurie iš jų kyla dėl nepakankamai geros socialinės ir ekonominės aplinkos, kalbinių sunkumų. Vis dėlto kai

²⁷ Žydzūnaitė V., Rupšienė L., Kučinskienė R., Katiliūtė E., Saulėnienė S., Jonušaitytė S. Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, 2005 [žiūrėta 2012 m. liepos 18 d.]. Prieiga internete: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/galutinis_koreguot_SMM_uzsienvaik_ATASK_2006.pdf.

kurios šalys, tinkamai pertvarkiusios švietimo sistemą, sugeba vaikams sukurti tinkamą mokymosi aplinką.

Poreikiai. Esminiai poreikiai, kurie yra akcentuotini kalbant apie *vaikus ir (ar) jaunuolius, grįžusius iš užsienio šalių*, yra šie:

- Vaikams reikia individulių konsultacijų;
- išlyginamosios programos;
- kalbos mokymo kursų pagal lygius;
- galimybės mokytis pagal TBO programą (šios programos darbo kalba yra anglų kalba, išskyrus gimtąją kalbą);
- nuotolinio mokymosi galimybių.

Aptariant šiuos išvardytus klausimus būtų naudinga perimti užsienio šalių patirtį (pvz., Jungtinės Karalystės) ir skirti grįžusiam iš užsienio vaikui ir (ar) jaunuoliui kvalifikuotą mokytoją konsultantą. Taip pat ši praktika būtų aktuali ir užsieniečiams vaikams, ir tautinių mažumų atstovams. Šis asmuo padėtų mokiniams, grįžusiems iš užsienio, adaptuotis ir be didelių problemų įveikti programų skirtumus. Taip pat reikalingas papildomas lietuvių kalbos mokymas, kuris gali vykti, jei asmuo gyvena nuošalioje vietoje, ir nuotoliniu būdu. Tačiau svarbiausia čia parengtos gairės ir metodinės priemonės, padedančios įvertinti lietuvių kalbos pasirengimo lygmenį, ir metodinės priemonės, padedančios pasivyti bendraamžius.

Galima būtų pasinaudoti gerąja Europos užsienio kalbų portfelio naudojimo patirtimi, kai kiekvienas vaikas turi aplanką, kurio tikslas mokytis kalbos ir ugdyti tarpkultūrinius gebėjimus, skatinti daugiakalbystę, išsilavinimą ir profesijos pasirinkimą, tautinį tapatumą, daugiakultūriškumo suvokimą. Kalbos, kurios mokomasi, portfelio pagrindinės dalys galėtų apimti kalbos biografijos skyrių, kur kiekvienas mokinys įvertintų savo pasiekimus pagal tam tikrus kriterijus, pvz.: mokyklos, kurią lanko ar lankė mokinys, pristatymas; kalbos kursai, kuriuos lankė ar lanko mokinys; klausimai, padedantys suvokti, pagal kokius metodus jam geriausiai pasiseka įsisavinti kalbos sistemą; kalbos išmokimą skatinantys projektai. Žinoma, šio portfelio informacija turėtų būti dviem ar net trimis kalbomis, pvz.: anglų, vokiečių ir rusų kalba. Taip pat kalbos portfelis turėtų būti rengiamas ir pateikiamas atskiromis dalimis pagal amžiaus tarpsnius. Šiuo atveju labai svarbu atsižvelgti į mokinių amžių ir galimą žinių lygį. Atsižvelgiant į amžių pateikiamos ir užduotys, pvz., nuo 6 iki 10 metų amžiaus grupėje mokėjimo įsivertinimo užduotys turėtų būti spalvingos ir žaismingos, kur reikia pažymėti atitinkantį vaiko kalbos suvokimą paveikslėli, žemėlapyje rasti savo šalį ir kalbos, kurią mokomasi, šalį ir pan. Vyresni vaikai jau galėtų įsivertinti kalbos mokėjimo lygį pagal aiškiai apibrėžtus kriterijus, kurie yra bendri visoms kalboms, t. y. A1, A2, B1, B2, C1, C2. Šie lietuvių kalbos kaip svietimos lygmenys turėtų būti aiškiai aprašomi pagal amžiaus tarpsnius ir aiškiai įvardijama, ką kiekvienoje amžiaus grupėje turi mokėti besimokantysis.

Aptariant mokytojų poreikius, kurie dirba su vaikais ir (ar) jaunuoliais, grįžusiais iš užsienio, galima būtų išskirti šiuos poreikius:

- Metodikos, padedančios nustatyti mokinio gebėjimų ir žinių lygį.
- Metodikos, kaip dirbti su to pat amžiaus skirtingų tautybių mokinių grupe.
- Metodikos, kaip dirbti su dvikalbiais mokiniais.

Tačiau prieš pradedant rengti ugdymo planą svarbu nustatyti atvykusiojo vaiko kalbos, kuria bus mokoma, lygį. Šiuo atveju vėl svarbu kalbėti apie kalbos nustatymo lygmenis, t. y. metodikas, pagal kurias tai galima padaryti. Taip pat tiek atvykusių iš užsienio mokinių, tiek grįžusiųjų į Lietuvą mokinių integracijai svarbu yra aiški ir išsami informacija apie švietimo įstaigas, kurios galbūt turi daugiausia darbo su tokiais mokiniais patirties, kur dirba labai gerų užsienio kalbų įgūdžių turintys specialistai, gebantys bendrauti su asmeniu ir jo antrąją ar kita gimtąją kalbą. Mokykloje labai svarbu yra dalytis informacija apie mokinio pasiekimus ir tobulintinas žinias tarpusavyje ir su tėvais. Turėtų būti kuriama bendra sistema, suteikianti galimybę įsivertinti savo žinias tiek mokiniui, tiek teikianti informaciją tėvams ir kitiems pedagogams.

Lietuvoje 2005 m. V. Žydžiūnaitė ir kt.²⁸ 6-iose Lietuvos miestuose atliko žvalgomąjį tyrimą ir atskleidė, kad mokyklų kultūrinės kompetencijos lygmuo yra pakankamai žemas. Be to, pastebėta keletas su kultūrine kompetencija susijusių dalykų:

- nepakankamas dėmesys skiriamas tyrimams ir darbo metodams su iš užsienio grįžusiais vaikais tobulinti;
- iš dalies labiau orientuojamasi į mokytoją, bet ne į mokinio poreikius;
- iš dalies mokyklose pasitaiko destruktivių nuostatų kitų kultūrų atžvilgiu.

Todėl svarbu, kaip ir pirmojoje dalyje, kurioje buvo aptariami pedagogų, dirbančių lituanistinėse mokyklose, poreikiai, siūlyti ir šiai grupei „Tarpkultūrinio ugdymo“ modulį ar pažintinį kursą. Aptariant tarpkultūrinio ugdymo temas akcentuotina, kad yra labai svarbu pastebėti tautinius ar rasinius stereotipus tarp mokinių ir patiems atsisakyti stereotipų. Šios žinios gali būti įgyjamos pirminio ar tęstinio mokytojų rengimo ar kvalifikacijos kėlimo metu. Lietuvoje ne tik svarbus teorinis pedagogų parengimas, bet ir jų gebėjimas racionaliai veikti konkrečiose situacijose.

1.3.2. Lituanistinio ugdymo turinio projektavimas

Situacija. Dar visai neseniai į kitose pasaulio šalyse itin suintensyvėjusį žmonių migracijos reiškinį Lietuvoje buvo žiūrima iš šalies. Gerokai svetima buvo ir daugiakultūrio ugdymo samprata. Migracijos

²⁸ Žydžiūnaitė V., Rupšienė L., Kučinskienė R., Katiliūtė E., Saulėnienė S., Jonušaitytė S. Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje, 2005 [žiūrėta 2012 m. liepos 18 d.]. Prieiga internete: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/galutinis_koreguot_SMM_uzsienvaik_ATASK_2006.pdf.

binga, Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, pasiekė ir mūsų šalį. Į Lietuvą atvyksta vis daugiau užsieniečių, pvz., specialistų (migruojančių darbuotojų), imigrantų, pabėgėlių (gavusių leidimą nuolat gyventi Lietuvoje), kurie turi ikimokyklinio amžiaus vaikų. Pagal Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenis, į Lietuvą kasmet atvyksta apie pusė tūkstančio ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų iš kitų šalių. Kita vertus, grįžta ir dalis išvykusių į užsienį šeimų.

Viena dažniausių problemų susidūrus su migrantų ir grįžusių į Lietuvą šeimų vaikais yra kalbos barjeras. Valstybinėse ugdymo įstaigose, kurias lanko migrantų vaikai, trūksta auklėtojų, su kuriais vaikai galėtų bendrauti ir savo gimtąja kalba. Tai rodo nepakankamą įstaigų pasirengimą organizuoti ugdomąjį procesą padidėjusios etninės įvairovės sąlygomis. Kalbant apie vaikus, kurie sugrįžo iš užsienio, taip pat pasigendama personalo, kuris galėtų bendrauti su vaiku jam suprantama kalba ir galėtų teikti nuolatinę paramą vaikui išmokta ne lietuvių kalba užsienyje. Gebėjimas bendrauti yra viena iš pagrindinių žmogaus kompetencijų, todėl lietuvių kalbos mokymo (-si) aplinka turi būti pritaikyta dvikalbiams vaikams, kad jie galėtų nuolat reikštis ir išreikšti save įvairiose veiklose. Dvikalbių vaikų ugdymo sėkmei labai svarbu, kad mokymo (-si) procesas būtų aktyvus, o pedagogas: konsultantas, pagalbininkas, patarėjas. Reikėtų stengtis, kad pedagogo ir mokinio santykiai būtų grindžiami pasitikėjimu, kad vaikas jaustųsi saugus, galėtų drąsiai pasakyti savo nuomonę, nebūtų žeminamas dėl kalbos klaidų, odos spalvos ar kitų savybių.

Dvikalbystės termino apibrėžtys įvairuoja. Anksčiau laikytasi nuomonės, kad dvikalbystė – tai: „vienodai geras dviejų kalbų mokėjimas“ (A. Achamova 1966, cit. pagal Karaliūnas, 2008, p. 330²⁹), gebėjimas mokėti dvi kalbas kaip gimtąją kalbą (Bloomfield, 1933, p. 56³⁰). Panašų šio termino apibrėžimą pateikė ir M. Hintas(1987)³¹. Pasak jo, dvikalbystė – tai individo gebėjimas „vienodai arba beveik vienodai gerai kalbėti (ir mąstyti) dviem kalbomis. Tikras dvikalbis gali laisvai, net ir nuo pusės sakinio pereiti iš vienos kalbos į kitą. Tikruoju dvikalbiu tampama tik mokantis kalbos šeimoje (iki penkerių–šešerių gyvenimo metų) arba kitos kalbos aplinkoje, bet ne pagal užsienio kalbos mokymosi metodiką (Hintas, 1987, p. 50–51). Tačiau, pasak Butler ir Hakuta³² (2006, p. 114), toks griežtas termino dvikalbystė apibrėžimas atsiriboja nuo daugybės individų ir grupių, kurie gali būti priskiriami dvikalbiams. Šio požiūrio šalininkai linksta manyti, kad dvikalbystės „nereikia suprasti kaip gero dviejų kalbų mokėjimo. Kiekvienu konkrečiu atveju dviejų kalbų mokėjimo lygis skirtingas“ (Karaliūnas³³, 2008, p. 359).

²⁹ Karaliūnas S. Kalbos vartojimas ir socialinis kontekstas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.

³⁰ Leonard Bloomfield. Language. University of Chicago Press, 1933.

³¹ Matis Hintas. Be rožinių akinių žvelgiant į dvikalbystę. Mintys apie gimtąją kalbą. Vilnius: Mokslo, 1987, p. 50–70.

³² Yuko G. Butler, Kenji Hakuta Bilingualism and Second Language Acquisition. The Handbook of Bilingualism. T. K. Bhatia and W. C. Ritchie (eds.). Blackwell Publishing, 2006, p. 114–119.

³³ Karaliūnas S. Kalbos vartojimas ir socialinis kontekstas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.

Taigi, dvikalbystė šiuo atveju laikoma kelių kalbų kontinuumu, kuriame vienodai geras dviejų kalbų mokėjimas nėra toks svarbus bruožas kaip gebėjimas mokėti tam tikros socialinės grupės kalbą tiek, kad būtų galima dalyvauti svarbiausiose komunikaciniuose aktuose. Bendriausia prasme dvikalbystė yra dviejų kalbų vartojimas, kalbėjimas dviem kalbomis. Ką pedagogai turėtų žinoti apie vaiko svetimios kalbos išmokimo ir vystymosi stadijas, apie mokymą? Pirmiausia, reikia suprasti, kad su kiekvienu iš šių vaikų reiktų bendrauti skirtingai. Turėtų būti pagalbota apie individualų darbą ir diferencijavimą. Be to, pedagogai turėtų žinoti, kad labai svarbios yra vaiko individualios savybės: komunikabilumas, nerimastingumo lygis, mąstymo proceso ypatumai, gabumai kalboms – metalingvistinė nuovoka, sociolingvistiniai gebėjimai, artikuliacijos aparato ir foneminės klausos išlavėjimo lygis, gera verbalinė atmintis. Anot C. Baker³⁴, sprendimas auginti vaikus kaip dvikalbius yra labai atsakingas sprendimas. Dvikalbiškumas turi įtakos visam vaiko ir tėvų gyvenimui. Dvikalbiams arba daugiakalbiams vaikams dviejų ir daugiau kalbų mokymas gali lemti santykius su aplinkiniais, paties vaiko asmenybę, mokymąsi, mąstymą ir kt. Dvikalbiškumas suteikia galimybių patirti dvi arba daugiau kultūrų, religijų ir pan. Skirtingų kalbų mokėjimas siejamas su savitu elgesiu, vertybių sistema ir pan.

Lietuvos švietimui tampant daugiakultūriu dariniu, ne tik reikia studijuoti įvairių šalių patirtį, bet ir valstybiniu lygiu apsispręsti dėl dvikalbių ir daugiakalbių vaikų ugdymo. Šalies mokyklų praktikoje galima rasti dvikalbio ugdymo modelių taikymo pavyzdžių, tačiau ankstyvajam kalbų mokymui, ypač tokioje formalioje grandyje, kaip ikimokyklinis ugdymas, nėra nei veiksmingų metodikų, nei tinkamai parengtų pedagogų.

Būtinai turi būti svarstomi:

- ugdymo institucijų modeliai;
- dvikalbio ir daugiakalbio mokymo metodikos;
- programų, vadovėlių ir kitų mokymo priemonių rengimo klausimai;
- tėvų įtraukimo problemos;
- socialinio mobilumo ir integracijos problemos.

Dvikalbių ir daugiakalbių vaikų ugdymui įtvirtinti ir jiems skirtoms ugdymo programoms rengti yra būtinas naujas mokslinis, metodologinis požiūris, leidžiantis vertinti padėtį iš vaiko pozicijų ir pagrįstas vaikystės patirtimi, kaip daugiakultūrio pasaulio, samprata. Lietuvoje stokojant aiškių pozicijų dėl vaikų dvikalbystės, ypač ankstyvosios, dažniausiai ši problema analizuojama remiantis suaugusiųjų patirtimi. Tai nėra gerai, nes nėra aišku, kaip jaučiasi dvikalbis ir daugiakalbis vaikas ugdymo įstaigoje; kaip jo išskirtinumą priima pedagogai, kurie yra labiau orientuoti į universaliąsias, bendrąsias vaikų charakteristikas. Dvikalbio ir ypač daugiakalbio ugdymo elementų diegimas mūsų

³⁴ Colin Baker. Attitudes and language. Multilingual Matters 83. Clevedon, Avon, England: Multilingual Matters, 1992.

šalyje vyksta nesistemiškai. Būtina apibendrinti patyrimą ir sukurti darnią dvikalbio ir daugiakalbio ugdymo sistemą, kuri galėtų tenkinti įvairius mokinių kalbinio ugdymosi poreikius.

Galime pasidžiaugti, kad Lietuvoje vykdoma nuosaiki švietimo politika leidžia piliečiams apsispręsti ir sąmoningai siekti integruotis visuomenėje, skatindama formalųjį ir neformalųjį valstybinės kalbos mokymąsi. Tačiau norėtusi, kad dvikalbio ugdymo sistema ne tik garantuotų gerą dviejų kalbų (valstybinės (lietuvių) ir gimtosios kalbos) mokėjimą, bet ir raštingumą tomis kalbomis, kartu sustiprintų skirtingų tautybių piliečių tarpusavio supratimą, papročių ir tradicijų toleravimą, taikų sambūvį vienoje valstybėje.

Tačiau ekspertai pastebi, kad šiuo metu tautinių mažumų dvikalbystės formavimosi procesas Lietuvoje vyksta savaime: stichiškai, nenuosekliai ir kartais nelabai produktyviai. Dvikalbystė formuojasi šeimose ir ugdymo įstaigose, tačiau kalbos, kaip dalyko, mokymas (-is) mokykloje neužtikrina, kad susiformuos asmens dvikalbystė. Baigus mokyklą, vyksta labai spartus kalbos užmiršimo procesas, jei gyvenamojoje aplinkoje retai vartojama lietuvių kalba. Dvikalbystei formuojantis stichiškai, neatsižvelgiama į vaikų amžiaus tarpsnių ypatybes, gimtosios kalbos mokėjimo lygį ir kitus svarbius vaiko psichikos ir emocinės savijautos veiksnius, kalbų mokymosi ir išmokimo specifiką, gyvenamosios aplinkos poveikį ir kt. Dėl įvairių paminėtų ir nepaminėtų priežasčių atsiranda specifinių mokymosi sunkumų, mažėja moksleivių mokymosi motyvacija ir pažangumas. Taip atsitinka, nes dar nesusiformavus gimtosios kalbos sistemai nevykusiai kuriama nauja kalbinė sistema. Jei pradedant mokyti antrosios kalbos dirbama netinkamai, nesiformuoja savarankiškas antrosios kalbos kodas, nesiformuoja ir asmens dvikalbystė. Kalbos mokymasis tokiu atveju trunka ilgai ir nelabai veiksmingai, dėl kalbų interferencijos vyksta kalbų maišymasis ir t. t.

Problemos. Aptariant lituanistinio ugdymo padėtį Lietuvoje susiduriama su daugialype problema, nes šiuo atveju svarbu kalbėti apie kelias vaikų ir (ar) jaunuolių grupes. Tai vaikai ar jaunuoliai, kurie gyvena mišrioje šeimoje, vaikai ir jaunuoliai, kurie atvyksta iš kitų užsienio šalių ir yra integruojami į Lietuvos švietimo sistemą, bei vaikai ir jaunuoliai, kurie grįžta iš užsienio šalių kartu su savo tėvais arba pas senelius po ilgesnio laiko. Šiuo atveju išryškėja keli probleminiai klausimai: kaip mokyti lietuvių kalbos kaip svietimos kalbos; kokius mokymo (-si) modelius taikyti kalbant apie dvikalbius vaikus; kokie pagrindiniai tautinių mažumų dvikalbystės formavimosi aspektai; kokie metodai ir priemonės gali padėti kuo greičiau atnaujinti lietuvių kalbos žinias vaikams, grįžusiems iš užsienio (iš emigracijos) į Lietuvą.

Apžvelgiant atvykstančių iš užsienio, grįžtančių iš užsienio lietuvių ir tautinių mažumų vaikų ir jaunuolių padėtį, galima būtų akcentuoti dvikalbystės arba daugiakalbystės problematiką. Šiuolaikiniame pasaulyje daugiakalbystė tampa ne siekiamybe, bet neišvengiama realybe, kuri aiškiai apibrėžiama Europos Komisijos komunikate. Šiame dokumente atskleidžiama daugiakalbystės reikšmė ir politika, apibrėžiamos naujos strategijos, siūlomi tam tikri veiksmai. Europos Sąjunga išryškina daugiakalbystę kaip vertybę siekiant tarpkultūrinio dialogo ir klestėjimo. Daugiakalbystė yra vienas iš

svarbiausių „Mokymosi visą gyvenimą“³⁵ programos, medijų, informacinių technologijų prioritetų, ji atlieka svarbų vaidmenį plėtojant ryšius už ES ribų. Mokslininkai pastebi, kad beveik pusė pasaulio gyventojų yra dvikalbiai. Visuomenė yra heterogeniška ir žmonės įvairiose situacijose pasirenka tas kalbas (nebūtinai gimtąją kalbą), kurios tinkamos konkrečiam atvejui. Net ir vienakalbių šalių kalbos ekologija dramatiškai pasikeitė, nes padidėjo piliečių mobilumas, šalių sienų pralaidumas, paplito socialiniai tinklai ir t. t. Europos Sąjunga yra ta erdvė, kurioje daugiakultūriškumas ir daugiakalbystė tampa ne iššūkiu, o kasdienybe, kurioje čia ir dabar reikia spręsti problemas, susijusias su tarpkultūriniu bendravimu ir tautinio tapatumo išsaugojimu. Europos dokumentai skatina tai daryti puoselėjant gimtąją kalbą ir mokantis svetimųjų kalbų³⁶.

2006 m. kalbų mokymo politikos apraše išsamiai analizuojami bendrieji Europos Sąjungos kalbos politikos principai ir lietuvių kalbos, kaip gimtosios, valstybinės ir mokomosios kalbos, padėtis. Apraše akcentuojamas kylantis susidomėjimas užsienio kalbomis, kuris tiesiogiai veikia ir gimtąją kalbą³⁷. Svarbu paminėti ir dvipusį ES ir šalių narių daugiakalbio proceso intensyvinimą, būtent gimtosios kalbos, ypač „mažųjų kalbų“, mokymosi ir sklaidos skatinimą.

Dvikalbio ugdymo idėja įvairiais laikotarpiais atskirose šalyse buvo ir tebėra skirtingai vertinama, tačiau dabar ji laikoma viena pačių moderniausių, suteikiant jai naują kokybę, naują teorinį ir praktinį įprasminimą. Europoje šiuo metu intensyviai kuriamos dvikalbio ugdymo programos ir mokomosios priemonės, dvikalbiai vaikų darželiai ir mokyklos, kurių pagrindinis tikslas – labai gerai išmokyti dviejų ar daugiau kalbų. Kadangi XXI a. pradžioje daugiakultūre komunikacija ir daugiakalbystė Europoje tapo labai reikšminga, šiuolaikinėms kalboms kasmet skiriama vis daugiau dėmesio, populiariesnis tampa ir įvairių akademinių dalykų mokymas (-is) negimtaja kalba. Lietuvoje taip pat kyla susidomėjimas kalbų mokymo bei mokymosi ir dvikalbystės ugdymo, dvikalbių programų kūrimo, „universalesnių“ (dvikalbių) pedagogų rengimo klausimais. Pastebėta, kad daugelio valstybių problemos, susijusios su šiuolaikinių kalbų, dalyko ir kalbos mokymu, dvikalbystės ugdymu, yra panašios: pasenusi kalbų mokymo metodika, trūksta dvikalbių programų, nelankstūs mokymo planai, per mažai vadovėlių verčiama iš vienos kalbos į kitą, trūksta naujų šiuolaikiškų vadovėlių, neišspręsti vertinimo ir egzaminavimo klausimai, trūksta kvalifikuotų pedagogų ir jų asistentų, galinčių dirbti dvikalbėje ar daugiakalbėje aplinkoje, daug kur nėra specialių pedagogų rengimo programų.

Mūsų visuomenės požiūris į dvikalbystę dvilypis: pripažįstama kalbų mokėjimo vertė ir bijomasi kalbų interferencijos ar net asimiliavimosi. Tačiau šie dalykai nebūdingi tikrajai dvikalbystei. Kalbos

³⁵ „Mokymosi visą gyvenimą“ programa, kurią Europos Komisija patvirtino 2007–2013 metams [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 26 d.]. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/education/llp/official-documents-on-the-llp_en.htm.

³⁶ Poškienė A., Juzelienė S. CTCES projektas: daugiakalbystė, dvikalbystė ir socialinė realybė, 2011 [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 26 d.]. Prieiga internete: <http://www.eumonitor.net/news/archive/127485>.

³⁷ Kalbų mokymo politikos aprašas [žiūrėta 2012 m. spalio 4 d.]. Prieiga internete: http://www.smm.lt/ugdymas/docs/lkmp/kalbu_politika_internetui.pdf.

„susimaišo“ tada, kai nė vienos iš jų gerai nemokame, o asimiliacijos pavojus kyla, kai vieną kalbą siekiame pakeisti kita, kai viena kalba „nusilpsta“, praranda visas jos vartojimo sritis. Dvikalbis ugdymas – garantija, jog taip neatsitiks. Dvikalbis ugdymas Lietuvoje dažniausiai taikomas tautinių mažumų vaikų darželiuose arba ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, kurias lanko kelių tautybių vaikai. Praktiškai stengiamasi, kad grupėje dirbtų auklėtojos, su kuriomis vaikai galėtų bendrauti ir savo gimtąją kalbą. Dažniausiai vartojamos kalbos: lietuvių, rusų ir lenkų. Tačiau turima ir kitokių pavyzdžių. Žinoma, darželiuose kalbų mokomasi kitaip negu mokykloje, nes čia nėra pamokų.

Dalyko ir kalbos mokymo (-si) problematika labai aktuali Europoje ir visame pasaulyje, nes didėja poreikis gerai mokėti keletą kalbų. Tai aktualu ir ten, kur dėl istoriškai susiklosčiusių aplinkybių kompaktiškai gyvena kelių tautybių piliečiai, kur socialinėje aplinkoje dvikalbystė ar daugiakalbystė labai vertinama ir ieškoma veiksmingesnių dvikalbio ugdymo proceso organizavimo būdų, propaguojamas integruotas negimtųjų kalbų ir akademinių dalykų mokymas (-is), kurio pagrindinis tikslas apibūdinamas dviem požūriais: kaip kalbų vartojimas mokymosi tikslais ir mokymasis vartoti kalbas. Kadangi dalykų mokymasis negimtosiomis kalbomis Lietuvoje vis populiarėja, stengiamasi kuo išsamiau išnagrinėti šio mokymo (-si) specifiką, nustatyti būdingus sunkumus, pripažįstant, jog mokymasis negimtąją kalbą daug labiau vargina, reikalauja atidumo, pastangų analizuojant formaliąją kalbinės raiškos pusę, drauge silpnina dėmesį dalyko turiniui. Kadangi integruotas dalyko ir kalbos mokymas Lietuvos mokyklose iki šiol vyko tėvų, moksleivių ir mokytojų iniciatyva ir nebuvo reglamentuotas švietimo dokumentuose, nėra tikslų duomenų apie tai, kiek dalykų, kokiomis kalbomis, kuriose klasėse ir kuriose mokyklose mokoma.

Turimi duomenys apie dalykų mokymąsi lietuvių kalba (arba iš lietuviškų vadovėlių) tautinių mažumų mokyklose atskleidžia, kad šitoks mokymas jau tampa masinis ir tam tikra švietimo problema, kuri yra taip pat labai svarbi. Akivaizdu, kad kasmet vis daugiau mokomųjų dalykų mokoma dviem kalbomis, tačiau tai vis dėlto pavieniai atvejai, kai neužtikrinamas mokymosi tęstinumas pereinant iš klasės į klasę. Taip atsitinka todėl, kad dvikalbio mokymosi formos taikomos nenuosekliai tik dėl specifinių ir nuolat kintančių priežasčių, dėl to moksleiviai patiria įvairių sunkumų. Turimi duomenys atspindi dvikalbio dalykų mokymo įvairovę, nes kai kuriose klasėse mokoma ir atsakinėjama lietuvių kalba, o kai kuriose mokomasi iš lietuviškų vadovėlių, tačiau mokoma ir atsakinėjama mokyklos mokomąją (rusų, lenkų, baltarusių) kalba. Dar vienas labai dažnai pasitaikantis variantas, kai moksleiviai, mokydamiesi dalyko gimtąją kalbą ir turėdami tinkamą vadovėlį, naudojami lietuviškais pratybių sąsiuviniais. Taip elgiamasi, nes nespėjama (arba trūksta lėšų) išversti į tautinių mažumų kalbas įvairių dalykų pratybių sąsiuvinį, o kartais ir todėl, kad lietuviški sąsiuviniai yra pigesni.

Lietuvoje nėra daug išsamių studijų apie tėvų, pedagogų ir vaikų patiriamus sunkumus, jų įveikimą, pedagoginės, psichologinės ir socialinės paramos ypatumus, apie didaktinę patirtį klasėje. Kaip sekasi iš užsienio atvykusiems lietuvių kilmės vaikams integruotis į lietuviškos kalbinės aplinkos terpę? Kaip jie sprendžia tarpkultūrinius klausimus? Kokius didaktinės, psichologinės, socialinės paramos aspektus

aktualizuoja pedagogai? Kokius iššūkius patiria tėvai, kurių vaikai sprendžia integracijos į Lietuvos švietimo sistemą klausimus? Kaip mokyti tokius vaikus? Todėl akivaizdu, kad pedagogams trūksta metodinės paramos (kaip individualizuoti ir diferencijuoti mokymą (ypač daugiakalbystės sąlygomis), nėra darbo su iš užsienio atvykusiais vaikais metodinių priemonių. Kaip juos mokyti lietuvių kalbos? Kaip bendrauti su skirtingų tautybių ir religijų vaikais vienoje klasėje (tarpkultūrinio ugdymo svarba)? Pastebimas patirties pasidalijimo su panašiomis mokyklomis užsienyje trūkumas.

Aptariant tautinių mažumų mokyklose besimokančių vaikų ir (ar) jaunuolių padėtį ar dvikalbėje šeimoje gyvenančių vaikų ir (ar) jaunuolių problemas bei atvykusių kitataučių vaikų ir (ar) jaunuolių integracijos galimybes pastebima, kad *lietuvių kalba kaip svetimoji* – pakankamai naujas lietuvių kalbos mokymo (-si) patirties terminas, pradėtas vartoti, kai Lietuvai tapus lygiateise Europos Sąjungos (ES) nare susidarė sąlygos bendradarbiauti su įvairių sričių užsienio partneriais. Lietuvių kalbai, kaip vienai iš Europos kalbų, atsiranda lygios galimybės būti tyrimo, plėtojimo ir sklaidos objektu Europoje. Teigiama, kad Europos vienijimosi ir plėtros projektas sėkmingai įgyvendintas gali būti tik tada, jeigu bus išsaugota ir puoselėjama Europos kalbų įvairovė. Be to, lietuvių kalba, kaip geriausiai išlaikiusioji indoeuropiečių prokalbės ypatumus, garsėja visame pasaulyje. Tačiau ar lietuvių kalbos dėstymo metodai tinka mokant jos kaip svetimosios? Akivaizdu, kad norint mokyti (-tis) lietuvių kalbos kaip svetimosios reikia naujai pažvelgti į mokymo (-si) procesą, metodus ir mokymo būdus, kurie gana seniai taikomi klasikinėms ir kitoms šiuolaikinėms (anglų, vokiečių, rusų, prancūzų) kalboms mokyti. Pavyzdžiui: pastaruoju metu itin pabrėžiama kalbos mokymo komunikacinė paskirtis, t. y. akcentuojama, kad kalbos mokymas (-is) turi būti orientuotas į bendravimą, atsižvelgiant į tikras situacijas, kurios atitinka besimokančiojo poreikius. Mokant svetimųjų kalbų užsienyje – Anglijoje, Vokietijoje, Skandinavijos šalyse – jau nuo XX a. vidurio vyrauja komunikacinė mokymo kryptis, akcentuojamas funkcinės kalbos išmokimas ir komunikacinių kompetencijų įgijimas, užuot nesąmoningai atkartojant gramatines konstrukcijas. Ši kryptis akcentuojama ir Užsienio kalbų mokymo strategijos gairėse³⁸, skirtose Lietuvos mokykloms. Taip pat pastaruoju metu atsiranda teiginių, jog antrosios (galbūt ir trečiosios) užsienio kalbos mokymo metodika turėtų būti kitokia nei pirmosios, nes, atsižvelgiant į mokinio ir (ar) studento amžių ir mokymosi patirtį, sukauptą mokantis pirmąją užsienio kalbą, gali būti taikomas vadinamasis sugestopedijos metodas. Be to, šis metodas įdomus tuo, jog taikant jį yra pateikiami bilingvistiniai gramatikos pavyzdžiai, bilingvistiniai žodynėliai ir skaitymo tekstai kartu su angliškais vertimais. Be šių teorijų, taip pat daugėja nuomonių, kad pagal naujausią svetimųjų kalbų mokymo kryptį mokant lietuvių kalbos kaip svetimosios reikėtų orientotis į tarpkultūrinę komunikaciją, t. y. į žmonių, kalbančių įvairiomis gimtosiomis kalbomis ir priklausančių įvairioms kultūroms, bendravimą. Taip pat teigiama, kad lietuvių kalbos kaip

³⁸ Užsienio kalbų mokymo strategijos gairės [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 10 d.]. Prieiga internete: http://www.smm.lt/old/reformas_d/file/strateg/uk_strat.doc.

svetimosios mokymo būdai, taikant komunikacinį metodą, turėtų užtikrinti sąsają su Lietuvių kultūros vertybėmis sklaidą.

Taigi, atsižvelgus į tai, kas pasakyta, akivaizdu, kad lietuvių kalbos kaip svetimosios mokymas (-is) dar neturi ilgamečių tradicijų, tad negalime pasigirti mokymo būdų ir metodų įvairove, be to, vadovėlių pasirinkimas taip pat nėra labai didelis. Negalima net lyginti su metodinės medžiagos gausa ir įvairove, kuria gali džiaugtis, pvz., anglų kalbos specialistai. Taigi, kaip mokyti lietuvių kalbos kaip svetimosios ir kokio kalbos mokėjimo lygio siekti?

Lietuvių kalbos specialistus rengia ne viena aukštoji mokykla – universitetai ir kolegijos, net rengiami lituanistai, kurie specializuojasi lietuvių, kaip negimtosios kalbos, mokymo srityje, tačiau tai nėra tas pat, kaip mokyti užsieniečius, kurie atvyksta nemokėdami nė žodžio lietuviškai, o pagrindinis jų tikslas – ne tik išmokyti lietuviškai bendrauti kasdienėse situacijose, bet ir susipažinti su lietuvių kultūra, tradicijomis ir papročiais, nes gyvendami Lietuvoje jie nuolat susiduria su įvairiais juos stebinančiais kultūriniais skirtumais. Tai patvirtina ir žymaus kalbotyros specialisto Davido Crystal teiginys, kad kiekviena kalba yra unikali žinių apie žmogaus būtį sandauga, patvirtinta istorijos ir tapatybės (Crystal, 2005³⁹). Atvykusieji iš kitų šalių (užsieniečiai) Lietuvoje anksčiau ar vėliau susiduria su įvairiomis problemomis, kurios dažnai būna susijusios su kultūriniais skirtumais, jiems kyla klausimų, kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje. Tai lemia kiekvienoje šalyje egzistuojanti tam tikra sociokultūrinė specifika, kurią, mokantis kalbos, reikia perprasti, pvz.: kalbos etiketas, mandagumo raiška ir t. t. Ypač svarbūs tampa nerašytiniai komunikaciniai įgūdžiai, kurie yra būtini kasdienėse situacijose (parduotuvėje, mieste, kavinėje, stotyje, verslo susitikimuose, svečiuose ir pan.). Todėl labai svarbu sukurti sistemą, kaip mokyti lietuvių kalbos kaip svetimosios, kartu ugdant komunikacinius įgūdžius ir įvertinant Lietuvos sociokultūrinį kontekstą, t. y. supažindinant su tautos kultūra ir jos sociokultūrinės aplinkos sąlygomis.

Poreikiai. Daugėja nuomonių, kad pagal naujausią svetimųjų kalbų mokymo (-si) kryptį mokant (-is) lietuvių kalbos kaip svetimosios reikėtų orientuotis į tarpkultūrinę komunikaciją, t. y. į žmonių, kalbančių įvairiomis gimtosiomis kalbomis ir priklausančių skirtingoms kultūroms, bendravimą. Taip pat teigiama, kad lietuvių kalbos kaip svetimosios mokymo (-si) būdai, taikant komunikacinį metodą, turėtų užtikrinti sąsają su lietuvių kultūros vertybėmis sklaidą. Lietuvių kalbos kaip svetimosios mokymas (-sis) dar neturi ilgamečių tradicijų, tad pasigendama aiškaus ir apibrėžto metodų ir priemonių panaudojimo aprašymo. Taip pat daug kalbama apie užsienio kalbų mokėjimo lygius (žr. Europos Tarybos kalbos mokėjimo lygiai, prieiga internete: <http://www.lsk.flf.lt/index>; Europos kalbų pasas, prieiga internete: <http://www.europass.lt/teises>; A1 „Lūžis“ (angl. *Breakthrough*), A2 „Pusiaukelė“ (angl. *Waystage*), B1 „Slenkstis“ (angl. *Threshold Level*), B2 „Aukštuma“ (angl. *Vanage*), C1 „Efektyvus mokėjimas“ (angl. *Effective proficiency*), C2 „Meistriškumas“ (angl. *Mastery*). Šią

³⁹ David Cristal. Kalbos mirtis. Tyto Alba, 2005.

lygių sistemą bandoma taikyti ir mokant lietuvių kalbos kaip svetimšios (žr. Kalbos mokėjimo lygiai, prieiga internete: <http://www.lsk.flf.vu.lt/index.php>).

Ekspertai pastebi, kad siekiant tinkamai pradėti organizuoti lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymą kyla įvairių sunkumų:

1. Lietuvių kalbos kaip svetimšios dėstymo patirties sklaidos stoka.
2. Lietuvių kalbos kaip svetimšios didaktinės medžiagos ir mokymo tikslų neatitikimas. Mokant užsienio kalbų jau keletą dešimtmečių taikomas komunikacinis kalbų mokymo metodas, tačiau mokant lietuvių kalbos kaip svetimšios šį metodą reikėtų labiau plėtoti ir plačiau pristatyti pedagogams.
3. Lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymui trūksta įvairesnių metodų ir mokymo būdų.

Užsieniečiams, besimokantiems Lietuvoje, svarbu pateikti tokį lituanistikos turinį, kuris padėtų formuoti pilietiškumą. Labai svarbu, kad moksleiviai ne tik gautų kalbos mokėjimo įgūdžių, bet ir žinių apie lietuvių kalbą, jos atmainas, leksikos sluoksnius, istoriją. Jų mokymo turinyje turėtų būti žinių apie:

- lietuvių kalbos ir raštijos istoriją;
- lietuvių abėcėlės kūrimosi kelią;
- lietuvių bendrinę kalbą, kalbos politiką, tarmes;
- lietuvių vardyno ypatumus;
- lietuvių kalbos sąsajas su kitomis kalbomis.

Visada labai sėkminga, mokant vienos šalies kalbos ir kultūros, susieti žinias su kitų kultūrų ir kalbų ryšiais, istoriniais ženklais, abiem kultūroms atstovaujančiomis asmenybėmis. Taikant Lietuvių kalbos ugdymo bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose 2010–2014 m. strategiją reikia naujo požiūrio ir atnaujinti pateikiamą lietuvių kalbos turinį. Strategijoje apibrėžta modernios lietuvių samprata. Mokykla puoselėja tokią lietuvių, kuri suteikia viską, ko XXI amžiaus žmogui reikia, kad jis augtų laisvas, pasitikintis savimi, kritiškai mąstantis, kūrybingas, atsakingas.

Aptariant užsieniečių, *atvykusių iš kitų šalių, lietuvių kalbos mokymo* Lietuvos mokyklose metodikos, metodinės medžiagos ir priemonių rengimo padėtį akcentuotina tai, kad puiki metodinė priemonė yra Lietuvių kalbos institute įkurtas Kalbos muziejus, kuriame sukaupti interaktyvūs objektai – kalbos žaislai. Apie lietuvių kalbos istoriją pasakoja žaidimai: Kalbos archeologija (lietuvių kalbos kilmė), Šešėlių karuselė (leksikos archaizmai), Kalbų medis (lietuvių kalbos vieta kalbų šeimoje), Žodžių reikšmių piramidė (leksika), Žodžių namas (leksikos kilmė), Tarmių karaokė (dialektologija), Dėlionė (dialektologija) ir kt. Deja, muziejus kol kas nėra virtualusis.

Labai svarbu, kad mokytojai kritiškai vertintų mokymo priemones, kurias naudoja dirbdami klasėje, ir mokėtų kūrybiškai jas pasirinkti. Kai toje pačioje klasėje mokosi ne tik lietuviai, bet ir kitų tautybių vaikai, pateikiant lietuvių etniškumo elementus, vertėtų paminėti ir kitas tautines grupes arba vartoti Lietuvos piliečių bendrąjį vardiklį. Reikia ir mokymo priemonių, kurios skatina suvokti ir išlaikyti

tautinį tapatumą, ir atskleidžiančių tautų bendrystės idėjų, ir pateikiančių susitelkimo įveikiant sunkumus pavyzdžių, kadangi kalba ne tik ugdo, taip pat vienija ir turtina.

Kalbant apie tautinių mažumų mokymosi poreikius, kyla būtinybė tai aptarti, kai klasė yra mišri, t. y. turima ne keletą mokinių, bet keliolika. Tada labai ryškiai matyti mokinių kalbiniai, kultūriniai ir tautiniai skirtumai, taip pat sunkumai, kurie yra nulemti asmeninių skirtumų. Šiuo atveju yra ne tik svarbu aptarti individualizuoto mokymosi turinį, taip pat ir išskirti galimus skirtingų kultūrų ir patirties sąlyčio taškus, skirtingos patirties sklaidą pamokų metu.

Europoje šiuo metu intensyviai kuriamos dvikalbio ugdymo programos ir mokomosios priemonės, dvikalbiai vaikų darželiai ir mokyklos, kurių pagrindinis tikslas – labai gerai išmokyti dviejų ar daugiau kalbų. Kadangi XXI a. pradžioje daugiakultūrė komunikacija ir daugiakalbystė Europoje tapo labai reikšminga, moderniosioms kalboms kasmet skiriama vis daugiau dėmesio, populiariesnis tampa ir įvairių akademinių dalykų mokymas (-is) negimtają kalba. Todėl labai svarbus dėmesys, atsižvelgimas į tai, kad asmuo kalba ir kita kalba.

Šiuo metu tiesiog būtina greičiau apsispręsti dėl kai kurių mokomųjų dalykų mokymo lietuvių kalba, vengiant dabar vyraujančio chaotiškumo, apgalvoti pedagogų (kaip integruoto dalyko ir kalbos mokytojų) rengimo ir perkvalifikavimo sistemą, atidžiau formuoti ugdymo turinį ir užtikrinti ugdymo tęstinumą, suformuoti moksleivių pasiekimų vertinimo sistemą, išspręsti įvairius juridinius klausimus, parengti norminius dokumentus.

1.3.3. Lituanistinio ugdymo organizavimas

Situacija. Siekiant apžvelgti ugdymo turinio individualizavimą akcentuotina tai, kad šiuo atveju atsižvelgiama į vaiką ir atsižvelgiant į asmens savybes, reikmes ir patirtį parenkami mokymo būdai ir metodai. Šis pasirinkimo principas atitinka individualizuoto mokymo esmę ir atliepia humanistinės ugdymo teorijos teiginius⁴⁰. Šis naujas požiūris iš esmės prieštarauja tradicinei sampratai ir tam tikra prasme parodo, kad šiuo metu svarbus tautinis tapatumas, tarpkultūrinė savivoka, tolerancija, siekis įveikti kultūrinę atskirtį, ryšio su modernia Lietuvos valstybe formavimas ir puoselėjimas. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (3 straipsnis) teigiama, kad svarbu išugdyti kiekvienam asmeniui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi, išlavinti dabartiniam gyvenimui svarbius jo komunikacinius gebėjimus, padėti įsisavinti žinojimo visuomenei būdingą informacinę kultūrą, užtikrinant valstybinės kalbos, užsienio kalbų ir gimtosios kalbos mokėjimą, informacinį raštingumą, taip pat šiuolaikinę socialinę kompetenciją ir gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą ir sveikai gyventi. Individualizuoto

⁴⁰ Mačaitytė L. Lietuvių kalbos mokymo individualizavimas dirbant su skirtingų tautybių vaikais. Kaunas: VDU, 2008.

mokymo idėjos puoselėtoja L. Šiaučiukėnienė⁴¹ (1997) akcentuoja būtinybę atsižvelgti į vaiko interesus planuojant ir organizuojant veiklas. Laikantis individualizuoto mokymo sampratos, visa mokymo ir mokymosi veikla turi būti rengiama atsižvelgiant į kiekvieno asmens reikmes ir interesus, išryškinant stipriąsias puses ir stengiantis stiprinti silpnąsias. Individualizuotas mokymas neabejotinai pasunkina pedagogo darbą, tačiau susiduriant su skirtingų tautybių ir skirtingų poreikių vaikais ir (ar) jaunuoliais akcentuotina, kad:

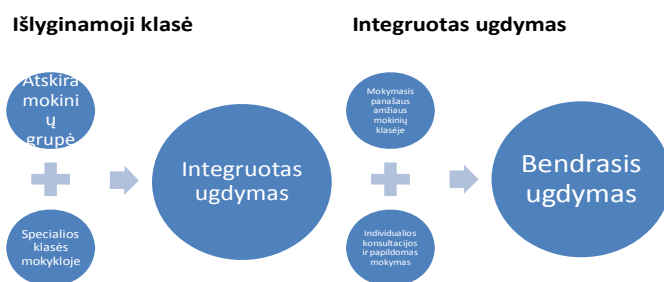
- Mokiniai yra ne tik skirtingų tautybių, bet neretai ir skirtingo amžiaus, kalbantys ne viena kalba, turintys skirtingo lygio žinias ir patirtį.
- Mokiniai ateina į klasę turėdami ne vienodą nusistatymą ir motyvaciją.
- Mokinių individualios problemos, susijusios ne tik su išoriniu pasauliu, jos kyla ir dėl asmeninių priežasčių.

Atvykusiems iš užsienio bei grįžusiems iš užsienio vaikams ir (ar) jaunuoliams siūloma specialioji pagalba, t. y. ugdymas išlyginamojoje klasėje arba integruotas ugdymas (4 pav.).

Išlyginamosios klasės mokymo modelis:

1. Iš užsienio atvykę vaikai tam tikrą laikotarpį mokosi atskiroje grupėje.
2. Taikomos ilgalaikės priemonės, kai mokykloje formuojamos specialios klasės, kurios dažniausiai veikia vienerius mokslo metus.

Integruotas modelis taikomas, kai iš užsienio atvykę vaikai paskiriami į klases kartu su tokio pat amžiaus ar kiek mažesniais vaikais; lingvistinė pagalba teikiama individualiai; organizuojamas papildomas mokymas, kai mokykloje mokoma kalbos po privalomųjų užsiėmimų.

4 pav. Atvykusių iš užsienio vaikų mokymo modelis Lietuvoje

Steigėjo sprendimu išlyginamoji klasė steigiama vienoje iš kelių rajono (miesto) pagrindinių, vidurinių mokyklų ar gimnazijų. Steigėjas (jo administracijos švietimo padalinys) numato finansavimo

⁴¹ Šiaučiukėnienė L. Mokymo individualizavimas ir diferencijavimas. Monografija. Kaunas: Technologija, 1997.

galimybes, informuoja visuomenę ir mokinių tėvus apie teikiamas paslaugas, nustato priėmimo į išlyginamąsias klases tvarką. Žinias apie užsieniečių vaikus ir mokinius, pageidaujančius mokytis išlyginamosiose klasėse, mokyklų vadovai pateikia savivaldybės administracijos švietimo padaliniui. Mokiniai mokyklai, kurioje bus steigiamos išlyginamosios klasės, pateikia prašymus, kurių dalykų (dalykų blokų) norėtų mokytis. Užsieniečių vaikai išlyginamosiose klasėse, be lietuvių kalbos, jų pageidavimu, gali būti mokomi ir kitų dalykų: Lietuvos istorijos, geografijos ir kt. Mokykla, kurioje steigiamos išlyginamosios klasės, rengia individualų klasės ugdymo planą ir lankstų tvarkaraštį. Ugdymo planas sudaromas taip, kad mokiniai galėtų mokytis moduliniu būdu. Jiems gali būti siūlomi kelių tipų dalyko moduliai: pasiekimų spragoms kompensuoti, pagilinti dalyko žinioms ir gebėjimams, naujam dalyko ugdymo turiniui išmokyti. Tačiau reikia pripažinti, kad šio tipo individualizuotas planas mokytojui yra tikras iššūkis, kadangi rengiant ugdymo planą ne tik atsižvelgiama į programos bendruosius nurodymus, taip pat siekiama atsižvelgti į kiekvieno vaiko amžių, individualias savybes, galimybes, poreikius ir interesus. Kalbant apie programos ir mokymo individualizavimą svarbu nepamiršti ir didaktinės šio proceso dalies, kuri apima metodų parinkimą, mokymosi stilių, vertinimo principus. Ugdymo proceso metu mokiniai pagal individualizuotas programas tampa ne tik žinių perėmėjais, bet aktyvūs dalyviai, t. y. žinių ir individualaus supratimo kūrėjais, gebančiais kritiškai vertinti pateiktą medžiagą, siūlantys idėjas, analizuojantys įdomias temas, kuriantys mokymo (-si) aplinką.

Pedagogas šiame procese: dalyvis, organizatorius, tyrėjas, stebėtojas, mokymosi motyvacijos skatintojas, novatorius, pokyčių iniciatorius, dalyko žinovas, metodininkas, patarėjas, kolega. Tad individualizuoto mokymo kontekste pedagogas lankstus, kantrus, suvokiantis, kad ne tik svarbu perduoti žinias kaip informaciją, taip pat būtina organizuoti veiklą taip, kad mokinys pats taptų ugdymo proceso dalyviu, o pedagogas būtų veikiau konsultantas nei informacijos teikėjas. Taip pat labai svarbu, kad mokiniai pažintų save, mokėtų įvardyti esminius savo tikslus ir suvoktų mokymąsi kaip vertybę.

Taigi pedagogas, pasitelkdamas individualią mokymo organizavimo principą darbui su skirtingų kultūrų, tautybių vaikais turi suderinti:

- bendruosius programinius reikalavimus ir kiekvieno vaiko individualius poreikius, norus ir galimybes;
- tradicines mokymo (-si) formas ir kūrybinio, patrauklaus mokymo (-si) formas, kurios skatina žinių perėmimą;
- mokiniui įprastą švietimo sistemą ir naują mokymosi aplinką;
- skirtingas kultūras ir kalbas, kurių įvairovę mokytojas turi išmanyti ir mokėti paaiškinti, ir tradicinę kultūrą, būdingą mokytojui.

Negalima pamiršti, kad šiame procese yra svarbūs ir tėvai. Pedagogo nuolatinis bendradarbiavimas su tėvais gali:

- patenkinti esminius vaiko poreikius: saugumo, prieraišumo, meilės, orumo ir kitus;
- padėti vaikui išreikšti save;
- padėti vaikui sukurti savo vertybių sistemą;
- atskleisti vaiko pašaukimą;
- išmokyti vaiką kontroliuoti savo reikmes ir norus, suvokti charakterio savybes;
- teisingai suprasti mokslo reikšmę gyvenime ir ugdyti meilę mokslui.

F. Ivanauskienės⁴² (2000) teigimu, pedagogo veiklos sėkmė priklauso nuo to, kokia bus socialinė ir kultūrinė mokyklos aplinka, kokią įtaką klasės bendruomenės gyvenimui darys tėvai, kiti mokyklos bendruomenės nariai. Pasak šios autorės, pedagogo veiklos kryptys aprėpia tris įtakos sritis – klasės bendruomenę, mokyklos bendruomenę ir socialinę aplinką. Svarbiausia nustatyti veiklos prioritetus, jų pedagoginę vertę siekiant numatytų tikslų. Kadangi pedagogo ir mokinių tėvų sąveikos pagrindas yra bendradarbiavimas ir partnerystė, veiklos krypties reikalingumą turėtų pripažinti ir veiklą pasirinkti ne tik pedagogas, bet ir tėvai.

Problemos. Mokyklos, kuriose mokosi *iš užsienio grįžę lietuviai vaikai ir (ar) jaunuoliai*, turėtų pasirengti konsultuojant pedagogui paramos mokiniui modelį (planą), apsibrėžti mokyklos administracijos, dalykų mokytojų, socialinio pedagogo, psichologo vaidmenis ir atsakomybes, numatyti paramos adaptuojantis, mokant (-is) tikslus ir numatomus rezultatus. Mokyklos paramos modelis (planas) turėtų būti suderintas ir įtrauktas į bendrąjį mokyklos veiklos planą, apimančią visus mokyklos veiklos aspektus. Veiksmingos paramos paslaugos gali padėti iš esmės pagerinti mokinių socialinę adaptaciją, mokymo (-si) įgūdžius ir motyvaciją. Kita vertus, siekiant padėti mokiniui lengviau integruotis, turi būti kuriama tam tikra mokyklos kultūra, skatinanti atvykusių vaikų socializaciją.

Parama yra svarbi:

- mokiniams, turintiems kalbos barjerą;
- mokiniams, turintiems kitokios socialinės ar kitos gyvenimo patirties;
- mokiniams, turintiems komunikacijos ir (ar) kitų psichologinių sunkumų dėl ribotų lietuvių kalbos gebėjimų;
- mokiniams, jaučiantiems kultūrinį svetimumą;
- vaikams iš dvikalbės ar daugiakalbės aplinkos;
- praradusiems mokymosi motyvaciją;
- vaikams, patiriantiems psichosocialinę įtampą.

Lietuvių kilmės vaikai patiria tautinio tapatumo konfliktą. Viena vertus, jie yra lietuvių kilmės ir yra motyvuoti būti Lietuvos piliečiais, integruotis į lietuvišką socialinį ir kultūrinį gyvenimą. Kita vertus,

⁴² Ivanauskienė F. Individualioji klasės auklėtojo veiklos programa. Radviliškis: Litera, 2000.

vaikai jaučiasi ir kitos tautos atstovais, tos, kurioje gimė ir augo. Dvigubos tapatybės konfliktą lydi ir sustiprina lietuvių kalbos gebėjimų sunkumas, kalbos vartojimo ribotumas. Todėl mokykla tiesiogiai susiduria su unikalėmis pedagoginėmis situacijomis ir turi rasti problemų sprendimus.

Mokykloje galimi įvairūs pagalbos mokiniams būdai:

- pagalba mokantis tam tikrų dalykų;
- pagalba mokantis lietuvių kalbos.

Už pagalbą mokiniui mokyklose, kuriose mokosi iš užsienio grįžę lietuviai, yra atsakinga visa mokykla. Tikslas – padėti iš užsienio grįžusiems lietuviams mokiniams socialiai adaptuotis ir mokytis mokykloje. Labai svarbus yra mokytojų bendradarbiavimas planuojant ir įgyvendinant paramos iš užsienio grįžusiems vaikams sistemą (planą), mokinių pažangos stebėjimą, nuolatinį mokinių mokymo (-si) rezultatų stebėjimą (pasitelkiant *pažangos lapą*). Mokytojui svarbu diferencijuoti ir individualizuoti mokymo turinį; numatyti skirtingus ugdymo tikslus, atsižvelgiant į skirtingus mokinių, besimokančių toje pačioje klasėje, gebėjimus; taikyti lanksčią vertinimo sistemą; lanksčiai organizuoti darbą klasėje, taikant naujausius mokymo metodus; naudoti kuo įvairesnes šiuolaikines mokymo priemones, taip pat ir informacines technologijas. Kiekvieno mokymo (-si) laikotarpio pabaigoje turi būti įvertinama mokinio pasiekimų pažanga ir numatomos tolesnio darbo priemonės.

Mokyklos bendruomenė turi sudaryti geriausias sąlygas ir galimybes kiekvienam mokiniui. Vienas iš būdų šiems tikslams pasiekti – integruotas ugdymas, mokymasis gyventi bendruomenėje, kurioje:

- kiekvienas turi teisę būti išgirstas;
- yra galimybė mokytis pagal mokyklos galimybes, patenkinti mokinių poreikius;
- vyksta mokinių ir mokytojų bendradarbiavimas;
- yra pripažįstami skirtumai;
- kiekvienas prisiima atsakomybę už išsikeltus tikslus.

Mokykla neturėtų visų mokinių mokyti vienodai – vienodais metodais, pateikdama tokias pat užduotis visiems. Kolektyvinį ugdymą turi keisti individualus, asmens gebėjimus atitinkantis ugdymas. Tam, kad būtų pasiektas rezultatas, mokytojai turėtų: vadovautis mokymosi paradigma; kartu su mokykloje dirbančiais specialistais nustatyti mokinio mokymo (-si) didaktinius kluvinis ir numatyti jų šalinimo galimybes; naujam mokiniui atvykus į mokyklą, įvertinti pedagoginius ir psichologinius jo ugdymosi poreikius, kuriais remiantis individualizuotą ugdymą; mokymo turinį parinkti remiantis paritetine mokytojo ir mokinio sąveika; organizuoti vienkryptį ir dvikryptį individualų mokinių darbą; formuluoti mokymo (-si) tikslus ir uždavinius taip, kad jie skatintų mokinių mokymosi motyvą; įtraukti mokinius į aktyvų mokymą (-si), remiantis jau turima jų patirtimi, interesais ir pomėgiais; aktualizuoti mokymo (-si) turinį; vertinti mokinių pasiekimus ir pažangą; teikti grįžtamąją informaciją; vykdyti antrinę klaidų analizę; kartu su mokykloje dirbančiais specialistais atrinkti ugdymo turinį, skirtą konkrečiam mokinio mokymui (-si) individualizuoti ir diferencijuoti; parinkti mokymo metodus,

siekiant ugdyti mokinių kūrybiškumą, kritinį mąstymą, bendravimo bei bendradarbiavimo gebėjimus; kartu su mokykloje dirbančiais specialistais parinkti mokymo (-si) metodus; pripažinti tėvus, kaip lygiaverčius mokyklos bendruomenės narius, sprendžiant mokymosi motyvacijos skatinimo ir kitus klausimus.

Paramos teikimo formos: individualus darbas su mokiniu ar grupe; darbas su mokyklos bendruomene; darbas su mokinio tėvais (įtėviais, globėjais); darbas su socialiniais partneriais; darbas su vietos bendruomenės nariais. Svarbiausia šiuo atveju bendradarbiavimas ir tarpusavio parama (žr. 4 lentelę).

Integracijos į švietimo sistemą dalyviai

Dalyviai	Vaidmenys ir atsakomybės
Mokinys	Siekia paramos.
Mokyklos administracija	Mokyklos vadovas tvirtina Paramos mokiniui komandos sudėtį, paramos teikimo mokykloje planą; rūpinasi reikalingais ištekliais; komandinio darbo koordinavimu.
Vaiko gerovės konsultantas (asistentas)	Telkia mokyklos Paramos mokiniui komandą, rengia paramos teikimo planą, koordinuoja jo įgyvendinimą mokykloje ir už jos ribų.
Klasės vadovas ar auklėtojas	Teikia Paramą savo klasės ar grupės vaikams; stebi mokinius; informuoja tėvus ar pagalbos mokiniui specialistus; organizuoja reikiamą veiklą.
Dalykų mokytojai	Teikia paramą savo klasės ar grupės vaikams, organizuoja ugdymo procesą; taiko įvairius mokymo metodus; stebi mokinio daromą pažangą; prireikus rengia individualias programas; prireikus derina veiklą su pagalba teikiančiais specialistais ir tėvais.
Socialinis pedagogas	Rūpinasi socialinės adaptacijos, socializacijos problemų sprendimu, galimybėmis pasinaudoti mokiniui reikalingomis paslaugomis ir parama.
Psichologas	Rūpinasi psichine mokinio sveikata ir tinkama psichologine aplinka; mokinių pasirengimu priimti iš užsienio grįžusį vaiką į klasę; bendravimo ir socialinių įgūdžių formavimu ir pan.
Tėvai	Rūpinasi vaiku, teikia visokeriopą pagalbą.

Paramos teikimo rūšys: konsultavimas; socialinės ir pedagoginės pagalbos komandos telkimas mokykloje; socialinių ir gyvenimo įgūdžių formavimas; tyrimų organizavimas; išteklių telkimas ir kita. Mokyklos, kuriose mokosi iš užsienio grįžę lietuviai, už paramos planavimą ir organizavimą ne tik atsakingi mokytojai ir mokyklos administracija, bet ir tėvai, psichologas, paskirtas konsultantas.

Aptariant atvykusių iš užsienio vaikų ir jų tėvų problemas, pastebima, kad vienos ryškiausių yra psichologinės problemos – emociniai ir motyvacijos sunkumai. Pagalba jiems turi specifinių apribojimų dėl kultūrinių, ekonominių, socialinių šalių skirtumų ir kalbos barjero. Pastebima, kad atvykusios gyventi į kitas šalis šeimos gana uždaros, jos nenoriai dalyvauja apklausose, interviu. Tėvai nėra aktyvūs bendruomenėse, ypač socialiai pasyvios yra mamos (ypač iš trečiųjų šalių). Mokiniai,

atėję iš tokių šeimų į mokyklas, dažnai taip pat būna užsisklendę, atsiriboję. Jų integracija užtrunka ilgai ir yra labai sudėtinga.

Problemų sukelia mokinių buvimo mokykloje neapibrėžtumas: dažniausiai jų tėvams Lietuva yra tranzitinė šalis, vaikai mokyklą lanko tik nuo kelių mėnesių iki metų. Dėl to kenčia jų emocinė, psichologinė būseną – vaikai dažnai pikti, agresyvūs, nepasitikintys, toli nuo namų, jaučiantys baimę dėl ateities. Yra vaikų, kurie per Lietuvą keliauja nelydimi tėvų. Su tėvais atvykę nepilnamečiai taip pat patiria sunkumų, jie dažnai užsisklendę, nepatiklūs. Labai nedaug tėvų ateina į mokyklą, todėl jie nežino vaikų problemų. Juk tarpkultūrinis supratimas atsiranda tik bendraujant neformaliai, mokytojams, mokiniams ir jų tėvams kartu švenčiant svarbias šventes.

Nereikia pamiršti, kad vaikai yra tiesiog vaikai, taigi, susiduria su visomis vaikams būdingomis problemomis, kai reikia pritaipyti naujoje aplinkoje. Todėl bendraujant su jais svarbiausia nepamiršti, kad jie, kaip ir bet kuris kitas moksleivis, yra asmenybė, kurią ugdant būtinas individualus požiūris. O jo ieškant būtina įvertinti ir šeimos padėtį, kad mūsų reikalavimai vaikui, lūkesčiai neprieštarautų šeimos vizijai ir tikslams.

Didžiausi tėvų (ir pedagogų) rūpesčiai dėl vaikų atsiranda dėl kalbos barjero. Vienos mokytojos patirtis: „Turiu klasėje mokinuką iš Turkijos (mišri šeima). Vaikas uždaro būdo, nelinkęs bendrauti. Tėvas (lietuvis) užsiėmęs, dažnai išvykęs. Motina nekalba lietuviškai ir nėra linkusi bendrauti su mokyklos bendruomene. Berniukas atlieka *vertėjo* vaidmenį per mūsų susitikimus, todėl kyla problemų aptariant kai kuriuos jo poelgius, psichologines būsenas. Labai stengiamės padėti jam įsiliesti į kolektyvą, bet tai tikrai nėra paprasta. Reikia ir mums, pedagogams, žinių, geranoriškumo, ne tik papildomo dėmesio šiam mokiniui dėl mokymosi rezultatų, bet ir dėl bendravimo su bendraamžiais.“

Užsienio specialistai primygtinai rekomenduoja nesinaudoti vaiko vertimo paslaugomis (kaip vertėju), bet surasti kokį nors trečiąjį asmenį, kuris galėtų tokioje situacijoje pagelbėti. Antraip vaikui užkraunama jam nepriklausanti suaugusiojo funkcija, rūpintis buities ar kitais šeimos integracijos klausimais. Ypač tokiose situacijose, kai reikia konfidencialiai aptarti vaiko elgesį, pasiekimus, išskylančius sunkumus.

Atvykusių iš užsienio gyventi į Lietuvą šeimų problemos, ypač tėvų rūpestis dėl vaikų, besimokančių Lietuvos mokyklose, – sudėtinga ir specifinė sritis. Mažai tyrimų, kurie atskleistų užsieniečių vaikų ugdymo ir integracijos problemas, su kuriomis susiduria jų tėvai.

Poreikiai. Aptariant šio skyrelio prioritetus, galima būtų išskirti tai, kad labai mažai yra atlikta tyrimų ir nėra pakankamai informacijos apie ugdymo turinio diferencijavimo ir individualizavimo poreikį ir metodikas. Reikėtų pasirengti tiek pedagogams, tiek mokslininkams atvirai diskusijai, kurios metu būtų dalijamasi patirtimi ir pateikiamos aiškios individualizavimo krypties tendencijos. Taip pat labai svarbu kalbėti apie bendravimo ir bendradarbiavimo su mokinių tėvais būdus, veiksmingiausias priemones ir apžvelgti dialogo prioritetus interaktyvioje aplinkoje. Atkreipiamas dėmesys į mokyklų ir administracijos veiklos pobūdį, atskiriant aiškiai, kaip reikėtų elgtis kalbant apie vaikus, kurie sugrįžo

iš užsienio, ir aiškiai apibrėžti, kiek ši situacija skiriasi nuo tos, kai mes priimame į mokyklas iš užsienio atvykusius kitų tautybių vaikus ir paauglius. Svarbu analizuoti vaikų poreikius pagal amžiaus tarpsnius, jų motyvaciją skatinančius veiksniai. Teoriškai lyg ir viskas aišku, tačiau turime net tris skirtingas grupes vaikų ir paauglių, kurių poreikiai, psichologiniai vidiniai išgyvenimai, norai ir galimybės labai skiriasi. Reiktų metodinių nuorodų: kaip nustatyti problemas ir kokių principų laikantis jas spręsti kalbant apie: a) vaikus ir jaunuolius, sugrįžusius į Tėvynę iš užsienio; b) vaikus ir jaunuolius, kurie atvyko į mūsų šalį kaip užsieniečiai; c) vaikus ir jaunuolius, kurie gyvena mišrioje šeimoje.

1 priede pateikiamas metodinių priemonių ir kitų šaltinių, kurie pastaruoju metu naudojami sprendžiant lituanistinio ugdymo uždavinius, sąrašas.

2. SPECIALIOJI DALIS

2.1. LITUANISTINIO MODELIO TEORINIS PAGRINDIMAS

2.1.1. Lituanistinis ugdymas daugiakultūrėje visuomenėje

Globalizacija, informacinė visuomenė ir daugiakultūriškumas, tarpkultūrinis dialogas – tai principiniai dabartinės visuomenės požymiai, kurie daro įtaką lituanistinio ugdymo sąlygoms. Todėl modeliuojant integruotą lituanistinį ugdymą svarbu išsamiau aptarti daugiakultūriškumo, tarpkultūrinio švietimo bei lituanistinio ugdymo sampratą ir jų sąveiką.

Globalizacijos procesai, didėjanti kultūrinė įvairovė praplečia daugiakultūriškumo problematiką ir skatina diskusijas apie daugiakultūriškumo sampratą ir principų kaitą bei įgyvendinimą sprendžiant jaunosios kartos ugdymo uždavinius, nes daugiakultūriškumas vis dar išlieka dvejonų, apmąstymų, svarstymų konceptu, kuris, klaidingai suprastas, gali tapti priedanga kultūrinius skirtumus pabrėžiančiai politikai, atsisakant pastangų integruoti etnines, religines, socialines ir kitas mažumas. Kultūrų įvairovė – tai daugiakultūriškumas, reiškiantis įvairių kultūrų harmoningą sugyvenimą, kai *kultūra turėtų būti laikoma išskirtinių dvasinių, medžiaginių, intelektinių ir emocinių visuomenės ar socialinės grupės bruožų rinkiniu, be meno ir literatūros, apimančiu ir gyvenimo stilius, bendro gyvenimo būdus, vertybių sistemas, tradicijas ir tikėjimus*⁴³. Kultūrinė įvairovė, arba daugiakultūriškumas, yra kolektyvinės stiprybės pamatas vietos bendruomenėms ir globaliai visuomenei. Tai mainų, naujovių, kūrybiškumo ir takaus žmonių sugyvenimo šaltinis.

Daugiakultūrės visuomenės sampratos principinė nuostata yra tai, kad daugiakultūrė visuomenė suprantama kaip *vieninga*, bet ne *vienoda* visuomenė⁴⁴, kuriai būdingi kultūrinio pliuralizmo procesai. Tokia daugiakultūrės visuomenės samprata inspiruoja lituanistinį ugdymą grįsti domėjimosi kitomis kultūromis, tarpkultūrinio dialogo skatinimu ir tarpkultūrinio mokymo kompetencijos plėtojimu.

Svarstant įvairius požiūrius į daugiakultūriškumą ir tautų sugyvenimą, tradiciškai laikomasi trijų tipų modelių: asimiliacijos (priimti dominuojančios tautos gyvenseną), „tautų katilo“ (įvairovės) ir kultūrinio pliuralizmo (skirtybių pripažinimo) nuostatos (Giddens, 2007)⁴⁵. Pažangiose Europos valstybėse, labiausiai pritariančiose kultūrinio pliuralizmo politikai, daugiakultūriškumas, kaip santykio neatspindinti sąvoka, keičiamas į *tarpkultūriškumo* sąvoką. Tarpkultūriškumo samprata grindžiama pozityviu santykiu su kitomis kultūromis, pirmiausia ieškant jų panašumų, o ne skirtumų, dialogu.

⁴³ UNESCO visuotinė kultūrų įvairovės deklaracija, 2001.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Giddens A. Europe In The Global Age. Cambridge: Polity, 2007.

2.1.2. Tarpkultūrinis ugdymas (-sis): esmė ir vieta lituanistinio ugdymo modelyje

Daugiakultūrėje visuomenėje plintanti įvairių kultūrų sintezė skatina žmogų priimti tai, kas svetima ir jam nepažįstama. Atvirumas kitų kultūrų tradicijoms ir stiprėjantys tarpkultūriniai ryšiai lemia būtinybę žmogaus ugdymo procese įtvirtinti tarpkultūrinio ugdymo paradigmą. Kaip teigia Grigas (2005)⁴⁶, priešingu atveju pasaulyje kyla grėsmė vertybių chaosui arba kosmopolitizmo, nelygybės, denacionalizacijos ir kitų reiškinių išsialgėjimui, tai gali suardyti mažų tautų kultūras, jų dvasinio gyvenimo pagrindą. Šiame kontekste pasaulio kultūrų įvairovės pažinimas ir jų tausojimas yra būtina sąlyga, užtikrinanti visos civilizacijos tvarumą.

Aramavičiūtės (2005)⁴⁷ teigimu, tarpkultūrinio ugdymo paskirtis – ne tik puoselėti sąmoningą bendražmogišką solidarumą, padėti žmonėms geriau susiorientuoti globalizacijos ir kultūros kaitos procesuose, tapti tolerantiškiems kitoms kultūroms, bet ir giliau įsisąmoninti savosios tautinės kultūros prasmę ir aktyviau rūpintis jos išsaugojimu, gebant priimti naujoves ir jas pritaikyti pagal savąjį kultūros modelį. Sutrikus tautinės kultūros suvokimui, tautiniam tapatumui sunkėja ar net tampa nebeįmanomas ir kitų kultūrų pažinimas, o kartu ir asmens buvimas konkrečioje daugiakultūrėje erdvėje.

Siekiant pozityvaus santykio ir dialogo su kitomis kultūromis ypač svarbu, o kartu ir labai sudėtinga įžvelgti kitos kultūros pamatinius elementus, tokius, kaip grupės žmonių, kurie priklauso kultūrai, istoriją, normas, vertybes, gamtos ir laiko sampratas ir pan. Tokie kultūros elementai, kaip menas, kalba, papročiai ir kt., yra tik pamatinių kultūros elementų išraiška. Suprasti kitos kultūrinės kilmės žmones yra sudėtinga, kadangi mes matome tik matomus kultūros elementus⁴⁸, bet negalime iškart pamatyti, kas juos suformavo.

Demorgon ir Molz⁴⁹ teigimu, svetimoji kultūra gali būti suprantama tik susiejus ją su adaptacijos (angl. *adaptation*) samprata. Žmonės nuolat turi kurti patvarius santykius: savo vidinio pasaulio (reikmės, idėjos ir kt.) ir išorinio pasaulio (aplinka, kiti žmonės ir t. t.). Santykiai kuriami konkrečiose situacijose, kurios turėtų suformuoti pagrindą analizuoti. Visose šiose situacijose asmenys kuria savo aplinką (kiekvienas asmuo gali daryti įtaką tam, kas vyksta aplink jį) ir yra savo aplinkos formuojami

⁴⁶ Grigas R., Klimka L. Tautinės tapatybės dramaturgija. Monografija. Vilnius: VPU, 2005.

⁴⁷ Aramavičiūtė V. Tautinis tapatumas ir jo kaita vyresniame mokykliniame amžiuje // *Pedagogika: mokslo darbai*, 2005, t. 79, p. 40–45.

⁴⁸ AFS Orientation Handbook, New York: AFS Intercultural Programs Inc, 1984, vol. 4, p. 14.

⁴⁹ Thomas, Alexander (ed) *Psychologie interkulturellen Handelns*, Gottingen:Hogrefe. Chapter by J. Demorgon and M. Molz „Bedingungen und Auswirkungen der Analyse von Kultur(en) und Interkulturellen Interaktionen“, 1996, p. 54 (adaptuota versija).

(kiekvienas asmuo gali keistis veikiamas to, kas vyksta aplink jį). Tai, kad žmogus formuoja aplinką, ir tai, kad aplinka veikia žmogų, yra dvi medalio, vadinamo „adaptacija“, pusės.

Tarpkultūrinio ugdymo (-si) procese žmonės, susidurdami su skirtingais požiūriais, įsisąmonina *savo kultūrinę prigimtį*. Kai reikia gyventi su abiem skirtingomis kultūromis, žmonės padidina savo galimo elgesio ribas, jie praplečia savo įpročius, kad apimtų abi kultūrinės orientacijas. Kuo platesnės ribos, tuo iš esmės daugiau galimybių prisiderinti, prisitaikyti prie aplinkos. Tačiau kuo platesnės ribos, tuo daugiau nesaugumo. Kuo daugiau pasirinkimo galimybių, tuo mažiau pastovių situacijų.

Bennett'o (1993)⁵⁰ teigimu, svetimos kultūros pažinimas neatsiejamas nuo to, ką jis vadina diferenciacija (angl. *differentiation*) ir kaip išsiugdomas gebėjimas pripažinti ir gyventi su skirtumais. Diferenciacija siejama su dviem reiškiniais: pirma, žmonės mato vieną ir tą patį dalyką labai įvairiai, ir antra, „kultūros skiriasi viena nuo kitos tiek, kiek jos išlaiko diferenciacijos modelius ar pasaulėžiūras“. Skirtingos kultūros pasiūlo būdus, kaip interpretuoti realybę, kaip suvokti pasaulį. Ši realybės ar pasaulėžiūros interpretacija įvairiose kultūrose yra skirtinga. Tarpkultūrinės kompetencijos ugdymas (-is) reiškia mokymąsi pripažinti ir priimti pagrindinius kultūrų skirtumus suvokiant save tarp kultūrų. Sėkminga integracija į kitą kultūrą prasideda kultūrinių skirtumų **priėmimu**. Pirma, suvokiama, kad verbalinis ir neverbalinis elgesys skirtingose kultūrose skiriasi ir kad visi skirtumai gerbtini. Antra, priėmimas praplečiamas suvokiant, kad požiūris į pasaulį ir vertybės gali skirtis. Ši antroji pakopa reiškia savo paties vertybių pažinimą ir supratimą. Vertybės suprantamos kaip procesas ir kaip įrankis pasauliui organizuoti, o ne kažkas, ką kiekvienas jau „turi“. Net vertybės, kurios reiškia tam tikros grupės šmeižimą, gali organizuoti pasaulį, neneigiant, kad kas nors turi kitokią nuomonę apie šią vertybę. Kita stadija po kultūrinių skirtumų priėmimo yra **adaptacija**. Adaptacija turėtų būti suprantama kaip priešinga asimiliacijai, kai yra perimamos skirtingos vertybės, pasaulėžiūros ar elgsenos, atsisakant savo pačių tapatybės. Socialinė adaptacija yra papildomas procesas. Išmokstama elgtis naujai, ir toks elgesys papildo elgesio modelį naujais komunikacijos stiliais. Čia kultūra yra procesas: tai, kas kinta ir teka, o ne tai, kas statiška. Svarbiausia adaptacijoje yra empatija, gebėjimas patirti situaciją, kuri skiriasi nuo situacijos savo kultūroje. Tai yra pastanga suprasti kitą, žvelgiant iš jo ar jos atskaitos taško. Pluralizmo stadijoje empatija praplečiama tuo, kad individas gali pasikliauti atskiromis pažiūrų sistemomis ar praplėsti kultūrinius rėmus. Kultūrinių rėmų plėtra paprastai yra neišvengiama ilgesnį laiką gyvenant kitoje kultūroje. Skirtumai tada suvokiami kaip dalis savęs paties, nes žmogus įdiegia juos į dviejų ar daugiau skirtingų kultūrų sistemas. Galutinę stadiją Bennettas vadina **integracija**. Adaptacijos stadijoje keletas pažiūrų sistemų žmoguje egzistuoja viena šalia kitos, o integracijos stadijoje stengiamasi integruoti įvairias sistemas į vieną, kuri yra ne naujos kultūros

⁵⁰ Paige R. Michael (ed) Education for the intercultural experience, Yarmouth: Intercultural Press, chapter by Milton J. Bennett Towards ethnorelativism: a developmental model of intercultural sensitivity, 1993, p. 29.

įkūrimas ir ne komfortas, kai skirtingos pasaulėžiūros gyvena taikiai greta viena kitos. Kalbant apie išgyventas patirtis, integracija reikalauja nuolat apibrėžti savo paties tapatybę. Tai gali vesti į nebe priklausymą jokiai kultūrai, bet visada į buvimą integruotu pašaliečiu.

Ugdymo teoretikai (Kincheloe, 2007⁵¹; Giroux, 1994⁵²) svarstydami, kaip keisti ugdymą naujomis sąlygomis, pirmiausia siūlo stiprinti medijų raštingumo ugdymą, taip pat tarpkultūrinį ugdymą, juos labiausiai siejant su kritine teorija. Tai ne tik suteiktų žinių, bet ir išmokytų mokinius nepasiduoti ideologijų įtakai, formuojant savimone. Bet svarbiausia yra ugdyti jaunimo tarpkultūrinės vertybines nuostatas.

Taigi, tarpkultūrinio ugdymo integracija į bendrąjį lituanistinio ugdymo turinį yra neišvengiama. Tarpkultūrinio ugdymo turiniui būdinga:

- Tarpkultūrinio ugdymo turinyje kultūrinės skirtybės ne tik vertinamos kaip toleruotinas dalykas, bet ir kaip būtinybė plėsti demokratinio gyvenimo praktiką ir diskursą.
- Pedagogai neturėtų mokyti atpažinti ir atkurti istorinių tiesų apie atskirų kultūrų ypatumus ir ne romantizuoti, o kalbėti apie jų kintamumą, galimas įvairiausias modifikacijas, naujoves.
- Tarpkultūrinio ugdymo turinyje svarbu sudaryti galimybes ugdyti vienovės ir skirtubių ryšio suvokimą, ugdyti visumos skirtybėse (angl. *unity-in-difference*) poziciją, kurioje naujos demokratinių reprezentacijų ir pilietiškumo hibridinės formos užtikrintų sąlygas kurti vienovę, nepanaikinant skirtubių ir jų specifikos.
- Tarpkultūrinio ugdymo turinys grindžiamas dialogu, interakcija, ryšių tarp Aš ir Kitas, kuriame tapatumas fiksuojamas nei kaip tas pats, nei kaip kitas tapatumas: jis yra abu vienu metu – taip apibrėžiamas kultūrų įvairovėje.
- Tarpkultūrinio ugdymo turinio ypatumas – atvirumas kitam, kitoniškumui, kuris turėtų praturtinti mokinius naujomis išvalgomis, galimybių naujai pamatyti pasaulį atvėrimu.
- Tarpkultūrinio ugdymo turinyje užtikrinama rasių, klasių ir lyčių analizė ir jų padėties analizė konkrečioje visuomenėje ir konkrečiose institucijose, atpažįstant galias, kurios vienaip ar kitaip tas grupes riboja.
- Tarpkultūrinio ugdymo turinyje akcentuojamas atskirų visuomenės grupių įtraukimas į ugdymo procesą, t. y. tėvų, socialinių partnerių, naujų ryšių tarp mokytojų, mokinių ir administracijos

⁵¹ Kincheloe, Joe L. Critical Pedagogy in the Twenty-First Century: Evolution for Survival. In Peter McLaren & Joe L. Kincheloe (Eds.), *Critical Pedagogy: Where Are We Now?* New York: Peter Lang. 2007, p. 9–42.

⁵² Giroux, Henry A., and Peter McLaren. *Between borders: pedagogy and the politics of cultural studies*. New York; London: Routledge, 1994.

nustatymas ir pan. Naujo tipo santykiai, pagrįsti geranoriška kritika, dialogu, pasitikėjimu, užtikrina naują demokratišką kultūrų sugyvenimą (Giroux, 1994, p. 339–340)⁵³.

Apžvelgtos kultūros, daugiakultūrės visuomenės, tarpkultūriškumo sampratos sudaro prielaidas konstatuoti, kad tarpkultūrinis ugdymas (-sis) yra procesas, kurio esminis principas yra žmogaus savos kilmės pažinimo svarba kitai kultūrai pažinti ir integruotis į ją. Šiame kontekste išryškėja tarpkultūrinio ir lituanistinio ugdymo sąveika. Tarpkultūrinis ugdymas yra iššūkis tapatybei, tačiau jis gali tapti gyvenimo būdu, kuris tuo pat metu praturtina mūsų tapatybę. Tarpkultūrinis ugdymas, kuriant ir palaikant asmens tapatybę, tampa atskaitos tašku.

Taigi, jauniems žmonėms, o ypač vaikams ir paaugliams, reikalingi **tarpkultūriniai tarpininkai – lituanistinių mokyklų mokytojai**, kurių kultūrinių nuostatų ribos yra plačios tiek savos kultūros, tiek kitos, kurioje jie gyvena, kultūros kontekstuose, mokytojai, kurie suvokia bendruosius, skirtingoms kultūroms būdingus (pavyzdžiui, tinkamas elgesys), sąlyčio taškus.

2.1.3. Lituanistinio ugdymo samprata XXI amžiaus visuomenėje

Lituanistinis ugdymas yra integrali bendros mokslo ir kultūros politikos dalis, todėl jis neatsiejamas nuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės lituanistikos plėtros programų ir priemonių. Kadangi lituanistinis ugdymas vyksta konkrečios kultūros lauke, jo sėkmingumui tiesiogiai daro įtaką lietuvių palanki tiek artimiausia žmogui aplinka, tiek virtualioji, sudaranti sąlygas bendrauti, bendradarbiauti, atrasti poreikius atitinkančią informaciją.

Lietuvoje parengta pakankamai dokumentų (žr. 2 priedą), kuriuose apibrėžti lituanistinio švietimo tikslai, pagrindinės priemonės. Tai yra tam tikras lituanistinio ugdymo politikos plėtojimo pagrindas.

Lituanistinio ugdymo plėtra ir pažanga įmanoma tik bendradarbiaujant Vyriausybei, mokytojams, mokiniams, jų tėvams, mokslininkams ir visiems lituanistiniu ugdymu, lietuviškos tapatybės išsaugojimu besirūpinantiems asmenims. Toks bendradarbiavimas bus sėkmingas ir duos konkrečių rezultatų tada, kai visos bendradarbiaujančios šalys atras bendrą, konceptualų **susitarimą dėl lituanistinio ugdymo sampratos**. Toks susitarimas yra principinis dalykas mokytojams, mokiniams ir mokinių tėvams ieškant atsakymų į klausimus, koks turi būti lituanistinio ugdymo turinys, kokios metodikos ir priemonės yra tinkamiausios lituanistiniam ugdymui, ar įmanoma ir ar reikia išlaikyti lietuviškąją tapatybę gyvenant užsienyje, kam reikia kitataučius Lietuvoje arba lietuvių, gyvenančius užsienyje, mokyti lietuvių kalbos ir pan.

Atsakymai į šiuos per susitikimus su lituanistinių mokyklų mokytojais dažniausiai užduodamus klausimus padėtų išspręsti lituanistinių mokyklų lankymo motyvacijos tiek vaikų, tiek tėvų problemas,

⁵³ Giroux, Henry A., and Peter McLaren. Between borders: pedagogy and the politics of cultural studies. New York; London: Routledge, 1994.

padėtų suvokti mokytojai tarpkultūrinio ugdymo kompetencijos ir apskritai kvalifikacijos tobulinimo poreikius ir aktualumą.

Kas lemia lituanistinio ugdymo sampratos kaitą ir jos apibrėžimą?

Be abejonės, tai XXI amžiaus visuomenės savitumai ir juos išryškinantys procesai, kurie yra glaudžiai susiję su lituanistinio ugdymo uždaviniais, vieni kitus skatina, papildo, nulemia. Viena iš esminių problemų – žinojimo visuomenės susiformavimas, kurį lėmė informacijos perdavimo ir dauginimo per įvairias informacines priemones ir žiniasklaidą panaudojimas. Tenka akcentuoti, kad ši visuomenė yra ne žinių, o žinojimo visuomenė, nes esminis jos požymis yra *ne žinių gausa, o tai, kaip tos žinios yra vartojamos ir kokią jos turi galią*. Žinojimo mąstysena yra ne kaip technologinės, o kaip socialinės bendrabūvio sanklodos transformacijos reiškinys (Šaulauskas, 2005, p. 31)⁵⁴ arba, kitaip tariant, technologijos yra integruotos į ekonominį, socialinį, kultūrinį, politinį gyvenimą.

Žmonės vis geriau įvaldo atsirandančias naujas komunikacijos formas, kurios kai kurių tyrinėtojų laikomos pamatiniu postmodernios, globalizacijos paveiktos visuomenės skiriamuoju ženklu (Tomlinson, 2002, p. 160)⁵⁵. „Žinojimo visuomenės žmogus išgyvena technologinio sprogo proceso, todėl natūralu, kad naudojasi virtualios komunikacijos priemonėmis, turi naujas – žinioms vartoti ir apdoroti reikalingas – kompetencijas, jo gyvenimo būdas realiai ir virtualiai nomadiškas, jo vartojimas padidėjęs, bet vartojami dirbtiniai produktai, jo šeima išsibarsčiusi po pasaulį, bet ryšys neprarastas, jo kultūra absorbavusi kitas kultūras, o tapatumas daugiakultūris, išskaidytas, fragmentiškas arba hibridinis. Ši visuomenė dėl vis didesnės žmonių ir idėjų migracijos kultūras teritoriškai išsklaido ir sykiu suartina, taigi vyksta dvipusis procesas. Pačiame komunikacijos procese dėl elektroninių priemonių vartojimo atsiranda tarpininkavimas, kuris didina atstumą, naikindamas žmonių autentišką santykį“ (Duoblienė, 2009, p. 80)⁵⁶.

Informacinių technologijų (medijų) įsiterpimas į žmonių santykį sparčiai keičia visuomenę, jos struktūrą ir paties individo sąmonę, taigi – jo gyvenimą. Informacinės technologijos, vis plačiau apimdamos žmonių veiklą, kartu daro vis didesnę poveikį. Pagal globalaus tinklo reikalavimus jos kalbą keičia, daro ją universalią, plečia asmens gyvenamų teritorijų ribas (atsieja nuo darbo ir gyvenamosios vietos), reikalauja įgūdžių komunikuoti su kitomis kultūromis, išmanyti jų simboliką. Žinojimo, globalizacijos visuomenėje darosi ypač sudėtinga diskusija apie pilietiškumą, pilietines žmogaus nuostatas, tautines vertybes, tautinį tapatumą. Kaip teigia Popkewitz (2000)⁵⁷, švietimas,

⁵⁴ Šaulauskas M. P. Moderniosios epistemologijos virsmas ir socialumo diskurso metodologija. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2005.

⁵⁵ Tomlinson J. Globalizacija ir kultūra. Vilnius: Mintis, 2002.

⁵⁶ Duoblienė L. Ar pavyks išvengti hibridinio tapatumo formavimo (-si) informacinėje visuomenėje? // Acta Paedagogica Vilnensia, 2009, Nr. 23, p.79–91.

⁵⁷ Popkewitz S. Reform as the Social Administration of the Child: Globalization of knowledge and power. In: Globalization and Education. Critical Perspective. Ed. by N. C. Burbules, C. A. Torres. New York, London: Routledge, 2000.

stipriai veikiamas globalizacijos proceso padarinių, vis mažiau turi galimybių ugdyti savo tautos piliečius. Ugdymas tampa hibridinis, integruojantis pačias įvairiausias patirtis, teorijas, modelius.

Visi šie reiškiniai, vykstantys šiandieninėje visuomenėje, daro įtaką požiūriui į lituanistinį ugdymą, jo uždaviniams, būdams ir priemonių kaitai.

Šiame kontekste yra svarbus lituanistinio ugdymo apibrėžimas. Tokio aiškaus apibrėžimo, kurio pagrindu galima būtų koordinuoti praktinį veikimą, planuoti lituanistinio ugdymo mokytojų karjerą ir kvalifikacijos tobulinimą, nėra.

Ir tai yra vienas iš svarbiausių integruoto lituanistinio ugdymo modelio kūrimo uždavinių, kuris ne tik glaudžiai susijęs su šio projekto tikslų ir veiklų įgyvendinimu, bet ir tolesne projekto rezultatų sklaida, lituanistinio švietimo politikos plėtra ir kt.

Būtų sunku apibrėžti lituanistinio ugdymo sampratą, tikslus ir įtaką tautinės tapatybės raiškai neaptarus apskritai tautinės tapatybės konstravimo dimensijų. Tautinė tapatybė – tai tik viena iš daugelio visuomenėje „vartojamų“ kolektyvinių tapatybių ir viena iš daugelio socialinio identiteto formų. Bet kuri tapatybė nėra pati savaime egzistuojanti duotybė, o jos egzistavimą lemia tai, kiek ji yra naudinga ir būtina žmonėms, kiek atitinka jų interesus. Kaip teigia Akstinavičiūtė ir Petraitytė (2007)⁵⁸, vienas iš esminių tautinės tapatybės bruožų – kontekstualumas. Tam tikros tapatybės pabrėžimas priklauso nuo konteksto ir situacijos. Jie lemia, kaip žmonės identifikuoja, apibrėžia, priskiria arba išskiria save iš kitų. Asmens tapatybė negali būti suprantama ir aiškinama kaip pastovi, nekintanti realybė. Jos turinys ir raiškos formos nuolat transformuojasi (-mos), keičiamos, sukuriamos, pritaikomos prie naujai atsiradusių žmonių poreikių ar interesų.

Kalbant apie tautinę tapatybę globalios visuomenės kontekste, dėl sparčios kaitos ir siekimo prie šios kaitos prisitaikyti žmonės atsiduria nuolatinės įtampos, grėsmių ir rizikos situacijose. Šios situacijos turi neigiamos įtakos žmonių santykiams, jų vertybėms ir taip pat tapatumo jausmo nykimui. Aramavičiūtės (2005)⁵⁹ teigimu, mokslininkų požiūriu, toks tapatybės jausmo nykimas baigiasi socialinėmis ir dvasinėmis krizėmis, kurios daro įtaką žmogaus nesaugumui, nepasitikėjimui, orumo praradimui, sukelia agresiją ar net išgyvenamas beprasmiškumo jausmas.

Dauguma tautinį tapatumą linkę sieti su tuo, kaip asmuo suvokia save ir savo aplinką, koks apskritai yra jo požiūris į pasaulį, kokios yra jo vertybės, siekiai, išgyvenimai, elgesys. Tautinis tapatumas neatsiejamas nuo tautinės savimonės. Pasak Kuzmicko (1996)⁶⁰, tautinė tapatybė yra asmens buvimas ir išlikimas su ta pačia etnine grupe, jos laikymas savo tauta, Tėvyne. Toks tapatybės įsisąmoninimas

⁵⁸ Akstinavičiūtė I., Petraitytė D. Lietuvių tautinės tapatybės simbolinių komponentų konfigūracijos // Filosofija. Sociologija. Vilnius: LMA, 2007, t. 18, Nr. 2, p. 14–31.

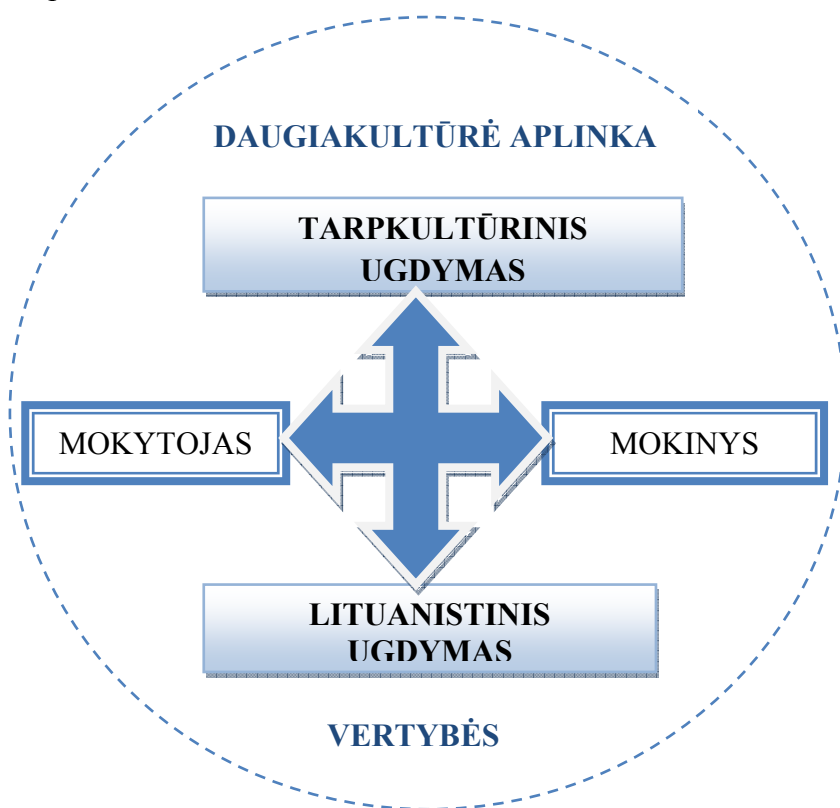
⁵⁹ Aramavičiūtė V. (2005). Tautinis tapatumas ir jo kaita vyresniame mokykliniame amžiuje // Pedagogika: mokslo darbai, 2005, t. 79, p. 40–45.

⁶⁰ Kuzmickas B., Astra L. Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė. Vilnius: Rosma, 1996.

palaiko ir ugdo asmens tapatybę. Tautinė savimonė sujungdama ir sutapatindama asmenį su savo tauta išlaiko ir puoselėja tautinį tapatumą. *Tautinio tapatumo įsisąmoninimas – tai tautos pažinimo lygis, susijęs su jos istorine praeitimi, dabarties ir ateities vizijos suvokimu.*

Lituanistinis ugdymas dabartinės globalizacijos ir žinojimo visuomenės kontekste apibrėžiamas kaip žmogaus tautinės savimonės, tautinės tapatybės įsisąmoninimo ugdymas, pasitelkiant naujausias technologijas ir virtualiąsias erdves, integruojant tarpkultūrinio ugdymo metodologiją.

5 paveikslėlyje pateikiamas integralaus lituanistinio ugdymo modelis, kuriame išryškinti esminiai parametrai, lemiantys lituanistinio ugdymo turinį (daugiakultūrė aplinka ir vertybės), ugdymo turinio parametrai (mokinys, mokytojas, tarpkultūrinis ugdymas ir lituanistinis ugdymas) ir visų šių parametų tarpusavio sąveika.

5 pav. *Integralaus lituanistinio ugdymo modelis*

Tokia lituanistinio ugdymo samprata turėtų visus lituanistinio ugdymo kokybę suinteresuotuosius ir šiuose procesuose dalyvaujančiuosius skatinti kryptingai veikti ir, tai yra svarbiausia, leistų aiškiai įvardyti atsakomybes, ugdomasias veiklas, lituanistinio ugdymo mokytojams reikalingas prioritетines kompetencijas ir sukurti šių kompetencijų įgijimo, tobulinimo ir atnaujinimo gaires.

2.2. LITUANISTINIO UGDYMO TURINIO PROJEKTAVIMAS

2.2.1. Lituanistinio ugdymo turinio projektavimo modelis

Lituanistinis ugdymas pasaulyje turi galias tradicijas, parengta nemažai programų, metodinių priemonių. Ypač gerai išplėtotą JAV lituanistinio švietimo sistema. Tačiau dėl globalizacijos kyla naujų iššūkių pasaulio švietimo sistemoms, kurios taip pat daro įtaką ir lituanistinio ugdymo kaitai.

Kaip daugiakultūroje, žinojimo, globalizacijos visuomenėje ugdyti tautinę savimone, padėti įsisąmoninti tautinę tapatybę? Ką tokioje situacijoje gali lituanistinis ugdymas? Kokia lituanistinių mokyklų funkcija? Ar dar įmanomas kryptingas tautinės savimonės ugdymo procesas? O jei taip, kuria kryptimi veikti?

Siekiant atsakyti į šiuos klausimus pirmiausia reiktų aptarti sąvokos „ugdymo turinys“ sampratą. Mokslininkai (Voigt, 1975; Schelten, 1991; Laužackas, 2008)⁶¹ ugdymo turinį apibrėžia kaip *visa apimančią ugdymo tikslų, turinio, metodų, medžiagos ir priemonių bei ugdymo organizavimo ir kontrolės sistemą*. Šiame apibrėžime išryškintas sisteminis požiūris į ugdymo procesą, *visuminis ugdymo proceso apibūdinimas, t. y. jo numatymas (planavimas), vyksmas ir kontrolė ir (ar) vertinimas*.

Kalbant apie lituanistinio ugdymo turinio projektavimą akcentuotina tai, kad jame turi būti aiškiai apibrėžti elementai – tai lituanistinio ugdymo tikslas ir uždaviniai, turinys ir (ar) struktūra, ugdymo metodai, medžiaga, priemonės ir lituanistinio ugdymo turinio kokybės vertinimas. Vadinasi, lituanistinio ugdymo turinys – tai į tikslus orientuotas ugdymo kelias, ne tik apimantis jo nuolatinį atnaujinimą ir tobulinimą (*tai yra labai reikšminga*), bet ir praktinį įgyvendinimą, į kurį, be itin detaliai apibūdintų lituanistinio ugdymo tikslų, įeina ir dauguma kitų svarbiausių lituanistinio ugdymo proceso elementų. Todėl lituanistinio ugdymo turinį galima apibūdinti ir kaip atsakymų į klausimus visumą:

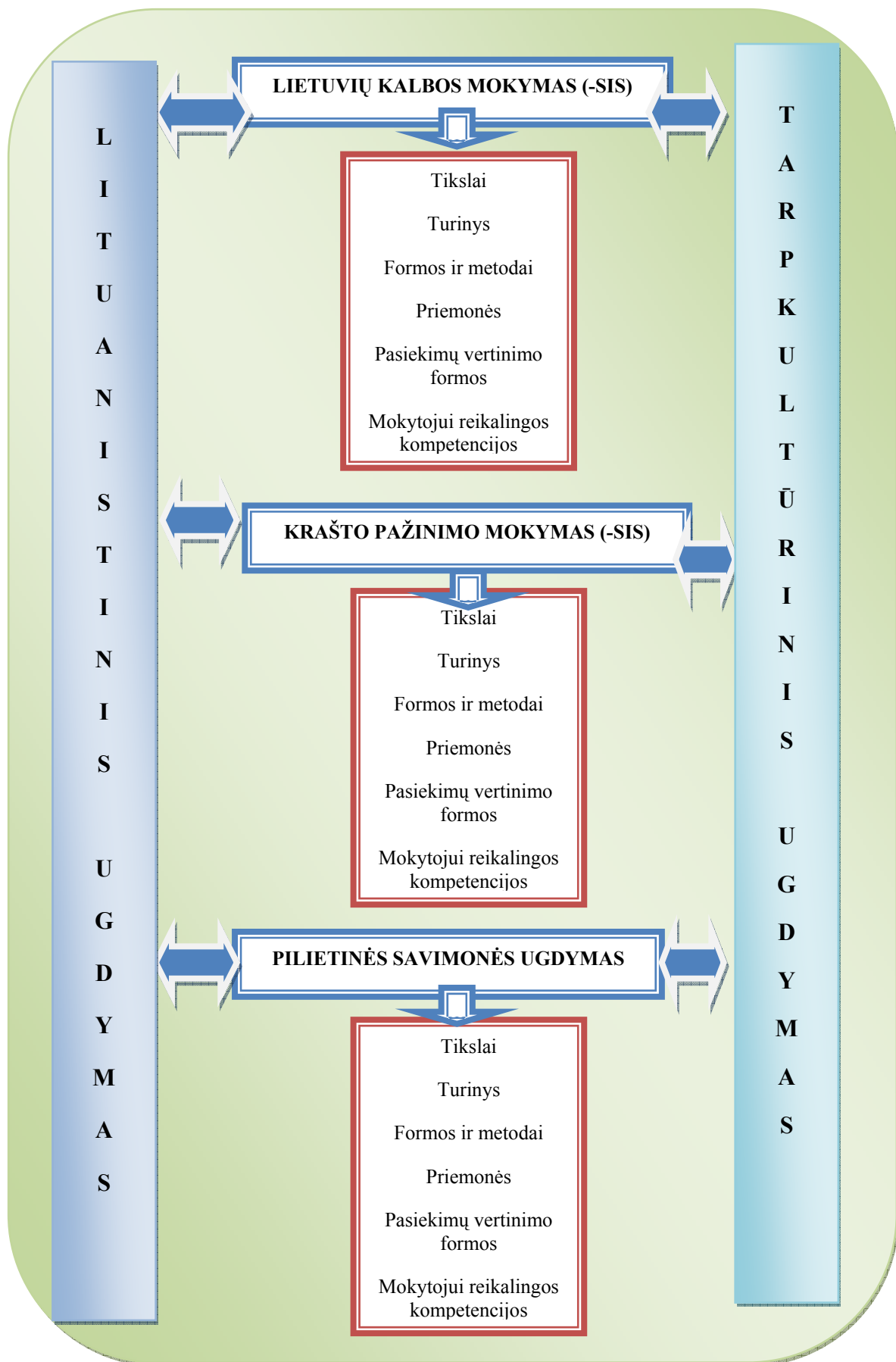
- Kokių tikslų yra siekiama?
- Koks turinys reikalingas, kad būtų pasiekti tikslai?
- Kokie metodai ir formos tinkamiausios tikslams pasiekti?
- Kokia mokymo medžiaga ir kokios priemonės yra reikalingos?
- Kam skiriamos tam tikros ugdymo ar mokymo priemonės?
- Kokios kontrolės formos teiks informaciją apie tikslų siekimą?
- Kokios kompetencijos reikalingos mokytojui, pristatančiam lituanistinio ugdymo turinį?

Labai svarbu pažymėti, kad į jau minėtų lituanistinio ugdymo tikslų, turinio, metodų, mokomosios medžiagos, ugdymo organizavimo ir kontrolės bei mokytojui reikalingų kompetencijų visumą yra *žiūrima kaip į nuolat kintančią ir atsinaujinančią sistemą*. Visi šie lituanistinio ugdymo turinio

⁶¹ Laužackas R. Kompetencijomis grindžiamų mokymo / studijų programų kūrimas. Monografija. Kaunas: VDU, 2008.

elementai yra glaudžiai susiję ir priklauso vienas nuo kito, o bet kurio iš jų pasikeitimas vertinamas viso ugdymo turinio kaitos kontekste. Ugdymo turinio teorijoje tai įgauna tam tikrą *pedagoginio mąstymo išraišką*, kai *svarbiausia pedagoginės veiklos charakteristika tampa pedagoginės visumos, kaip sistemos, suvokimas*. Tarp visų lituanistinio ugdymo turinio elementų svarbi reikšmė skiriama *tikslų problemai* – lituanistinio ugdymo turinio kaita negali būti prasminga kiekvieną kartą naujai neįvertinus to, ko siekiama lituanistiniu ugdymu ir kokią įtaką vieno ar kito elemento pokytis turės siekiamiems rezultatams. Lygiai taip pat kiekvieno kito ugdymo turinio elemento pasikeitimas yra vertintinas, užduodant klausimą, ar tai atitinka lituanistinio ugdymo tikslus, taip pat kitus ugdymo elementus. 6 paveikslėlyje pristatomas integralus lituanistinio ugdymo turinio modelis, kuriame išryškinamos lituanistinio ugdymo ir tarpkultūrinio ugdymo sąsajos bei ugdymo turinio elementų integralumas.

Taigi, sparčių globalizacijos procesų veikiamos švietimo sistemos ne tik išgyvena nuolatinį laipsnišką atsinaujinimą, bet ir žymiai greitesnes ir aštrias permainas. Šiame kontekste ir apie lituanistinio ugdymo turinį kalbama kaip apie nuolatinį lituanistinio ugdymo proceso atnaujinimą.

6 pav. Integralus lituanistinio ugdymo turinio modelis

2.2.2. Lituanistinio ugdymo turinio projektavimo ir įgyvendinimo principai

Pateikta teorinė lituanistinio ugdymo turinio samprata leidžia išskirti jį kaip integruojantį pedagoginį nuolatinio lituanistinio ugdymo tobulinimo ir (ar) atnaujinimo reiškinį. Atnaujinant ir (ar) tobulinant, įgyvendinant lituanistinio ugdymo turinį yra svarbu atsižvelgti į turinio atnaujinimą grindžiančius principus. Pagrindiniai jų yra šie:

Kontekstualumo principas. Atnaujinant ir (ar) tobulinant lituanistinio ugdymo turinį būtina pažinti ir įvertinti platesnį šį turinį veikiantį kontekstą, t. y. daugiakultūros visuomenės bruožus, globalizacijos iššūkius ir kt.

Harmoningumo principas. Lituanistinio ugdymo turinys yra susijusių, lygiareikšmių ir vienodai svarbių elementų visuma, apimanti tautinės savimonės ir tautinės tapatybės įsisąmoninimo ugdymo idėjai įgyvendinti reikalingas formas, priemones, medžiagą.

Sąveikos ir suderinamumo principas. Lituanistinio ugdymo turinio struktūros elementų – lietuvių kalbos, istorijos, etnokultūros mokymo, tarpkultūrinio ugdymo – sąveika ir suderinamumas yra tinkama prielaida lituanistinio ugdymo tikslams pasiekti.

Aiškumo principas. Lituanistinio ugdymo tikslai ir turinys turi būti ne tik aiškūs ir gerai suprantami ugdymo turinio kūrėjams ir (ar) atnaujintojams, bet ir mokytojams, tėvams, mokiniams.

Kompetentingumo principas. Lituanistinio ugdymo srityje dirbančių mokytojų kompetencijos yra svarbiausia lituanistinio ugdymo kokybės užtikrinimo sąlyga. Atnaujinant ir (ar) tobulinant lituanistinio ugdymo turinį paprastai atsiranda poreikis turimoms kompetencijoms plėtoti arba naujoms kompetencijoms įgyti.

Atsakingumo principas. Tai vienas iš pedagoginės psichologijos reikalavimų lituanistinio ugdymo srityje dirbantiems mokytojams. Mokytojo veikla įpareigoja atsakingai organizuoti ugdymą, sukurti santykius su mokiniais ir jų tėvais, šiuos santykius valdyti ir reguliuoti. Kuo atsakingesni bus mokytojo sprendimai, tuo jie labiau atitiks lituanistinio ugdymo prasmę ir paskirtį.

Tolerancijos principas. Tai moralės principas, kurio esmė – sutikimas su kitoniškumu. Lituanistinio ugdymo procese – tai pripažinimas, kad kiekvienas mokinytis yra individualus, turintis savitą mąstymą, temperamentą, savo pažiūras, įpročius, religiją ir pan. Tai pagarba kitoniškumui. Tolerancija yra ypač reikšminga tautinių mažumų lituanistinio ugdymo turiniui ir jį perteikiant. Todėl mokytojams, dirbantiems su kitataučiais vaikais, ypač svarbu sudarant lituanistinio ugdymo turinį ir jį perteikiant puoselėti **etninį tapatumą, stiprinti pilietiškumą** ir kartu parodyti etninių mažumų įnašą į Lietuvos kultūrą, pilietinį bendrumą, be stereotipų.

2.2.3. Lituanistinės mokyklos samprata

Apibrėžtos lituanistinio ugdymo sampratos bei integralaus lituanistinio ugdymo turinio modelio santraukoje galima lituanistinės mokyklos sampratos apibrėžtis. Šioje apibrėžtyje išryškėja tam tikri lituanistinio ugdymo turinio įgyvendinimui reikšmingi aspektai:

- Lituanistinė mokykla – tai mokykla, veiksmingai ugdanti tautinį tapatumą per pagrindinių bendrųjų gebėjimų (bendravimo, bendradarbiavimo, kūrybiškumo, iniciatyvumo, savęs pažinimo, savo gebėjimų, poreikių, siekių identifikavimo ir pan.) plėtojimą.
- Lituanistinė mokykla – tai mokykla, kurios ugdymo turinyje integruojamos kaip priemonės pagrindiniam tikslui – tautinės tapatybės formavimui – įgyvendinti šios pagrindinės sritys: lietuvių kalbos, istorijos, etnokultūros, meno, gamtos mokslų ir pan.
- Lituanistinės mokyklos veikla grindžiama laisvo, į mokinį orientuoto, konstruktyvaus ugdymo paradigma, todėl šioje mokykloje netikslinga ir neveiksminga yra dalykinio mokymo, klasės – pamokos sistema.
- Lituanistinė mokykla – tai mokykla, suteikianti galimybes (to siekiančiam asmeniui) įgyti ir tobulinti kognityvius, reikalingus tolesnėms studijoms ar kitai veiklai, gebėjimus.
- Lituanistinėje mokykloje ugdymui (-si) skiriamas laikas yra įdomus, orientuotas į mokinių individualius poreikius ir prasmingas.
- Pagrindinis lituanistinės mokyklos mokytojo vaidmuo – sukurti ugdymuisi palankią aplinką, atrinkti ir (ar) kartu su mokiniais ir tėvais sukurti priemones ir kompetentingai pagelbėti mokiniams.
- Lituanistinėje mokykloje saugus psichologinis mikroklimatas, kuris sudaro pasitikėjimo vienu kitais (mokytojais, tėvais, mokiniais), bendradarbiavimo, aktyvaus dalyvavimo priimant asmeninius bei visiems bendrus sprendimus pagrindą.

2010–2014 metų Lietuvių kalbos ugdymo strategijos⁶² tikslė ryškėja naujas požiūris į lietuvių kalbos mokymo paskirtį. Šis požiūris lietuvių kalbos mokymui kelia naujus uždavinius, pagal kuriuos „kiekvienas asmuo ne tik išmoksta lietuvių kalbą, susipažįsta su Lietuvos kultūra, bet ir stiprina savo tapatybę, savivertę, orumą“.

⁶² *Lietuvių kalbos ugdymo bendrojo lavinimo programos vykdančiose mokyklose 2010–2014 metų strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. V-2455.*

2.2.4. Lietuvių kalbos mokymo vaidmuo lituanistinio ugdymo turinyje

Moksliniai tyrimai leidžia konstatuoti, kad vaikai, gimę naujoje kultūroje, lengvai išmoka naujosios kalbos ir atkakliai priešinasi senosios, t. y. gimtosios kalbos vartojimui. Kodėl taip nutinka? Ar tai šiandieninės globalios, daugiakultūrės visuomenės požymis ir padarinys? O gal tai tėvų ir pedagoginės bendruomenės nepakankama kompetencija?

Kalba yra žmogui duotas stebuklas, kuriuo jis perteikia savo mintis ir jausmus, gauna informaciją, gali kurti. Nacionalinė kalba saugo žmogaus ir tautos istorinę, psichologinę, bendruomeninę atmintį ir telkia galingą kūrybinę galią. Vienas žymiausių XIX amžiaus kalbininkų ir filosofų Vilhelmas Humboldtas pavadino kalbą „likimo dovana“. Kalba yra žodinės kūrybos priemonė. Ja kuriama nacionalinė literatūra, iš vienu į kitas kalbas verčiamos knygos. Moralinis lietuvių tautos autoritetas poetas Justinas Marcinkevičius nenuėjo Jeano Paulio Sartre'o (Žano Polio Sartro) siūlytu keliu – rašyti kuria nors didžiąja pasaulio kalba ir greičiau, lengviau teikti savo patirtį pasauliui, pelnyti jo šlovę. Poetas pareiškė: „Aš renkuosi lietuvių kalbą. Aš jau seniai ją pasirinkau. Nesuprantamas man išėjimas iš tautos likimo⁶³“. Kalba yra kiekvieno iš mūsų saviraiškos priemonė ir pats tiesiausias ryšys su nacionaline kultūra bei socialine / pilietine / politine bendruomene. XX amžiuje atsirado sąvoka „kalbos ekologija“⁶⁴, kuri reiškia, kad kiekviena, net pati mažiausia pasaulio kalba, turi būti saugoma, puoselėjama, jos raidai turi būti sudaroma palanki aplinka. Palankios kalbos raidai aplinkos vienas svarbiausių segmentų – tai prielaidų sukūrimas, kad atsirastų motyvacija, sąlygos ir priemonės mokytis kalbos (žr. 7 pav.).

7 pav. Kalbos raidai palankios aplinkos kūrimo prielaidos

⁶³ Marcinkevičius J. Dienoraštis be datų. Vilnius: Vaga, 1981, p. 113.

⁶⁴ Einar Haugen The Ecology of Language. Stanford, California: Stanford University Press, 1972.

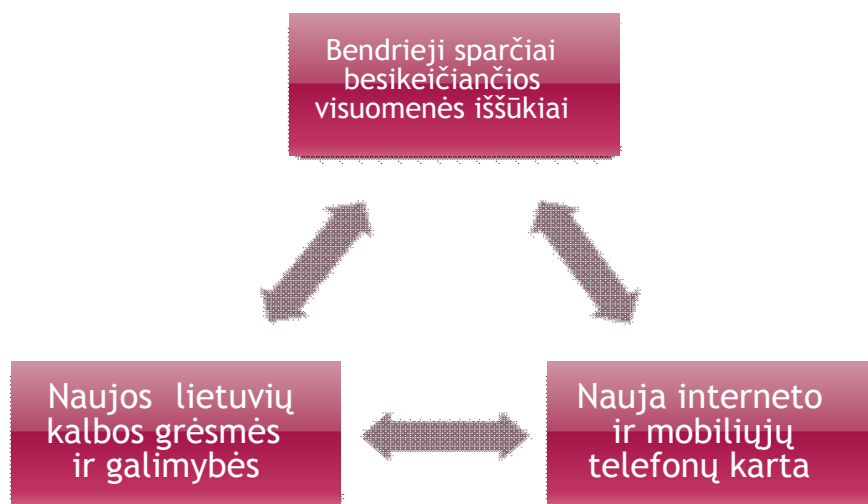
Kalbų mirtis pasaulyje yra reali, „National Geographic“ duomenimis, pasaulyje vidutiniškai kas 14 dienų miršta viena kalba. Procesas yra intensyviausias Šiaurės Australijoje, Centrinėje Pietų Amerikoje, Šiaurės Amerikos viršutinėje Ramiojo vandenyno pakrantės zonoje, Rytų Sibire ir JAV Pietvakariuose. Žinoma, tai daugiausia genčių kalbos, kurios neturi rašto. Lietuvoje regime karaimų kalbos⁶⁵ išnykimo nesustabdomą procesą. Išnyko Lietuvos totorių kalba.

Kita vertus, yra pastebėta, kad interneto socialinis tinklas „Facebook“, portalas „YouTube“ ir net trumposios žinutės gali išgelbėti daug nykstančių pasaulio kalbų. JAV yra atliekami tyrimai, kaip naudojimasis kompiuterio teikiamomis galimybėmis gali sustiprinti kalbą. Pavyzdžiui: Šiaurės Amerikos genčių atstovai naudojami įvairiais socialiniais tinklalapiais, kad savo kalbomis sudomintų jaunimą. Mongolijos klajoklių kalbai yra sukurta speciali *iPhone* programa, kuri padeda išmokyti sudėtingo tarimo. Teigiama, kad, pasinaudojus skaitmeninėmis technologijomis, net kalba, kurią moka vos 50 žmonių, gali gauti pasaulinę auditoriją. Ne visos kalbos gali išgyventi, ir daug jų išnyks, kai išmirs paskutiniai jomis kalbantys žmonės.

Lietuvių kalba išgyvena naują savo raidos etapą. Naują jos raidos etapą pradėjo atgauta ir įtvirtinta Nepriklausomybė. Veikia Valstybinės kalbos įstatymas, kiti teisiniai dokumentai, saugantys ir ginantys lietuvių kalbą. Lietuvių kalba yra oficialioji ES kalba. Kitas svarbus veiksnys yra tai, kad lietuvių kalbą, kaip ir kitas pasaulio kalbas, veikia globalizacijos procesai. Kaip ir visame pasaulyje anglų kalba įsigali daugelyje viešojo gyvenimo sričių. Naujosios skaitmeninės technologijos daro poveikį kalbai, pavyzdžiui, trumposios žinutės keičia paauglių kalbinę raišką. ***Pasikeitė emigracijos, imigracijos ir ES piliečių mobilumo procesai, kurie visada yra susiję su valstybinės ir (ar) gimtosios kalbos vartojimu, mokymusi, prestižu ir kalbų kontaktų reiškiniiais.*** Vyksta labai aktyvūs kultūrų mainai. Visi šie veiksniai sukuria naujas sąlygas, į kurias reikia atsižvelgti mokant kalbos (8 pav.).

Mokslininkai lituanistai turi įvertinti šias naujas problemas ir kartu su mokytojais ir edukologais ieškoti būdų jiems spręsti. Mokslininkai lituanistai priklausos socialinei ir profesinei grupei, kurios ilgalaikiai tikslai yra lietuvių kalbos išsaugojimas, stiprinimas ir sklaida visame pasaulyje.

⁶⁵ Karaimų kalba – tiurkų kalba, priklausanti kipčiakų kalbų grupei. Kalbančiųjų skaičius itin mažas, yra išlikę ~100 šią kalbą vartojančių žmonių. Skiriami trys karaimų kalbos dialektai: Krymo, Lucko-Haličo ir Trakų. Trakų karaimų dialektas išlikęs geriausiai.

8 pav. *Veiksniai, kurie turi įtakos kalbai ir jos mokymui*

Jų vaidmuo, mokant globalios Lietuvos jaunąją kartą ir integruojant į Lietuvos visuomenę kitakalbius jos piliečius, apima šiuos uždavinius:

1. Kartu su pedagogais ir edukologais sukurti patrauklaus mokymo (-si) turinio koncepciją, kuri padėtų spręsti moksleivių ir jų tėvų motyvavimo problemas.
2. Padėti sukurti integruotą ir tarpdalykiškumu paremtą informacinę sistemą, skirtą lituanistiniam ugdymui, orientuotą į mokinius, mokytojus, tėvus ir kitus suinteresuotus asmenis.
3. Pritaikyti turimus skaitmeninius kalbos išteklius ir priemones lietuvių kalbos mokymo procesui, mokytojų kvalifikacijai tobulinti bei žinioms apie šią kalbą skleisti pasaulyje.
4. Kurti naujas lietuvių kalbos pažinimo, mokymo ir mokymosi priemones ir išteklius.

Vytautas Kavolis rašė, kad „tauta nėra nei primityvi gentis, moraliai inertiška ir nematanti pasaulio už savo papročių ir giminysčių tinklo, nei interesų maksimalizacijos siekiantis karjeristų konglomeratas, nei aktorių trupė, apie savo kaukes ir žonglieriavimą (žongliravimą) geidžianti paskleisti kuo palankesnę nuomonę pasaulio auditorijose. Tauta yra istorijoje egzistuojanti veiksmų ir reikšmių bendruomenė, bendrai dalyvaujanti savosios moralinės kultūros vystyme“⁶⁶. „Reikšmių bendruomenė“ įvardija kalbą, kurioje telpa istorinė (laiko), geopolitinė (erdvės), veiklos (kultūros) patirtys. Šios svarbiausios kalbinę bendruomenę apibrėžiančios kategorijos turi būti akcentuotos lituanistinio ugdymo turinyje.

⁶⁶ Kavolis V. Sąmoningumo trajektorijos: Lietuvos modernėjimo aspektai. Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1986, p. 66.

2.3. LITUANISTINIO UGDYMO PEDAGOGŲ KOMPETENCIJŲ PLĖTROS IR KVALIFIKACIJOS TOBULINIMO GAIRĖS

2.3.1. Kvalifikacijos tobulinimo ir kompetencijų plėtros veiksniai

Sukurtas integralus lituanistinio ugdymo modelis, kuriame išryškinta lituanistinio ugdymo esmė, tikslas, tarpkultūrinio ugdymo vieta, lituanistinio ugdymo turinio projektavimo ir (ar) atnaujinimo ir jo įgyvendinimo principai, lituanistinių mokyklų paskirtis ir uždaviniai, sudaro prielaidas projektuoti **mokytojų kvalifikacijos tobulinimo gaires.**

Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo gairėse mėginama pateikti atsakymus į šiuos pagrindinius lituanistinių mokyklų mokytojų kvalifikacijos tobulinimo klausimus:

1. Kokie pagrindiniai lituanistinio ugdymo pedagogo veiklos uždaviniai daugiakultūroje visuomenėje?
2. Kodėl lituanistinio ugdymo pedagogui reikalinga tarpkultūrinio ugdymo kompetencija?
3. Kokios kompetencijos reikalingos lituanistinio ugdymo pedagogui?
4. Koks mentorių (patyrusių kolegų) vaidmuo mokytojų kvalifikacijos tobulinimo procese?
5. Kaip skatinti mokytojų tobulėjimo ir nuolatinio mokymosi motyvą?
6. Kokios prioritetinės kompetencijos, kurias reikia tobulinti, reikalingos lituanistinių mokyklų mokytojams?

9 paveikslėlyje pateikiama ištrauka iš Prensky M. (2010) „Teaching Digital Natives. Partnering for Real Learning“. Ši ištrauka vaizdžiai iliustruoja skirtumus tarp šiandieninių mokinių ir mokytojų, leidžia atpažinti lituanistinio ugdymo pedagogų kvalifikacijos tobulinimo konceptualius pagrindus.

„Šiandieninės visuomenės mokiniai pasikeitė iš esmės. Kaip teigia Prensky (2010), nuo mūsų, suaugusiųjų, jie skiriasi ne tik kiekybinio augimo atžvilgiu, kitokiu žargonu, kitokia apranga ar pasikeitusiu stiliumi. Įvyko iš tiesų didelis trūkis. Galima tai netgi pavadinti juodąja skylė – įvykiu, kuris taip esmingai viską pakeičia, jog grįžti atgal tiesiog nebeįmanoma. Ši vadinamoji juodoji skylė – tai skaitmeninės technologijos atsiradimas ir spartus išplitimas XXI amžiuje. Šiandienos mokiniai yra pirmoji karta, auganti ir bręstanti su šiomis naujosiomis technologijomis. Savo gyvenimo jie neišsivaizduoja be kompiuterinių žaidimų, elektroninio pašto, interneto, mobiliųjų telefonų, bendravimo sparčiosiomis žinutėmis. Taigi savaime suprantama, kad dėl tokios aplinkos ir intensyvios sąveikos su ja dabartiniai mokiniai mąsto ir apdoroja informaciją iš esmės kitaip negu mes, suaugę. Šis skirtumas daug didesnis ir esmingesnis negu dauguma švietimo bendruomenės narių numano arba supranta, tačiau mokslininkai neabejodami tvirtina, kad dabartinių mokinių mąstymo modeliai pakitę.

Kaip reiktų vadinti šiuos „naujuosius“ šiandienos mokinius ar studentus? Kai kas juos vadina N karta (iš angl. net – tinklas) arba D karta (iš angl. digital – skaitmeninis). Prensky (2010) juos vadina skaitmeniniais pasaulio čiabuviais.

Šiandien visi mūsų mokiniai yra žmonės, kuriems skaitmeninė kompiuterių, video žaidimų ir interneto kalba yra jų „gimtoji kalba“.

O kaip tada vadinti mokytojus? Tuos, kurie gimė ne skaitmeniniame pasaulyje, bet savo gyvenime ir veikloje taip pat naudojasi naujosiomis technologijomis ir privalo ugdyti skaitmeninius čiabuvius? Palyginti su jais, mokytojai yra ir bus skaitmeninio pasaulio imigrantai. Nors, kaip ir visi imigrantai, skaitmeninio pasaulio imigrantai vieni geriau, kiti prasčiau mokosi ir išmoksta prisitaikyti prie aplinkos, jie niekuomet neatsikrato tam tikro akcento, t. y. tebėra susiję su praeitimi. Dabartiniai mokytojai socializavosi kitaip negu šiandieniniai vaikai ir šios „naujosios kalbos“ mokosi dabar. O kalba, gyvenime išmokta vėliau, kaip teigia mokslininkai, susijusi su kita mūsų smegenų dalimi.

Taigi didžiausia problema, su kuria šiandien susiduria švietimas, tai, kad mokytojai, kurie yra skaitmeninio pasaulio imigrantai ir kurie kalba pasenusia iki skaitmeninio amžiaus kalba, turi mokyti žmones, kalbančius visiškai kitokia kalba.

Šiandieniniai mokiniai yra įpratę priimti informaciją labai greitai. Jiems patinka apdoroti vienu metu iš lygiagrečių šaltinių gaunamą informaciją ir daryti keletą užduočių vienu metu. Jiems geriau, kai vaizdas pirmesnis už tekstą, o ne atvirkščiai.

Jie geriausiai dirba būdami tinkle. Jie mėgsta nedelsiamą atpildą, pasitenkinimą ir dažnus apdovanojimus. Jie teikia pirmenybę žaidimams, o ne „rimtam“ darbui. Bet mokytojai dažniausiai nelabai supranta ir pripažįsta šiuos naujus gebėjimus. Šie gebėjimai svetimi mokytojams, kurie patys mokėsi – ir nusprendė taip mokyti – iš lėto, laipsniškai, po vieną dalyką vienu metu, individualiai ir, visų svarbiausia, rimtai.

Todėl jie nemano, kad mokiniai gali sėkmingai išmokti žiūrėdami televizorių arba klausydamiesi muzikos, nes jie taip negalėtų. Žinoma, negalėtų: juk visą laiką, kol formavosi jų asmenybė, šio įgūdžio jie nelavino. Deja, mūsų mokytojų, skaitmeninio pasaulio imigrantų, klasėse sėdi žmonės, kurie pripratę prie hiperteksto staigumo, prie parsisiųstos iš interneto muzikos, telefonų kišenėse, bibliotekos nešiojamuosiuose kompiuteriuose, signalų apie pranešimus ir sparčiųjų žinučių. Beveik visą arba ir visą savo gyvenimą jie yra tinkle. Juos veda iš kantrybės paskaitos, nuosekli logika ir mokymas, pagrįstas aiškinimu ir tikrinimu. Mokytojai, mano, kad jų ugdytiniai yra tokie pat, kokie visuomet buvo mokiniai, ir kad tie patys metodai, kurie tiko mokytojams, kai šie buvo mokiniai arba studentai, tiks ir dabartiniais jų mokiniams. Tačiau ši prielaida nebegalioja.“

9 pav. Mokinių ir mokytojų ypatumų apibūdinimas (Prensky, 2010)

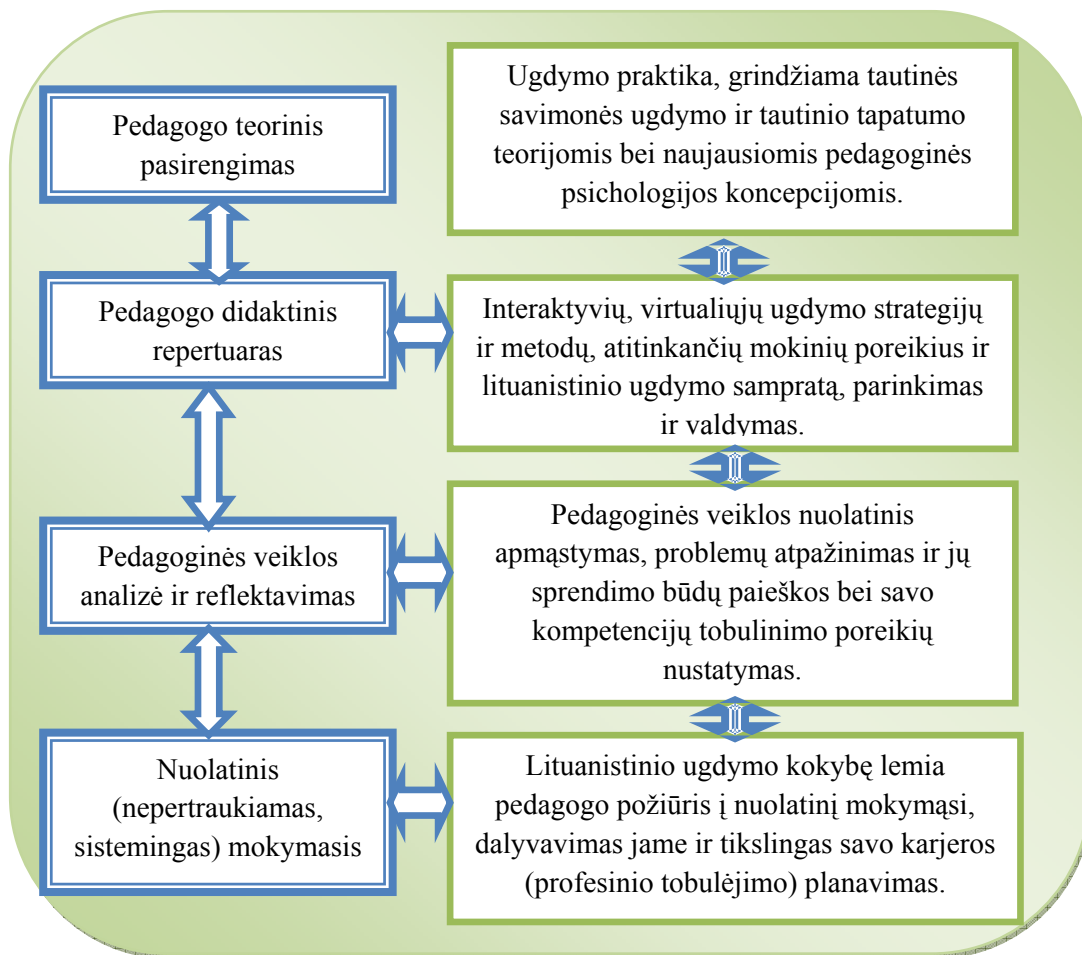
Tad kas turėtų atsitikti? Kokių naujų dalykų turėtų mokytis mokytojai ir kokios jų kompetencijos galėtų patenkinti šių dienų vaikų ugdymosi poreikius, skatinti jų motyvaciją, užtikrinti lituanistinio ugdymo sėkmę?

Šie klausimai implikuoja naują mokytojų kvalifikacijos tobulinimo metodologijos paradigmą, kurios pagrindą sudaro šios konceptualios nuostatos:

1. Mokytojai turi mokytis bendrauti savo mokinių kalba ir stiliumi. Tai reiškia, kad viskas turi vykti sparčiau, ne taip laipsniškai, derinant lygiagrečius informacijos šaltinius, be to, turint laisvą prieigą.
2. Būtina ugdymo turinio rekonstrukcija – perėjimas nuo tradicinio, grindžiamo skaitymu, rašymu ir pan., prie skaitmeninio ir technologinio. Tai nereiškia, kad reikėtų ugdymo turinyje atsisakyti kalbos, istorijos ir kitų dalykų mokymo. Tai reiškia, kad jame reikia naudoti kompiuterių programas, virtualiąsias erdves ir pan., t. y. tai, kas yra įdomu šių dienų mokiniams, tai sudaro galimybę jiems patiems veikti, kurti, panaudoti visus savo turimus gebėjimus, plėtoti įgimtus gabumus ir patirti atradimų džiaugsmą.
3. Mokytojai turi mokytis „naujų metodų daryti senus dalykus“ (Prensky, 2010)⁶⁷. Tai reiškia, kad reikia keisti stereotipinį požiūrį į ugdymo turinį, mąstymą ir pritaikyti mokymosi medžiagą ir visą ugdymo turinį prie šiandieniniams mokiniams suprantamos kalbos, pvz., net labai rimtas mokymosi turinys gali būti įsisavinamas per kompiuterinius žaidimus.
4. Kuriant ir įgyvendinant ugdymo turinį reikia diskutuoti ne dėl to, *ar* reikalingi vieni ar kiti dalykai, medžiaga ir pan., bet *kaip* juos panaudoti ugdymo procese. Tai reiškia, kad ir puiki medžiaga ar kiti dalykai, pateikiami netinkamai, t. y. naudojant netinkamus, šių dienų mokinių mąstymui ir gebėjimams nederančius metodus, gali būti „sugadinti“, neduoti laukiamo rezultato.
5. Mokytojai, kurie iš tiesų nori suprasti savo mokinius ir ugdymo procese atrasti mokiniams geriausiai priimtinus metodus, privalo keistis ir palaipsniui jiems tai pavyks.

Šių konceptualių nuostatų kontekste 10 paveikslėlyje apibrėžti pagrindiniai reikalavimai, keliami lituanistinio ugdymo pedagogams, kurie daro įtaką kvalifikacijos tobulinimo gairėms.

⁶⁷ Prensky M. Teaching Digital Natives. Partnering for Real Learning. JAV, Corwin, 2010.

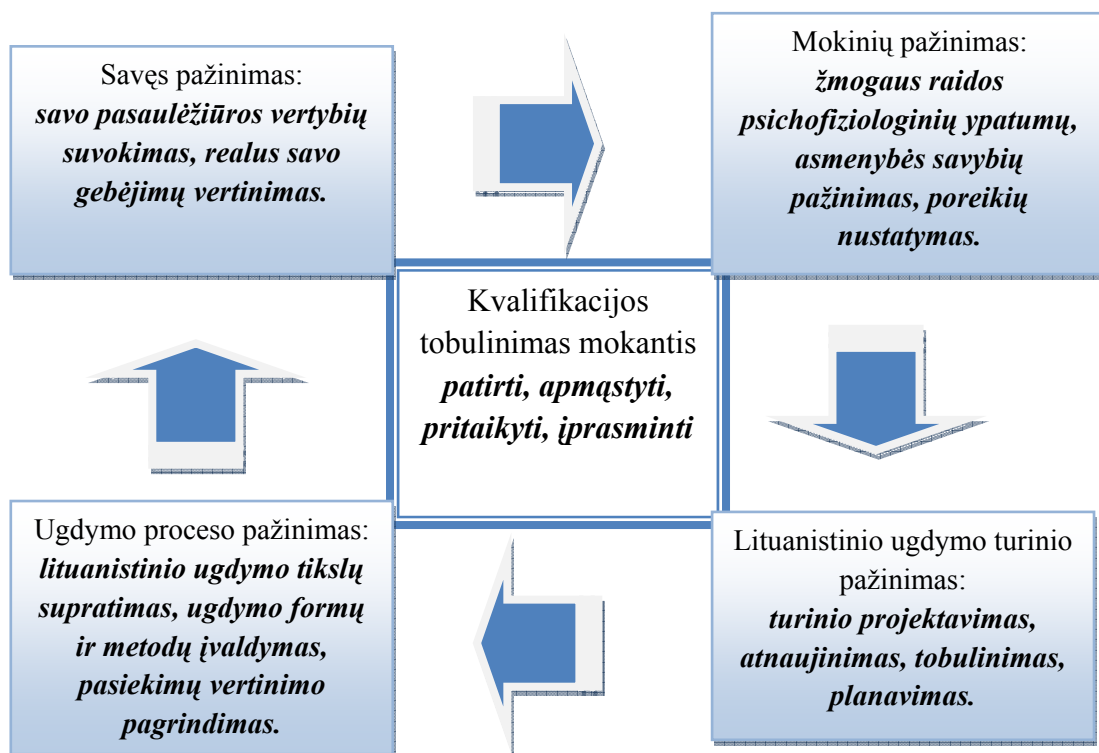

10 pav. *Pagrindiniai reikalavimai lituanistinio ugdymo pedagogams*

2.3.2. Kvalifikacijos tobulinimo ir kompetencijų plėtros sritys ir turinys

11 paveikslėlyje išskirtos lituanistinio ugdymo pedagogų kvalifikacijos tobulinimo sritys ir jų tarpusavio sąveika. Profesinis tobulėjimas suprantamas kaip nuolatinis procesas, neatsiejamas nuo mokymo ir mokymosi, tai nepaliaujamas veiklos apmąstymas ir perkonceptualizavimas. Todėl savęs pažinimo, kvalifikacijos tobulinimo ir kompetencijų plėtros procesas susideda iš keturių principinių sričių: *savęs pažinimo*, kuris grindžiamas savo asmeninės pasaulėžiūros suvokimu, prioritetinių vertybių įsisąmoninimu, psichologinių-pedagoginių gebėjimų įvertinimu ir jų tobulinimo poreikių atpažinimu, *mokinių pažinimo*, kuriam reikalingas žmogaus psichofiziologinės raidos ypatumų žinojimas, individualių asmenybės savybių nustatymo gebėjimai ir, siejant šiuos gebėjimus, nustatomi individualūs mokymosi poreikiai, kurie yra svarbus mokinių motyvacijos skatinimo veiksnys, *lituanistinio ugdymo turinio pažinimo*, tai yra tinkamų tikslų, uždavinių, metodų ir kitų ugdymo turinio elementų parinkimą ir yra ugdymo turinio projektavimo kompetentingumą lemiantis veiksnys;

lituanistinio ugdymo turinio organizavimo, t. y. ugdymo strategijų ir metodų įvaldymas, ugdymo proceso vertinimas, grįžtamojo ryšio teikimas ir pan.

11 pav. *Kvalifikacijos tobulinimo sritys nuolatinio mokymosi kontekste*

Nuolatinio mokymosi procese mokytojas mokosi pažinti save, mokinius, projektuoti tinkamiausią ugdymo turinį ir jį pateikti. Taip suprantant kvalifikacijos tobulinimą svarbus vaidmuo skiriamas **mentorystei**. Mentorystė – tai procesas, kurio metu kvalifikuotesnis ir labiau patyręs mokytojas savo pavyzdžiu moko, remia, skatina, konsultuoja ir palaiko gerus santykius su mažiau įgudusiu ar patyrusiu mokytoju, siekdamas geresnio pastarojo profesinio ar asmeninio tobulėjimo. Mentorius padeda pedagogui apsiprasti su mokyklos realybe, suvokti savęs, kaip pedagogo, reikšmingumą ir praktiškai pasinaudoti tuo, ko išmoko per kvalifikacijos tobulinimo renginius. Vienas iš pagrindinių mentoriaus tikslų – padėti pradedantiesiems pedagogams tapti profesionalais ir ištraukti į mokyklos bendruomenę, išlaikyti pedagogus mokykloje (mažesnė pedagogų kaita), gerinti mokymosi kokybę. Mentorystė naudinga tuo, kad padeda tobulėti kaip pedagogui – išsiugdomas savitas mokymo stilius, skatinama savigarba ir savikontrolė, didinama profesinė branda, išmokstama spręsti konfliktus ir problemas, padedama akademines žinias paversti mokymosi veiksmiais.

Kadangi didžioji dalis lituanistinio ugdymo mokyklų veikia kaip neformaliojo švietimo institucijos, todėl, siekiant metodologiškai pagrįsti mokytojų kvalifikacijos tobulinimo gaires, trumpai aptariama neformaliojo vaikų švietimo samprata. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje⁶⁸ pastaroji apibūdinama kaip *kryptinga veikla, padedanti vaikui įgyti kompetencijų tapti sąmoninga asmenybe, sugebančia atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai veikti visuomenėje bei prisitaikyti prie kintančios aplinkos*. Neformaliojo vaikų švietimo tikslas yra per kompetencijų ugdymą formuoti asmenį, sugebantį tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius. Kalbant apie lituanistinį ugdymą, kaip neformaliojo švietimo sritį, išskirtini šie pagrindiniai uždaviniai, kuriuos siekia įgyvendinti lituanistinio ugdymo pedagogas:

- ugdyti ir plėtoti vaikų tautinę savimonę per saviraiškos poreikių tenkinimą;
- ugdyti pilietiškumą, tautiškumą, demokratišką požiūrį į pasaulėžiūrų, įsitikinimų ir gyvenimo būdų įvairovę;
- ugdyti gebėjimus kritiškai mąstyti ir orientuotis daugiakultūroje visuomenėje;
- padėti tėvams ir ugdyti vaikų gebėjimus spręsti socialinės integracijos svetimojoje geografinėje aplinkoje ir svetimojoje kultūroje problemas.

Europos Tarybos 2003 m. lapkričio 25 d. rezoliucijoje (OL C 295, 2003-12-05) teigiama, kad neformaliojo ugdymo būdu įgyta patirtis yra didelis indėlis į asmenybės tobulėjimą ir aktyvaus pilietiškumo skatinimą⁶⁹.

Atlikus mokslinių darbų analizę pastebima, kad pastaruoju metu neformaliojo švietimo samprata, globalizacijos iššūkių ir žinojimo visuomenės veiksmų veikiamą, kinta. Hodkinson, Colley, Malcom (2002)⁷⁰, Bjornavold (2007)⁷¹, Ruškaus, Žvirdausko (2009)⁷² ir kitose mokslinėse studijose pastebima, kad neformalusis švietimas, analizuojant jį plačiame pasaulinio švietimo kontekste, yra labai įvairių formų, orientuotas į įvairias visuomenės grupes, skirtas labai įvairiems tikslams įgyvendinti. Todėl prasminga diferencijuoti neformaliojo švietimo veiklas pagal tam tikrus joms būdingus savitumus, išskiriant tokius neformaliojo švietimo tipus: paraformalųjį švietimą, visuotinį švietimą, asmeninį tobulėjimą, profesinį rengimą ir papildomo neformaliojo ugdymo programas.

⁶⁸ Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. ISAK-2695.

⁶⁹ Europos Tarybos 2003 m. lapkričio 25 d. rezoliucija (OL C 295, 2003-12-05).

⁷⁰ Hodkinson Ph., Colley H., Malcom J. Non-formal learning: mapping the conceptual terrain: a Consultation Report. (LEEDS: Lifelong Learning Institute, University of Leeds), 2002.

⁷¹ Bjornavold J. Validation of non-formal and informal learning in Europe: a snapshot 2007. European Centre for the Development of Vocational Training (CEDEFOP), 2007.

⁷² Ruškus J. Žvirdauskas D., Stanišauskienė V. Neformalus švietimas Lietuvoje: faktai, interesai, vertinimai. Mokslo studija, 2009.

Aptariant lituanistinio ugdymo vietą ir uždavinius pastarasis atpažįstamas kaip labiausiai atitinkantis *paraformaliojo švietimo sampratą*. Paraformalusis švietimas yra labai artimas formaliajam švietimui, nes jo funkcionavimas glaudžiai susijęs su formaliojo švietimu ir dažnai yra tarsi formaliojo švietimo neformalusis atitikmuo. Vienas iš labai ryškių lituanistinio ugdymo požymių, kurie leidžia akcentuoti jo sąsajas su formaliojo švietimu, yra tai, kad jis turi labai aiškiai apibrėžtus ugdymo ir mokymosi tikslus (pavyzdžiui, lietuvių kalbos mokymasis ir (ar) tobulinimas). Kadangi tokios iniciatyvos turi tendenciją veikti lygiagrečiai su formalia švietimo sistema ir (ar) gali būti kaip formaliojo švietimo pakaitalas, šis ugdomosios veiklos tipas įvardijamas kaip paraformalusis švietimas (Carr-Hill, Carron, Peart, 2001)⁷³. Paraformaliojo švietimo terminas kilo iš Argentinos, kur jis paprastai būdavo taikomas norint atskirti griežtai organizuotas, struktūruotas, institucionalizuotas ir nuoseklias ugdymo etapų programas nuo kitų, ne taip griežtai struktūruotų, laiko prasme nenuoseklių bei vykdomų ne bendrojo ugdymo mokykloje programų. Paraformalusis švietimas daugelyje šalių yra remiamas valstybės ir veikia lygiagrečiai su formaliojo švietimo sistema. Aptariant lituanistinį vaikų ir jaunimo ugdymą, ypač šiuo požiūriu reikia pabrėžti bendruomenių kuriamų mokyklų programas, mobiliųjų mokyklų formas ir mokymąsi virtualiojoje erdvėje arba namuose.

Nors neformaliojo švietimo mokyklinio amžiaus vaikams ir jaunimui skirtų tyrimų nėra daug, būtent šios amžiaus grupės neformalųjį švietimą tyrinėjantys autoriai (Rogers, 2005⁷⁴) pastebi ryškius neformaliojo švietimo pokyčius visame pasaulyje. Pagrindinės tendencijos yra šios: neformaliojo švietimo iniciatyvų skaičiaus ir masto augimas, ribų tarp formaliojo ir neformaliojo švietimo nykimas, ryškus interesas neformaliojo švietimo programavimui ir sociopolitiniam lokalizavimui plačiame formaliojo švietimo kontekste.

Šie pokyčiai turi tiesioginės įtakos lituanistinio ugdymo pokyčiams, mokytojų veiklai ir jų kompetencijų plėtrai. Kadangi lituanistinis ugdymas priskirtinas paranormalaus švietimo sričiai, o pastaroji labai artima formaliajam švietimui, taigi, ir mokytojui reikalingos kompetencijos yra labai artimos, o gal net adekvačios formaliojo švietimo sistemoje dirbančių pedagogų kompetencijoms.

Pedagogo kompetencijų sričių išskyrimas grindžiamas metodologiškai pagrįstų kompetencijų sampratų analize. Mokslinėje literatūroje aptinkama kompetencijų grupavimo koncepcijų įvairovė, tačiau modelio autoriai, remdamiesi Laužacko (2005)⁷⁵, Reetz (1990)⁷⁶, Parry (1996)⁷⁷ pateikiamomis

⁷³ Carr-Hill R., Carron G., Peart E. Classification out of school education“. In: K. Watson (ed.) Doing comparative education research: issues and problems. Oxford: Symposium, 2001.

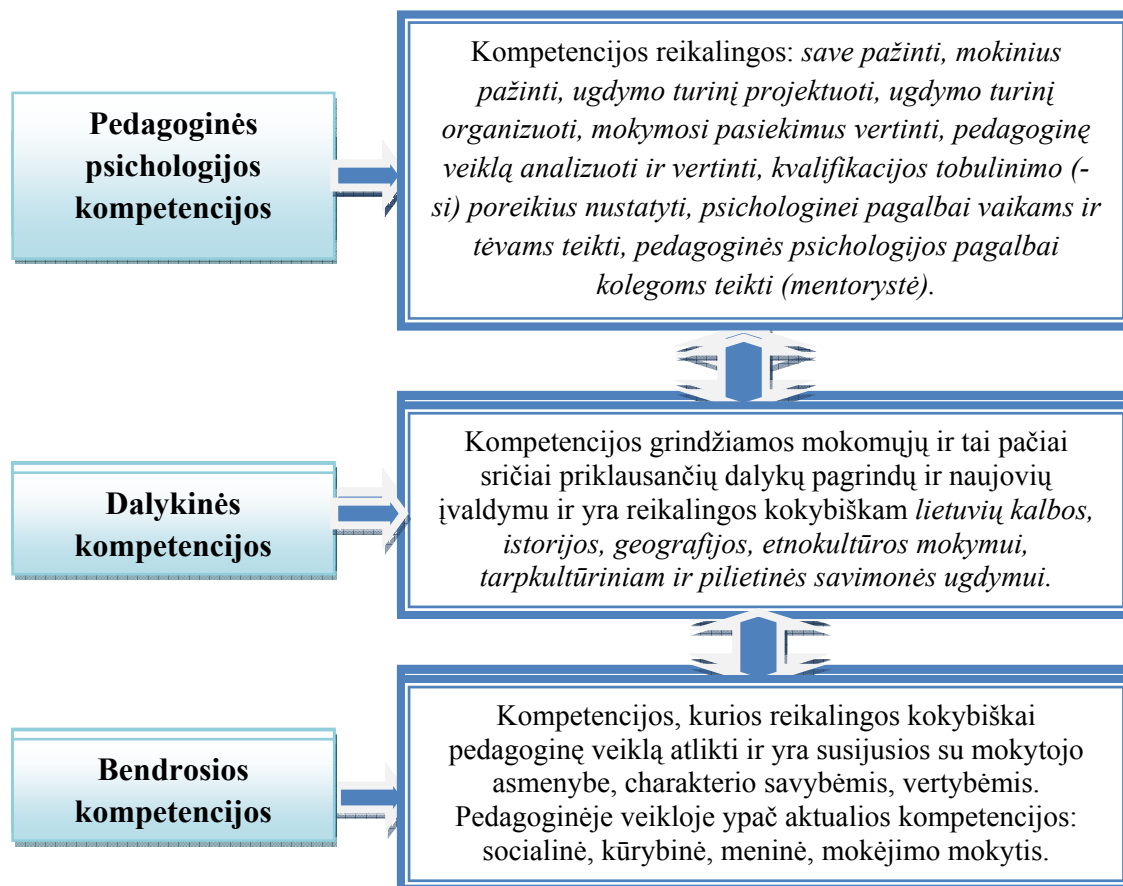
⁷⁴ Rogers A. Non-formal Education – Flexible Schooling Or Participatory Education? Springer, 2005.

⁷⁵ Laužackas R. Profesinio rengimo metodologija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005.

⁷⁶ Reetz L. The importance of key-qualifications for vocational education and training. Hamburg: Feldhaus, 1990.

⁷⁷ Parry S.B. The quest for competences: competency studies can help you make HR decision, but the results are only as good as the study // Training, 1996 (33), p. 48–56.

kompetencijų sampratomis ir jų grupavimo koncepcija rekomenduoja išskirti šias lituanistinio ugdymo pedagogo plėtojamų kompetencijų sritis: *pedagoginės psichologijos kompetencijas, dalykines kompetencijas ir bendrąsias kompetencijas* (12 pav.).

12 pav. *Lituanistinio ugdymo pedagogo pagrindinės kompetencijų sritys*

5 lentelėje išskirtos prioritetinės lituanistinio ugdymo pedagogų plėtros kompetencijos, įvardijami pagrindiniai gebėjimai ir kvalifikacijos tobulinimo sritys, kurios lemia kvalifikacijos tobulinimo programų mokytojams, dirbantiems su užsieniečių vaikais, mokytojams, dirbantiems su iš užsienio grįžusiais vaikais, ir užsienio lituanistinių mokyklų mokytojams, turinį. 3 priede pateikiama pedagogų kvalifikacijos tobulinimo programos aprašo forma.

Lituanistinio ugdymo pedagogų kvalifikacijos tobulinimo gairių parametrai

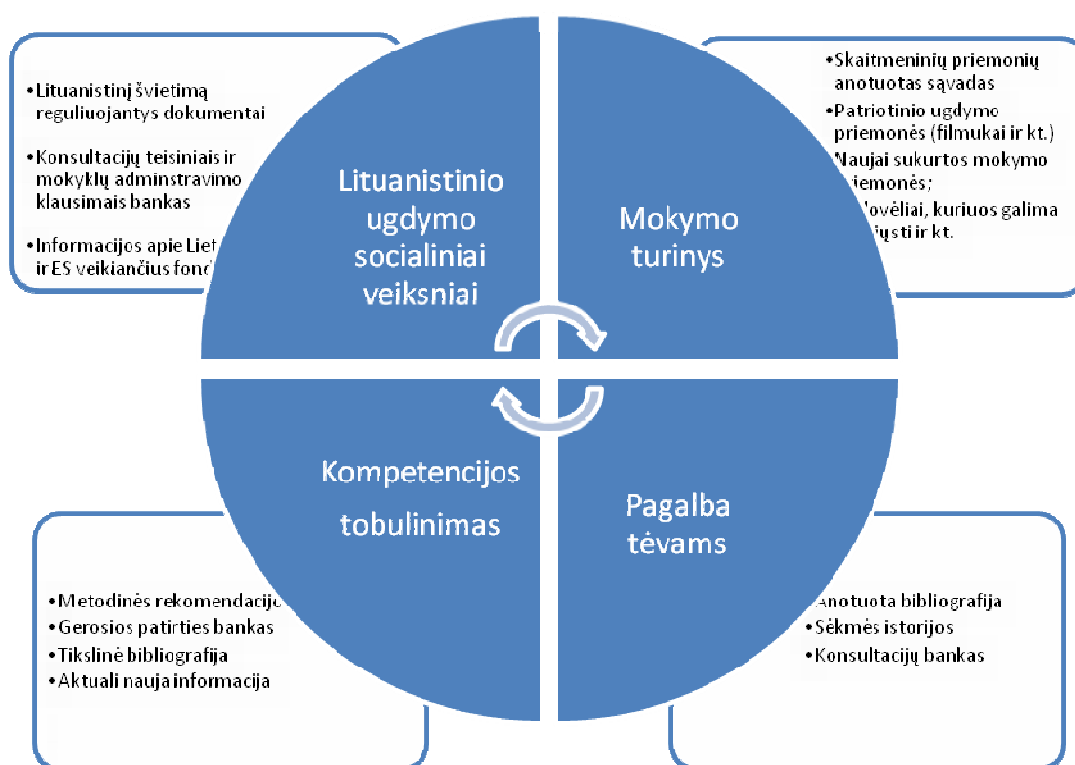
Kompetencijos	Gebėjimai	Kvalifikacijos tobulinimo sritys
Pedagginės psichologijos kompetencijos	Gebėti: - pažinti save; - atpažinti amžiaus tarpsnių ypatumus; - vertinti individualius mokymosi poreikius ir galimybes; - nustatyti veiksmingiausius motyvacijos veiksnius ir jais grįsti ugdymo procesą; - reflektuoti ugdymo procesą; - nustatyti psichologines-pedagogines problemas; - įvertinti savo kvalifikacijos tobulinimo poreikius; - planuoti kvalifikacijos tobulinimą (planuoti karjerą); - panaudoti veiksmingiausius tėvų įtraukimo į ugdymo procesą būdus ir priemones; - taikyti veiksmingo bendravimo ir bendradarbiavimo formas; - naudoti ugdymo vadovavimo su kolegomis metodus;	Lituanistinio ugdymo turinio organizavimo pedagoginės psichologijos veiksniai
	- projektuoti ugdymo turinį; - organizuoti ugdymą taikant tinkamiausius ugdymo tikslams pasiekti metodus, priemones, pažangos ir pasiekimų vertinimo metodus; - teikti grįžtamąjį ryšį vaikams ir jų tėvams apie ugdymo (-si) ir mokymosi pasiekimus ir pažangą;	Lituanistinio ugdymo turinio projektavimas ir organizavimas
	parengti medžiagą ir priemones mokymui virtualiojoje erdvėje.	Mokymas (-sis) virtualiojoje erdvėje
Tarpkultūrinio ugdymo kompetencijos	Gebėti: - vertinti daugiakultūrės visuomenės veiksnius ir jų įtaką lituanistiniam ugdymui; - nustatyti mokinių poreikius tautiniu, lyties, religiniu, socialiniu ir kalbiniu aspektais; - apibrėžti daugiakultūrės visuomenės problemas ir iššūkius rasiniu, tautiniu, lyties, religiniu, socialiniu ir kalbiniu aspektais ir darančius įtaką lituanistiniam ugdymo turiniui; - skatinti ir ugdyti mokinių komunikavimo gebėjimus.	Tarpkultūrinis ugdymas
Lietuvių kalbos mokymo kompetencijos	Gebėti: taikyti interaktyvius lietuvių kalbos mokymo metodus ir priemones;	Lietuvių kalbos mokymas lituanistiniame ugdyme

	• integruoti lietuvių kalbos mokymą (-si) į bendrąjį lituanistinio ugdymo kontekstą; • mokyti lietuvių kalbos virtualiojoje erdvėje.	
Istorijos mokymo kompetencijos	Gebėti: • taikyti interaktyvius istorijos mokymo metodus ir priemones; • integruoti istorijos mokymą (-si) į bendrąjį lituanistinio ugdymo kontekstą; • atrinkti tinkamiausią lituanistinio ugdymo tikslams pasiekti istorijos mokymo (-si) medžiagą; • mokyti istorijos virtualiojoje erdvėje.	Istorijos mokymas lituanistiniame ugdyme
Etnokultūros mokymo kompetencijos	Gebėti: • taikyti interaktyvius etnokultūros mokymo metodus ir priemones; • integruoti etnokultūros mokymą (-si) į bendrąjį lituanistinio ugdymo kontekstą; • atrinkti tinkamiausią lituanistinio ugdymo tikslams pasiekti etnokultūros mokymo (-si) medžiagą.	Etnokultūros mokymas lituanistiniame ugdyme
Geografijos mokymo kompetencijos	Gebėti: • taikyti interaktyvius geografijos mokymo metodus ir priemones; • integruoti geografijos mokymą(-si) į bendrą lituanistinio ugdymo kontekstą; • atrinkti tinkamiausią lituanistinio ugdymo tikslams pasiekti geografijos mokymo (-si) medžiagą; • mokyti geografijos virtualiojoje erdvėje.	Geografijos mokymas lituanistiniame ugdyme
Pilietinės savimonės ugdymo kompetencijos	Gebėti: • taikyti interaktyvius pilietinės savimonės ugdymo metodus ir priemones; • integruoti pilietinės savimonės ugdymą į bendrąjį lituanistinio ugdymo kontekstą; • atrinkti tinkamiausią lituanistinio ugdymo tikslams pasiekti pilietinės savimonės ugdymo (-si) medžiagą; • ugdyti pilietinę savimonę virtualiojoje erdvėje.	Pilietinės savimonės ugdymas lituanistiniame ugdyme
Bendrosios kompetencijos	Gebėti: • bendrauti ir bendradarbiauti su mokiniais, tėvais ir kolegomis; • nuolat mokytis; • valdyti naujas IKT; • vertinti ir valdyti pokyčius; • projektų ir pokyčių valdymo; reflektuoti veiklą; • aktyviai dalyvauti kultūrinėje, pilietinėje veikloje; • veiklą grįsti profesinės etikos principais; • kūrybiškai ir kritiškai mąstyti; • vertinti teisinę informaciją ir pan.	Integruojamos į visas išvardytas sritis

2.4. LITUANISTINIS UGDYMAS VIRTUALIOJOJE ERDVĖJE

2.4.1. Lituanistinio ugdymo virtualiosios sistemos struktūra

Lituanistinio ugdymo virtualioji sistema turėtų būti sudaryta iš keturių informacinių laukų: lituanistinio ugdymo socialinių veiksnių informacinio lauko, ugdymo turinio informacinio lauko, mokytojų kvalifikacijos kėlimo informacinio lauko ir pagalbos tėvams informacinio lauko. Lituanistinio ugdymo sistema pavaizduota 13 paveikslėlyje.

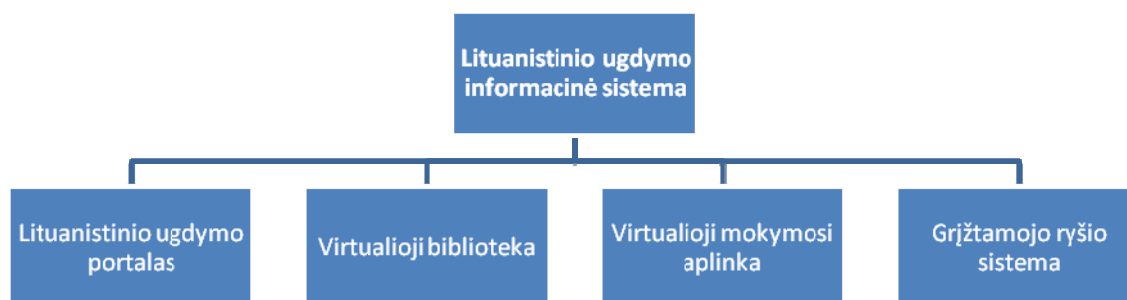
13 pav. *Lituanistinio ugdymo sistema*

Lituanistinio ugdymo informacinė sistema remiasi bendra projekto „Integruoto modelio, skirto užsienyje gyvenantiems bei iš užsienio atvykusiems lietuvių ir kitų šalių vaikų lituanistiniam ugdymui bei su jais dirbančių pedagogų ir specialistų kvalifikacijos tobulinimui, sukūrimas ir išbandymas“ samprata apie pagrindinę lituanistinio ugdymo, kaip reiškinių, paskirtį ir prasmę. Mokinių mokymasis ir lietuviškos tapatybės išsaugojimas ar kūrimas yra lituanistinio ugdymo veiklos epicentras. Lituanistinio ugdymo ekspertai, mokytojai šiame procese vaidina išskirtinai svarbų vaidmenį, todėl informacinės sistemos kūrėjai kreipė ypatingą dėmesį būtent į mokytojų interesus. Vykdam projektą buvo nustatyti šie lituanistinio ugdymo specialistų interesai:

- teikti kokybiškas lituanistinio ugdymo paslaugas;

- naudotis aukštos kokybės mokymo medžiaga ir veiksmingomis mokymo priemonėmis;
- užsitikrinti nuoseklų kvalifikacijos augimą;
- gauti ir teikti konsultacijas lituanistinio ugdymo klausimais;
- užsitikrinti specialisto reputaciją;
- užsitikrinti karjeros galimybes.

Kuriant lituanistinio ugdymo modelį bei jo sklaidą ir įgyvendinimą užtikrinančią informacinę sistemą, buvo siekiama užtikrinti šių interesų patenkinimą (14 pav.).

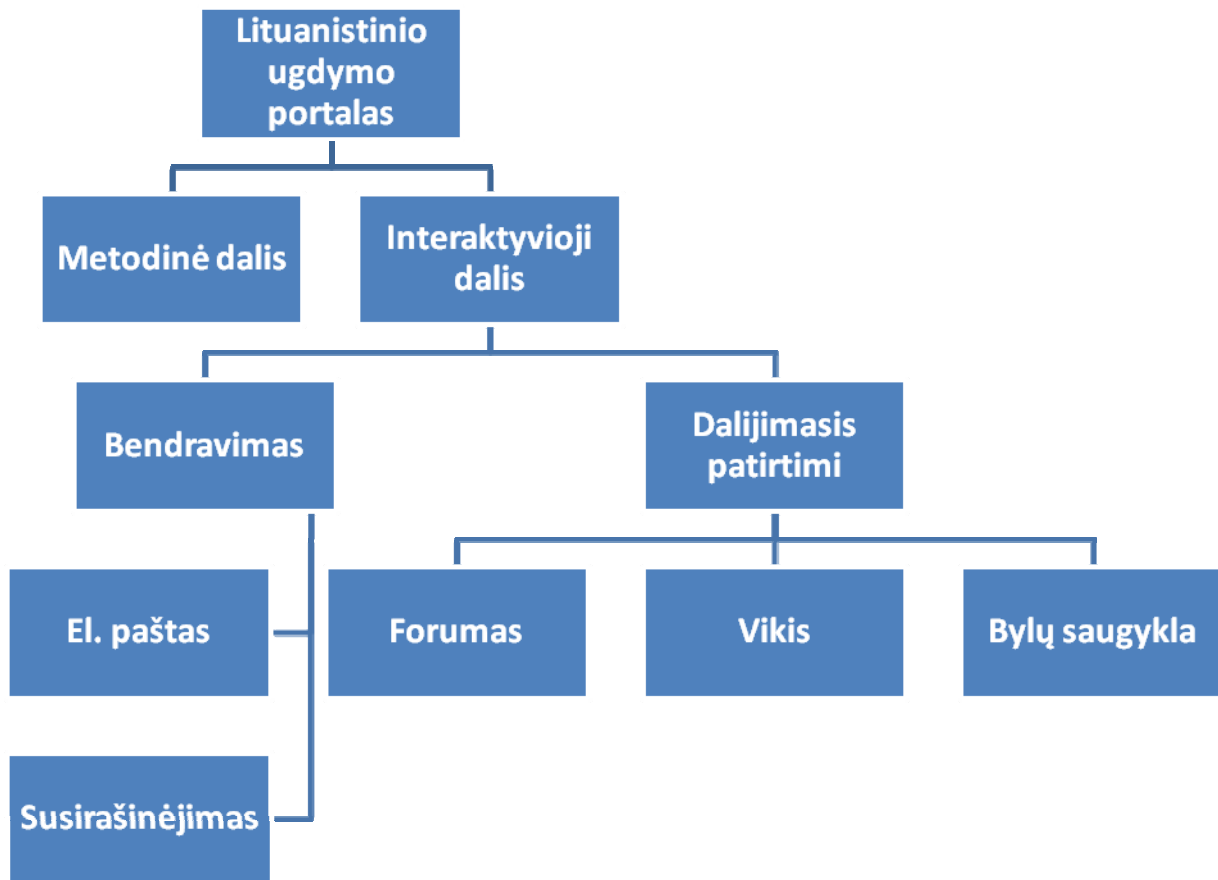

14 pav. Lituanistinio ugdymo informacinės sistemos struktūra

Lituanistinio ugdymo informacinė sistema yra sudaryta iš keturių pagrindinių komponentų:

- Lituanistinio ugdymo portalas, kuriame pateikiamas lituanistinio ugdymo modelis, su juo susijusi metodinė medžiaga ir lituanistinio ugdymo suinteresuotoms grupėms reikalingos bendravimo bei keitimosi patirtimi priemonės ir įrankiai (15 pav.).
- Virtualiosios bibliotekos, kurioje kaupiami skaitmeniniai lituanistinio ugdymo ištekliai.
- Virtualiosios mokymosi aplinkos, kuri padeda organizuoti nuotolinį mokymą (-si).
- Grįžtamojo ryšio sistemos, kuri įgalina projekto vykdytojus rinkti grįžtamąjį ryšį iš sistemos vartotojų ir tobulinti tiek pačią sistemą, tiek patį lituanistinio ugdymo modelį.

2.4.2. Lituanistinio ugdymo portalas

15 pav. *Lituanistinio ugdymo portalo funkcinė schema*

Lituanistinio ugdymo portalo metodinėje dalyje pateikiamas ugdymo modelis, su juo susijusi metodinė medžiaga ir informacija apie lituanistinius švietimo centrus pasaulyje, informacija apie užsieniečių mokymo (-si) situaciją Lietuvoje, lietuvių, grįžusių iš užsienio, mokymąsi ir užsienyje gyvenančių vaikų mokymąsi, dokumentai, reglamentuojantys lituanistinį švietimą ar tautinių mažumų mokymąsi, informacija apie institucijas, teikiančias kvalifikacijos tobulinimo programas, statistiniai duomenys. Lituanistinio ugdymo organizavimas, ypač užsienyje, yra dinamiškas, besikeičiantis procesas, todėl prašome visų portalo vartotojų informuoti administratorius apie žinomus pasikeitimus: atsiradusias naujas mokyklas, neformaliojo švietimo būrelius ir kitus lituanistinio ugdymo židinius. Taip kartu galėsime užtikrinti, kad pateikta informacija būtų išsami ir aktuali. Pateiktą medžiagą galima rasti keliaujant portale esančiu meniu ir per viso teksto paiešką.

Informacinės sistemos interaktyvioji dalis

Darbą lituanistinio ugdymo interaktyviojoje dalyje siūlome pradėti nuo asmeninio profilio sukūrimo ir pagrindinės informacijos pateikimo. Profilis su išsamia ir nuolat atnaujinama informacija yra vertingas

ties kolegoms, ieškantiems ekspertizės dominančių klausimų, tiek pačiam mokytojui, kadangi padeda formuoti specialisto reputaciją.

Interaktyvioje informacinės sistemos dalyje yra sukurtos visos galimybės lituanistinio ugdymo proceso dalyviams, ypač mokytojams, bendrauti ir dalytis patirtimi. Sistemoje integruoti įprasti bendravimo įrankiai, kaip elektroninis paštas ir susirašinėjimas realiuoju laiku (angl. *instant messaging*).

Dalijimuisi patirtimi, diskusijoms skirtas funkcionalus forumas. Bendraujama asinchroniškai, t. y. naudotojams nereikia vienu metu prisijungti prie forumo svetainės. Forume galima sukurti diskusijų temas, susidomėję vartotojai gali perskaityti ir į jas atsakyti. Forumo žinutės yra grupuojamos į gijas. Pirmoji gijos žinutė kartu yra ir gijos tema. Ypač svarbių ar dominančių gijų naujus įrašus galima užsiprenumeruoti į savo elektroninį paštą ir taip užsitikrinti, kad naujienos bus laiku pastebėtos ir nepraslys pro šalį.

Lituanistinio ugdymo proceso dalyviai forume gali:

- pateikti klausimus specializuotomis temomis ir gauti į juos atsakymus;
- diskutuoti;
- peržiūrėti anksčiau pateiktus forumo klausimus ir atsakymus;
- išskirti specializuotas temas, kuriose būtų diskutuojama specifinės tematikos klausimais;
- atpažinti ir užmegzti kontaktus su reikalingą patirtį turinčiais žmonėmis.

Vikis (angl. wiki) – interneto įrankių tipas (hipertekstinė aplinka), kai lankytojai ne tik gali papildyti svetainės turinį kaip forumuose, bet ir jį taisyti. Portalo vartotojams šių puslapių naudojimas suteikia patogų būdą žinių bazei organizuoti. Čia galima kurti, kaupti ir sisteminti informaciją apie lituanistinio ugdymo organizavimą bei veikimą Lietuvoje ir kitose valstybėse.

Pavyzdžiui: gali būti kuriami straipsniai, skirti atskiriems dalykams, dėstymo būdams ir pan.

Tais atvejais, kai nepakanka mintis reikšti tekstu, kai norima pasidalyti anksčiau kitų specialistų sukurta medžiaga, yra skirta bylų (failų) saugykla. Įkėlus bylas į portalą, atsiranda galimybė pasiekti jas iš bet kurios vietos, kur yra interneto ryšys, ir dalytis su kitais portalo vartotojais. Administravimo priemonėmis skirtingiems vartotojams ar jų grupėms galima suteikti skirtingas prieigos teises.

Darbo grupės, kuriančios bendrus lituanistinio ugdymo projektus, gali susikurti savo atskiras aplinkas su forumu, vikiu ir bylų saugykla, kurios bus prieinamos tik darbo grupių nariams. Portale taip pat yra kalendorius, skirtas planuoti darbą. Kalendoriaus paslauga leidžia planuoti savo darbotvarkę, sekti įvykius, dalytis kalendoriaus informacija su kitais asmenimis, planuoti bendrą kelių asmenų veiklą.

2.4.3. Virtualioji biblioteka

Virtualioji biblioteka – tai vieta, kur kaupiami ir pateikiami visi mokomieji objektai (pamokos, pristatymai, vaizdo įrašai ir pan.). Nuo pradžių bibliotekoje bus skelbiami mokymo ištekliai, kurie jau

yra sukurti ir gautos teisės jiems skelbti lituanistinio ugdymo informacinėje sistemoje. Savo mokiniams mokytojas gali įkelti mokomąją medžiagą į biblioteką pats, o medžiagą, kad ji būtų bendrai pasiekiamą visiems sistemos vartotojams, turi autorizuoti sistemos administratorius. Tokiu būdu siekiama užtikrinti bibliotekoje esančios medžiagos kokybę.

Mokomieji objektai virtualiojoje bibliotekoje pateikiami pagal dalykus ir temas. Jei mokytojas yra paskyręs mokomųjų objektų seką (kursą) grupei, kuriai priklauso mokinys, ji pateikiama mokinio bibliotekoje. Veikia objektų paieška pagal pavadinimą, temą, raktinius žodžius.

2.4.4. Interaktyvioji mokymosi aplinka

Tai sistema, skirta mokymo procesui palaikyti ir mokymui. Ji sujungia įvairius mokymui reikalingus įrankius, skirtus moksleiviams vertinti, komunikuoti, turinį valdyti, moksleivių darbams priimti, įvertinimams palyginti, studentams ir jų grupėms administruoti. Mokomąjį kursą galima pateikti trimis būdais: savaitiniu (pamokos vyksta nustatytu laiku kaip pagal tradicinį tvarkaraštį); pagal temas (nuosekliai išdėstytos temos, laiko ribas galima nustatyti, tačiau nėra būtina); socialiniu (pagrįsta diskusijomis). Mokymo veiklos pagal pobūdį turi galimybę būti nuolat vertinamos: testų pažymiai skaičiuojami automatiškai, individualias užduotis įvertina mokytojas.

Kuriant užduotis ar testus, prie klausimų galima prisegti paveikslėlius, vaizdo medžiagą ar objektą iš bibliotekos, pagal kuriuos turėtų būti atliekama užduotis. Užduotims reikia nustatyti datą, iki kurios privalu atsiskaityti, priešingu atveju, užduotis nėra priimama. Darbas mokymosi aplinkoje organizuojamas grupėmis (klasėmis). Galima sukurti neribotą skaičių grupių pagal dėstomus dalykus ar mokinių lygį. Mokiniai turi savo atskirą bendravimo erdvę, kurioje gali patogiai dalytis su mokslo susijusia informacija, siūlyti kitiems besimokantiejiems savo pagalbą ar prašyti mokytojo pagalbos. O mokytojas savo ruožtu gali stebėti, kiek pažengęs yra kiekvienas mokinys, kokias klaidas daro ir kur klysta, ir siūlyti savo pagalbą ar papildomą mokymąsi.

2.4.5. Grįžtamojo ryšio sistemos paskirtis – plėtoti lituanistinio ugdymo virtualiojoje erdvėje priemonės ir gerinti jų kokybę

Siekdami geriau suprasti lituanistinio ugdymo dalyvių ir informacijos sistemos vartotojų reikmes, projekto kūrėjai diegia grįžtamojo ryšio sistemą. Tai visiškai naujo tipo sistema, leidžianti kaupti vartotojų naudojimosi sistema patirtį ar idėjas, pasiūlymus ir įgalinanti pačius vartotojus nusakyti, kokie veiksniai daro įtaką grįžtamajam ryšiui ir kas jam būdinga. Tyrėjai neinterpretuoja, kas norėta pasakyti vienu ar kitu atveju, taip neiškreipdami grįžtamojo ryšio savo vertinimais, paveiktais turėtos patirties. O naudodamiesi specialia programine įranga komentaruose ar idėjose jie nustato šablonus, pasikartojimus, išimtis, kurias aprašo patys sistemos vartotojai, ir ieško būdų spręsti nustatytas problemas ar plėsti galimybes.

LITERATŪRA

1. AFS Orientation Handbook, New York: AFS Intercultural Programs Inc, 1984, vol. 4, p. 14.
2. Alexander Thomas (ed) Psychologie interkulturellen Handelns, Gottingen: Hogrefe. Chapter, 1996.
3. Aramavičiūtė V. Tautinis tapatumas ir jo kaita vyresniame mokykliniame amžiuje // Pedagogika: mokslo darbai, 2005, t. 79, p. 40–45.
4. Baker C. Attitudes and language. Multilingual Matters 83. Clevedon, Avon, England: Multilingual Matters, 1992.
5. Balžekienė A., Lapienienė A., Merkys G., Telešienė A. Daugiakultūrio ir daugiakalbio ugdymo prielaidos bei problemos etniškai mišriame regione // Etniskumo studijos, 2008, Nr. 1–2 [žiūrėta 2012 m. birželio 5 d.] Prieiga internete: <http://www.ces.lt/etniskumo-studijos-2/isleisti-zurnalai/etniskumo-studijos-2008/>.
6. Beresnevičiūtė V. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. Etniskumo studijos. Vilnius: Eugrimas, 2005.
7. Bjornavold J. Validation of non-formal and informal learning in Europe: a snapshot 2007. European Centre for the Development of Vocational Training (CEDEFOP).
8. Bloomfield L. Language. University of Chicago Press, 1933.
9. Butler Y. G., Hakuta K. Bilingualism and Second Language Acquisition. The Handbook of Bilingualism. T. K. Bhatia and W. C. Ritchie (eds.). Blackwell Publishing, 2006, p. 114–119.
10. Carr-Hill R., Carron G., Peart E. Classification out of school education“. In: K. Watson (ed.), Doing comparative education research: issues and problems. Oxford: Symposium, 2001.
11. Cristal D. Kalbos mirtis. Vilnius: Tyto Alba, 2005.
12. Demorgen J., Molz M. Bedingungen und Auswirkungen der Analyse von Kultur(en) und Interkulturellen Interaktionen, p. 54 (adaptuota versija).
13. Europos Tarybos 2003 m. lapkričio 25 d. rezoliucija (OL C 295, 2003 12 05).
14. Giddens A. Europe In The Global Age. Cambridge: Polity, 2007.
15. Giroux, Henry A., and Peter McLaren. Between borders: pedagogy and the politics of cultural studies. New York; London: Routledge, 1994.
16. Grigas R., Klimka L. Tautinės tapatybės dramaturgija. Monografija. Vilnius: VPU, 2005.
17. Haugen E. The Ecology of Language. Stanford, California: Stanford. University Press, 1972.
18. Hintas M. Be rožinių akinių žvelgiant į dvikalbystę. Mintys apie gimtąją kalbą. Vilnius: Mokslo, 1987, p. 50–70.
19. Hodgkinson Ph., Colley H., Malcom J. Non-formal learning: mapping the conceptual terrain: a Consultation Report. (LEEDS: Lifelong Learning Institute, University of Leeds), 2002.
20. Ivanauskienė F. Individualioji klasės auklėtojo veiklos programa. Radviliškis: Litera, 2000.

21. Kalbų mokymo politikos aprašas [žiūrėta 20012 m. spalio 4 d.]. Prieiga internete: http://www.smm.lt/ugdymas/docs/lkmp/kalbu_politika_internetui.pdf.
22. Karaliūnas S. Kalbos vartojimas ir socialinis kontekstas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
23. Kasatkina N., Leončkas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius: Eugrimas, 2003.
24. Kavolis V. Sąmoningumo trajektorijos: Lietuvos modernėjimo aspektai. Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1986, p. 66.
25. Kincheloe, Joe L. Critical Pedagogy in the Twenty-First Century: Evolution for Survival. In Peter McLaren & Joe L. Kincheloe (Eds.), Critical Pedagogy: Where Are We Now? New York: Peter Lang, 2007, p. 9–42.
26. Kobeckaitė H. Lietuvos karaimai. Istorija. Kalba. Kultūra ir papročiai, 2006 [žiūrėta: 2012 m. lapkričio 12 d.]. Prieiga internete: http://www.daugiakalbemokykla.smm.lt/index.php?option=com_ocman&task=doc_view&gid=11.
27. Kuzmickas B., Astra L. Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė. Vilnius: Rosma, 1996.
28. Laužackas R. Profesinio rengimo metodologija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005.
29. Leončikas T. Asimiliacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: švietimo sektoriaus pasirinkimas. Etniškumo studijos (01). Vilnius: Eugrimas, 2007.
30. Lietuvių kalbos ugdymo bendrojo lavinimo programas vykdančiose mokyklose 2010–2014 m. strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. V-2455 (Valstybės žinios, 2011, Nr. 2-56, įsigaliojo 2011-01-07) [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 10 d.]. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390510&p_query=&p_tr2=2.
31. Lietuvos švietimas skaičiais 2010. Bendrasis lavinimas. Švietimo ir mokslo ministerijos ataskaita [žiūrėta 2012 m. lapkričio 12 d.]. Prieiga internete: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/Bendrasis%20lavinimas_2010.pdf.
32. Lituanistinio švietimo užsienio šalyse iššūkiai. Pranešimas PLB Seime 2009-07-09 [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 25 d.]. Prieiga internete: <http://plbe.org/Aktualijos/2009/7/PLB-Caspersen.htm>.
33. Lituanistinis švietimas pasaulyje (2011–2012 metų duomenys). Užsienio reikalų ministerija [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 24 d.]. Prieiga internete: <http://www.urm.lt/index.php?1761138158>.
34. Mačaitytė L. Lietuvių kalbos mokymo individualizavimas dirbant su skirtingų tautybių vaikais. Kaunas: VDU, 2008.
35. Marcinkevičius J. Dienoraštis be datų. Vilnius: Vaga, 1981, p. 113.

36. McLuhan M. (2003). Kaip suprasti medijas. Vilnius: Baltos lankos, 2003.
37. Mokymosi visą gyvenimą programa, kurią Europos Komisija patvirtino 2007–2013 metams [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 26 d.]. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/education/llp/official-documents-on-the-llp_en.htm.
38. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. ISAK-2695 (Valstybės žinios, 2006-01-12, Nr. 4-115)
39. Parry S. B. The quest for competences : competency studies can help you make HR decision, but the results are only as good as the study // Training, 1996, vol. 33, p. 48–56.
40. Poškienė A., Juzelienė S. CTCES projektas: daugiakalbystė, dvikalbystė ir socialinė realybė, 2011 [žiūrėta 2012 m. rugpjūčio 26 d.]. Prieiga internete: <http://www.eumonitor.net/news/archive/127485>.
41. Reetz L. The importance of key-qualifications for vocational education and training. Hamburg: Feldhaus, 1990.
42. Rogers A. Non-formal Education – Flexible Schooling Or Participatory Education? Springer, 2005.
43. Ruškus J., Žvirdauskas D., Stanišauskienė V. Neformalus švietimas Lietuvoje: faktai, interesai, vertinimai. Mokslo studija, 2009.
44. Saugėnienė N. Lietuvos tautinių mažumų švietimas multikultūriškumo vertybiniame kontekste. Kaunas: Technologija, 2003.
45. Statistinė informacija apie vaikus. Statistikos departamentas [žiūrėta 2012 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>.
46. Statistinės informacijos apie vaikus rodikliai. Statistikos departamentas [žiūrėta 2012 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>.
47. Šiaučiukėnienė L. Mokymo individualizavimas ir diferenciacijavimas. Monografija. Kaunas: Technologija, 1997.
48. Tamošiūnas T., Šutinienė I., Krukauskienė E., Trinkūnienė I., Bubelienė J. Mokykla etniškai mišriuose regionuose: socialinės – politinės – pedagoginės ugdymosi sąlygos. Vilnius: VPU leidykla, 2003.
49. UNESCO visuotinė kultūrų įvairovės deklaracija. Priimta UNESCO generalinės konferencijos 31-ojoje sesijoje, Paryžius, 2001 m. lapkričio 2 d.
50. Urbanavičienė R. Tautinių mažumų atstovų mokymosi poreikiai ir švietimo teikiamos galimybės padedančios integruotis į visuomenę. Kaunas: VDU, 2009.
51. Užsienio kalbų mokymo strategijos gairės [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 10 d.]. Prieiga internete: http://www.smm.lt/old/reformas_d/file/strateg/uk_strat.doc.

52. Žydžiūnaitė V. Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Tyrimo metodologija. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011, p. 77–83.
53. Žydžiūnaitė V., Rupšienė L., Kučinskienė R., Katiliūtė E., Saulėnienė S., Jonušaitytė S. Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje, 2005 [žiūrėta 2012 m. liepos 18 d.]. Prieiga internete: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/galutinis_koreguot_SMM_uzsienvaik_ATAS_K_2006.pdf.

**VIRTUALIOJOJE ERDVĖJE SUKURTOS LITUANISTINIO UGDYMO
PRIEMONĖS, JŲ VALDYMAS IR PANAUDOJIMAS BENDROJOJE
LITUANISTINIO UGDYMO INFORMACINĖJE SISTEMOJE**

Lituanistinio ugdymo procese dažniausiai naudojamas internetines ugdymo priemones galima suskirstyti į keletą grupių:

1. Kalbos mokymo ir (ar) mokymosi priemonės.
2. Internetiniai kalbos ir kultūros ar istorijos mokymosi žaidimai.
3. Internetiniai žodynai.
4. Internetiniai kalbų ištekliai.

Kalbos mokymo ir (ar) mokymosi priemonės

Laisvai prieinamų skaitmeninių kalbos mokymo ir (ar) mokymosi priemonių yra pateikta Lietuvos užsienio reikalų ministerijos tinklalapyje, žr. www.urm.lt. Daug įvairių mokymo priemonių galima rasti didžiausiame skaitmeninių mokomųjų išteklių portale www.emokykla.lt. Internetu laisvai prieinama ir programa, skirta kitakalbiams mokytis lietuvių kalbos ONENESS.

Lietuvių kalbos mokymo programos ir priemonės:

Lietuvių kalbos vadovėliai, žr. www.daugiakalbemokykla.smm.lt

Integruota lituanistinio švietimo užsienyje programa, žr. <http://www.pasauliolietuviai.lt/integruota-lituanistinio-svietimo-uzsienyje-programa>

Lietuvių kalbos pagrindų kursas, žr.

http://www.lietuviunamai.vilnius.lm.lt/index_files/ulsc_lietkalbos_kursas.htm

Virtualioji lituanistinė mokyklėlė, žr. www.mokyklele.net

Pradedančiųjų lygio lietuvių kalbos nuotolinis kursas rusų kalba, žr.

<http://www.oneness.vu.lt/en/IntruRU/>

E. mokykla ir e. biblioteka, žr. <http://www.urm.lt/index.php?1541000666>

Kompiuterinė mokymo priemonė 9–12 klasėms „Lietuvių kalbos kultūra“ (pateikiamos pagrindinės bendrinės kalbos normos, aptariami būdingiausi normų pažeidimai, pateikiami pagrindinius dalykus apimantys kartojimo klausimai ir pratimai)

[Lietuvių kalbos kursas 5–6 klasėms](#) (ŠMM projektas e. mokykla): diktantai, žodžių diktantai (veiksmažodžio formų galūnių rašymo pratimas), įgarsinti diktantai, rašybos ir skyrybos pratimai.

[Nemokama lietuvių kalbos mokymosi svetainė „Lituanika“](#) (Testų užduotys recenzuotos VLKK darbuotojų).

Nemokama [lietuvių kalbos mokymosi svetainė „Klaidutis“](#) (mokinių projektas).

Rašybos treniruoklis Lietutis.lt. Šis žaidimas lavina lietuvių kalbos rašto įgūdžius kompiuteriu.

Žaidimas „[Žodžių krepšinis](http://www.urm.lt/zodziukrepsinis/)“ (ikimokyklinio amžiaus vaikams).

Valstybinės kalbos mokymas

[Bazinės mokyklos](#), kuriose vyksta valstybinės kalbos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindų egzaminai

[Mokomieji valstybines kalbos testai](#) (Sudaryti Pedagogų profesinio raidos centro)

Rekomenduojamos literatūros sąrašas, [čia](#).

[Valstybinės kalbos mokėjimo egzaminų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas](#) (patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 21 d. įsakymu Nr. ISAK-520, Valstybės žinios, 2006-04-04, Nr. 37-1320)

[Valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos](#) (patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 24 d. nutarimu Nr. 1688; Valstybės žinios, 2003, Nr. 123-5618)

[Valstybinės lietuvių kalbos svetainė](#) (metodinė)

Kompiuteriniai internetiniai žaidimai

Visada patrauklu mokymo procese panaudoti kompiuterinius žaidimus, skirtus mokyti kalbos ir kultūros. Minėtini interaktyvūs žaidimai:

- Žaidimas patiems jauniausiems „Žodžių krepšinis“, adresas <https://www.urm.lt/zodziukrepsinis/>.
- Viena sunkiausių kalbos vartojimo problemų – sudėtingas kirčiavimas. Kirčiavimo ir taisyklingos tarties įgūdžius lavina LKI sukurtas žaidimas „Kieti riešutėliai“, kurio demonstracinę versiją galima atsisiųsti iš instituto svetainės, skirtos kalbos vartotojams, adresas www.kalbosnamai.lt.
- Kalbos namų svetainėje taip pat yra internetinis žaidimas, skirtas lietuvių kalbos leksikos paveldui „Gyvūnų spalvos“, adresas www.kalbosnamai.lt.
- Kompiuterinės lietuviškos abėcėlės naudojimo įgūdžių moko smagus internetinis žaidimas „Lietutis“, adresas <http://www.lietutis.lt/>.
- Kultūrinių edukacinių žaidimų nuorodos yra pateiktos portale www.muziejai.lt, kuriame taip pat sukaupta mokomųjų filmukų apie Lietuvos kultūros istoriją. Šių žaidimų paskirtis tarpdalykinė, o tikslas – formuoti modernią jauno žmogaus tapatybę, ugdyti patriotiškumą.
- Portale www.mokinukai.lt siūloma naujoviška mokymosi metodika, paremta interaktyviu vaiko ir mokymosi aplinkos santykiu bei vaizdo ir garso integracija, perduodant informaciją. Tai nėra žaidimai, skirti kalbos mokymuisi tiesiogiai, tačiau jie įgarsinti lietuviškai, klausant spalvingų personažų dialogų ir žaidžiant plečiamos išeiviams aktualios lietuvių kalbinės aplinkos ribos.

Skaitmeniniai žodynai ir žinynai

Labai svarbus kalbos mokymosi, tobulinimo, pasaulio pažinimo segmentas yra žodynai. Pagrindinis norminamasis lietuvių kalbos šaltinis yra ***Dabartinės lietuvių kalbos žodynas***. Tai universalus aiškinamasis, norminamasis, plačiausiam skaitytojų ratui skirtas bendrinės kalbos kodifikacijos veikalas. Jame pateikti bendrieji dabartinės bendrinės lietuvių kalbos žodžiai, dalis regioninių (tarmių), plačiau vartojamų šnekamosios kalbos žodžių, dalis ankstesnės ir šiuolaikinės grožinės literatūros, ypač klasikų raštų, žodžių, reikalingų tekstams suprasti, savo kalbai ugdyti, įvairiems funkciniam kalbos stiliams atspindėti, neretai tinkamų ir tam tikroms naujoms sąvokoms reikšti. Iš viso į per 50 tūkstančių žodyno leksikografinių straipsnių sudėta apie 80 tūkstančių bendrinių žodžių ir apie 3000 svarbiausių Lietuvos ir pasaulio vietovardžių. Žodyne pateikti sunorminti žodžiai, teikiamos vartosenai jų lytis, rašyba, kirčiavimas, paaiškintos svarbiausios žodžių reikšmės, glaustais pavyzdžiais parodytas tų žodžių junglumas ir vartosena, įdėtas geras pluoštas frazeologizmų. Yra išleisti šeši ***Dabartinės lietuvių kalbos žodyno*** leidimai. Žodynas išleistas kompaktine plokšte (6 leidimas) ir laisvai prieinamas internete, žr. <http://dz.lki.lt/> (4 leidimas). Jis reikalingas kalbos praktikos tikslams, juo galima naudotis, mokantis rašybos, plečiant individualų žodyną, skaitant tekstus, mokantis kirčiavimo ir t. t.

Nors internete nėra, tačiau į kompiuterį nesunku įsikelti du Lietuvos edukologijos universitete parengtus elektroninius žodynai. Tai – ***Bendriniai XX a. spaudos žodžiai: elektroninis dažninis žodynas ir Tikriniai XX a. spaudos žodžiai: elektroninis dažninis žodynas***. Dirbant su šiais žodynais galima ieškoti konkretaus antraštinio žodžio, jo formos ar tam tikros dalies. Žodynuose žodžių paieška taip pat galima pagal gramatinį ar kitokį apibūdinimą. Žodynai skiriami mokytojams, studentams, kurie domisi žodžių ir jų formų vartosena, junglumu, dažniu, leksikos ir gramatikos raida ir kt. Mokyklose tai naudingas šaltinis, mokant gramatikos, rašybos ir kirčiavimo.

Yra Lietuvoje žodynas, kuris objektyviai nusipelno išskirtinio dėmesio. Tai didžiausias lietuvių kalbotyros veikalas, akademinis *Lietuvių kalbos žodynas*. 2002 m. išleistas paskutinis 20-asis ***Lietuvių kalbos žodyno*** (LKŽ) tomas, baigtas didžiausias XX amžiaus lietuvių kalbotyros veikalas, kurį rengė ir rašė kelios kalbininkų kartos. Dvidešimt LKŽ tomų apima lietuvių kalbos raštų leksiką nuo 1547 iki 2001 metų ir gyvosios kalbos (tarmių) leksiką, renkama nuo 1902 metų. Jis parengtas naudojantis 5 mln. vienetų kartoteka. Žodyno apimtis didžiulė. Jame yra apie 22 000 puslapių, apie 2 200 autorių lankų. Visame jo tekste (pavyzdžiuose, reikšmių apibrėžimuose ir kt.), jei skaičiuotume tekstynų apskaitos principais, pavartota daugiau kaip 11 mln. žodžių. Moksliškai aprašyta apie 0,5 mln. antraštinių ir paantraštinių žodžių leksikografiniuose straipsniuose, kurių apimtis įvairuoja nuo 1 eilutės iki keliasdešimties ar net 100 puslapių. Šis akademinis, arba didysis, žodynas yra dalinio tezauro tipo ir apima chronologiniu ir lokaliu atžvilgiu įvairius lietuvių kalbos duomenis. Bendrinės lietuvių kalbos, tarmių bei senųjų raštų žodžių vartojimas gausiai iliustruojamas autentiškais sakiniais. Parodoma žodžio geografija (paplitimas tarmėse), kilmė, istorija, darybiniai ryšiai, pateikiamas kirčiavimas, gramatinės formos, išdėstoma semantinė struktūra, apibūdinama vartosena, stilius. Tarmių

leksika pagal fonetinius dėsnius transponuojama į bendrinę kalbą. 2005 metais išleistas pirmasis LKŽ kompiuterinis variantas su paieška pagal antraštinį žodį www.lkz.lt. LKŽ dėl savo struktūros sudėtingumo yra unikalus šaltinis susipažįstant su lietuvių kalbos leksika, žodžių kilme ir paplitimu, tarmybėmis, vartojimu. Tai unikalus vaizdingosios leksikos šaltinis. Kaip jau buvo minėta, žodynas atspindi lietuvių pasaulėvaizdį, kurį, naudojant specialias metodikas, galima rekonstruoti ir jo rezultatai būna labai įdomūs, o kartais ir netikėti. Lietuvos mokyklose žodynas yra įtrauktas į nagrinėtinų kūrinių programas, todėl labai svarbu išmokti naudotis visomis jo teikiamomis informacijos galimybėmis. Šį žodyną netrukus bus galima atsisiųsti į mobiliuosius telefonus.

Sąvadaai arba duomenynai užima tarpinę padėtį tarp žodynų, žinynų ir duomenų bazių. Lietuvių kalbai yra labai aktuali naujažodžių problema. Leksikos pokyčiai fiksuojami *Naujažodžių duomenyne*, žr. <http://naujazodziai.lki.lt>. Jo svetainėje rašoma, kad šio šaltinio tikslas – „sukurti duomenų bazę, kurioje būtų galima nuolat kaupti naująją lietuvių kalbos leksiką ir ilgainiui atskleisti sisteminių šios leksikos vaizdą, taip pat lietuvių kalbos vartotojams pateikti praktinės informacijos, kurios nėra kituose dabartinės leksikografijos šaltiniuose. <...> į duomenyną sudėtas naujosios leksikos pluoštas rodo, kad lietuvių kalba telkia savyje daugiau gyvybinių galių, nei esame linkę manyti. Svarbu mokėti tas galias panaudoti, kad lietuvių kalba galėtų ne tik visaverčiai funkcionuoti visose valstybės gyvavimo srityse, bet ir būtų patogus, lankstus saviraiškos įrankis tiems, kurie šią kalbą vartoja ar nori jos išmokti“. Duomenyne aptariamai nauji skoliniai, pavyzdžiui: *fukubukuro*, *haradžiukai*, *ekonomijakiai*, naujis dariniai, pavyzdžiui, *pykštas*, *pasvetainė*, *bliuziasriubė*, reikšmės vediniai, pavyzdžiui, *runkelis*, *runkelynas* ir t. t. Dalis naujažodžių duomenyne yra įvertinama ir leksikos normos požiūriu, todėl šis šaltinis turi ir praktinę reikšmę.

Kiti internetiniai kalbos ištekliai

Kūrybingam mokytojui lituanistui kalbos technologijos ir kalbos išteklių įvairovė atveria didžiules galimybes. Įvairius, mokslininkų sukurtus, kalbos išteklius mokykloje galima panaudoti:

- Lavinant pagrindinius moksleivio raštingumo gebėjimus.
- Mokant teksto kūrimo įgūdžių.
- Tobulinant taisyklingos kalbos vartojimo gebėjimus.
- Plečiant moksleivių žodyną.
- Lavinant moksleivius plačiąja prasme ir suteikiant naujų žinių apie kalbą, jos atmainas; istoriją, politiką ir filosofiją.
- Motyvuojant moksleivius domėtis gimtąja kalba ir kultūra.
- Rengiantis įvairiems kalbos, literatūros, kultūros konkursams, olimpiadoms, „proto mūšiams“.
- Rengiant gimtosios kalbos ir tarmių šventes.

Laivai internete prieinamas Vytauto Didžiojo universitete sukauptas *dabartinės rašomosios lietuvių kalbos tekstynas*, turintis apie 140 mln. žodžių, adresas <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>. Šiame universitete sudaromas ir lygiagretusis lietuvių kalbos ir kitų (anglų, vokiečių, čekų) kalbų tekstynas.

Vilniaus universitete sukauptas lietuvių mokslo kalbos tekstynas *CorALit*, adresas <http://coralit.lt>. Jame moksliniai tekstai suskirstyti į humanitarinių, socialinių, fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų kryptis. Tekstyną sudaro apie 9 mln. žodžių. *CorALit* skirtas kalbininkams, pedagogams, mokiniams, studentams, mokslininkams, kuriems reikia greitos ir efektyvios pagalbos dėl vieno ar kito termino vartojimo arba kai norima sužinoti žodžio ar termino vartosenos sritį.

Norint pažinti Lietuvos kultūrą ir raštiją galima naudotis *Senujų raštų duomenų baze*, žr. <http://www.lki.lt/seniejirastai/home.php>, kurioje galima rasti ir Martyno Mažvydo Katekizmą, ir pirmąjį lietuvių kalbos žodyną, ir pirmuosius religinius raštus, Biblijos vertimus, giesmynus. Senujų raštų duomenų bazę sudaro keturios dalys: tekstynas, konkordancai, indeksai ir skaitmenizuoti vaizdai.

Vilniaus universiteto Baltistikos katedra paskelbė daugiau nei dvidešimt metų kauptą *Lietuvių kalbos etimologinio žodyno kartotekos duomenų bazę*, žr. <http://etimologija.baltnexus.lt/>. Duomenų bazėje skelbiamos lietuvių kalbos žodžių etimologijos, t. y. iš kur kilęs vienas ar kitas žodis. Ši bazė yra puiki iliustracija, aiškinant lietuvių kalbos kilmę, kodėl mūsų kalboje yra panašiai, kaip anglų, vokiečių, norvegų ir kitose kalbose, skambančių žodžių.

Mokytis suprasti lietuviškus terminus padėtų pagrindinė ir svarbiausia elektroninė terminų duomenų bazė – *Lietuvos Respublikos terminų bankas*, žr. <http://terminai.vlkk.lt>.

Tobulėjant kalbos technologijoms, plėtojantis žinių visuomenei, yra labai svarbu, kad vyktų daugiakalbė tarptautinė komunikacija, o nedidelės Europos kalbos, tokios kaip lietuvių, būtų atstovaujamos įvairiose tarptautinėse duomenų bazėse. *Lietuviškų terminų galima rasti tarptautinėje duomenų bazėje*, kurios adresas www.eurotermbank.com. Tai centralizuotas naujųjų Europos Sąjungos šalių terminų bankas internete, susietas su nacionaliniais ir tarptautiniais terminų bankais bei ištekliais.

Mokantis Lietuvos geografijos ir lietuviškų vietovardžių gali padėti *Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė*, adresas <http://lvvgdb.lki.lt>. Ši bazė greta rašytinės informacijos turi ir interaktyvius žemėlapius. Kai vietovardžiai skelbiami kartu su žemėlapiiais, informatyvumas padidėja. Šios duomenų bazės tikslai yra mokslo tiriamosioms ir taikomosioms reikmės, praktiniai Lietuvos ūkio subjektų ir gyventojų poreikiai, vietovardžių, kaip dvasinės kultūros paveldo, išsaugojimas. Pagrindinis šios bazės objektas yra Lietuvos vietovardžiai ir topografiniai žemėlapiai. Bazėje duomenų galima rasti keliais istoriniais sluoksniais.

Labai veiksmingai mokykloje galima panaudoti tarmių duomenų bazes, kurių sukurta ne viena. Lietuvos tarmių arealiniai tyrimai skelbiami Lietuvių kalbos instituto svetainėje, žr.

<http://www.tarmes.lt/>. Tai didelis interaktyvusis tarmių žemėlapis, kuriame yra ir garsas, ir kultūros objektų nuotraukos ir kt.

Interneto svetainės

Mokytojai taip pat naudojami įvairiomis profesinėmis, kultūrinėmis, specializuotomis, institucijų svetainėmis. Jas galima suskirstyti keletą grupių:

- Specializuotos svetainės, skirtos mokytojams liuanistams.
- Specializuotos svetainės, skirtos moksleiviams.
- Integruotos svetainės, skirtos visiems kalbos vartotojams.
- Integruotos lietuvių kultūros paveldo svetainės.
- Kalbos tyrimo, politikos, tvarkybos institucijų svetainės.

Aktyviai veikia mokytojų liuanistų svetainė ***Lituanistų miestelis***, adresas <http://www.kalbam.lt/>, kurioje mokytojai liuanistai dalijasi patirtimi, kaip planuoti pamokas, sprendžia specialias problemas, yra daug praktinių patarimų ir t. t. Švietimo ir mokslo ministerija ir Ugdymo plėtotės centras kuruoja kitą svetainę – ***Lituanistų avilį***, žr. <http://vma.emokykla.lt/moodle/course/category.php?id=50>, kuri skirta tobulinti mokytojų liuanistų kvalifikaciją.

Rekomenduojama literatūra mokantiesiems lietuvių kalbos kaip svetimšios, žr. internete: <http://www.lsk.flf.vu.lt/lt/katedra/apie-mus/publikacijos/mokymo-priemones/>:

1. Babickienė Z., Bareikytė A. Lietuviškas paveikslėlių žodynas. Vilnius: Baltos lankos, 1996.
2. Hilbig I., Petrašiūnienė E., Pribušauskaitė J., Stumbrienė V., Tamošaitienė A., Valančiauskienė A., Vilkienė L. Bendrieji Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys. Vilnius: Firidas, 2008.
3. Kruopienė I., Ištark... Vilnius: Gimtasis žodis, 2004.
4. Norkaitienė M., Šepetytė R., Šimėnaitė Z. Mokomasis lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Baltos lankos, 2000.
5. Pribušauskaitė J., Ramonienė M., Vilkienė L. Pusiaukelė. 2007.
6. Prosniakova H., Stumbrienė V. Mano ir tavo šalis Lietuva, 1 knyga, 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Homo liber, 2007.
7. Prosniakova H., Stumbrienė V. Mano ir tavo šalis Lietuva, 2 knyga, 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: 72 sprendimai, 2008.
8. Prosniakova H., Stumbrienė V., Vilkienė L. 365 lietuvių kalbos veiksmažodžiai / 365 глаголов литовского языка. Vilnius: Homo liber, 2004.

9. Ramonienė M., Pribušauskaitė J. Praktinė lietuvių kalbos gramatika. Vilnius: Baltos lankos, 2004.
10. Ramonienė M., Stumbrienė V. Teach Yourself Lithuanian, London: Hodder Education, 2006.
11. Ramonienė M., Vilkienė L. Po truputį. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
12. Stumbrienė V. Išlyginamųjų klasių ir išlyginamųjų mobiliųjų grupių lietuvių kalbos mokytojams. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2006.
13. Stumbrienė V., Kaškelevičienė A. Nė dienos be lietuvių kalbos: 12 pamokų pradedantiesiems. Vilnius: Gimtasis žodis, 2001 / 2004 antras leidimas (Vadovėlis, mokytojo knyga, kompaktinės plokštelės).
13. Stumbrienė V. Lūžis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
14. Stumbrienė V., Vilkienė L., Roebuck W. 365 lietuvių kalbos veiksmažodžiai. 365 Lithuanian Verbs. Vilnius: Tyto Alba, 2008.

Rekomenduojamos literatūros sąrašas norintiesiems ir mokytis lietuvių kalbos kaip svietimosios, ir laikyti egzaminus, žr. <http://www.pprc.lt/vkm/?page=literatura.html>:

1. Aukštuma / parengė J. Pribušauskaitė, M. Ramonienė, S. Skapienė, L. Vilkienė. Council of Europe Publ., 2000. – Liet. k. mokymo turinio aprašas.
2. Janavičienė J., Muraškienė Ž. Kalbame lietuviškai: mokomoji priemonė su garso kasete arba CD. Klaipėda, 2003.
3. Kaip supratote / parengė I. Raščiuvienė. Vilnius, 2001.
4. Kruopienė I. Ištark...: taisyklingos tarties mokomoji knyga su CD. Vilnius: Gimtasis žodis, 2004.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucija, <http://www3.lrs.lt/home/konstitucija/konstitucija.htm>
6. Norkaitienė M., Šepetytė R., Šimėnaitė Z. Mokomasis lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Baltos lankos, 2000.
7. Pasirenk egzaminams pats: ką svarbu žinoti laikantiesiems valstybinės kalbos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindų egzaminus / sudarė R. Totoraitis, G. Jurgutavičiūtė, R. Šavareikaitė. Vilnius, 2006.
8. Pigagienė O. Lietuva: 200 klausimų ir atsakymų. Kaunas: Šviesa, 1999.
9. Pribušauskaitė J. Susipažinkime: grupavimo testas. Vilnius, 2001.
10. Prosniakova H., Stumbrienė V., Vilkienė L. 365 lietuvių kalbos veiksmažodžiai. Vilnius: Homo liber, 2004. – Gretut. tekstas liet., rus.
11. Pusiaukelė / parengė M. Ramonienė, J. Pribušauskaitė, L. Vilkienė. Vilnius, 2006. – Liet. k. mokymo turinio aprašas.

12. Ramonienė M. Valstybinės kalbos mokymo programa: I, II ir III valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacinės kategorijos. Vilnius, 1997.
13. Ramonienė M., Pribušauskaitė J. Praktinė lietuvių kalbos gramatika. Vilnius: Baltos lankos, 2003.
14. Ramonienė M., Vilkienė L. Po truputį: lietuvių kalbos vadovėlis pradedantiesiems su CD. Vilnius: Baltos lankos, 2008.
15. Sisteminiis lietuvių–rusų kalbų žodynas mokyklai / parengė Paulauskas J., Steponavičienė S., Kardelytė J. Vilnius: Gimtasis žodis, 2004.
16. Slenkstis / parengė M. Ramonienė, E. Narbutas, J. Pribušauskaitė, S. Skapienė, L. Vilkienė. Vilnius: Gimtasis žodis, 2002. – Liet. k. mokymo turinio aprašas.
17. Stumbrienė V., Kaškelevičienė A. Nė dienos be lietuvių kalbos. Vilnius: Gimtasis žodis, 2001.
18. Testų užduočių rinkinėlis. Vilnius, 1998.
19. Trys testai (skaitymo, rašymo, klausymo užduotys). Vilnius, 2000.
20. Valstybinės kalbos mokėjimo I kvalifikacinės kategorijos egzamino aprašas. Vilnius, 2002.
21. Vaišnorienė E. Po vienu stogu: lietuvių kalbos mokomoji medžiaga. Vilnius, 2006.
22. Vilkienė L., Stumbrienė V., Roebuck V. 365 lietuvių kalbos veiksmažodžiai. Vilnius: Homo liber, 2002. – Gretut. tekstas liet., angl.

Moksleiviams rekomenduotina mokytojo *Albino Urbanavičiaus* svetainė, adresas <http://ualgiman.dtiltas.lt/>. Yra labai smagi pačių moksleivių sukurta svetainė, kurioje pateikti pačių moksleivių sukurti įvairūs testai, skirti savarankiškai pasitikrinti lietuvių kalbos žinias, žr. www.klaidutis.lt.

Visiems kalbos vartotojams rekomenduojama LKI svetainė www.kalbosnamai.lt, kurioje mokytojams skirtas atskiras kambarys.

Didžiausia Lietuvoje svetainė, skirta muziejuose ir bibliotekose saugomam lituanistiniam paveldui yra www.epaveldas.lt.

Rekomenduotinos institucinės svetainės:

- VLKK svetainė, kurioje veikia Lietuvos terminų bankas, interaktyvus kalbos konsultacijų bankas, galima atsisiųsti lietuvišką šriftą Palemonas, adresas www.vlkk.lt.
- LKI svetainė, kurioje sukaupta daug įvairių kalbos išteklių, skelbiamos lietuvių kalbos sklaidos padalinio *Lituanistikos židinio* naujienos, įvairūs konkursai, adresas www.lki.lt.

- VU Lituanistinių studijų katedros svetainė, kurioje yra išsamiai informacija apie lietuvių kalbos kvalifikacinio egzamino laikymą, nuosekli kalbos mokymosi vadovėlių ir pagalbinės literatūros bibliografija, adresas <http://www.lsk.flf.vu.lt/>.
- VDU Lietuvių išeivijos instituto svetainė, kurioje pateikiama nuorodos į konferencijas ir diskusijas šia tema, OIKAS Lietuvių migracijos ir diasporos studijos, pristatoma Pasaulio lietuvių akademija, adresas <http://www.iseivijosinstitutas.lt/>.
- Mokyklos: nuotolinis mokymas Vilniaus Ozo gimnazijoje, adresas <http://www.ozogimnazija.lt/europos-socialinis-fondas/nuotolinis-mokymas-vilniaus-ozo-gimnazijoje/>, ir Lietuvių namai, adresas <http://www.lietuviunamai.vilnius.lm.lt/>.

Skelbiami įvairūs konkursai, nurodomos įvairios šviečiamosios laidos, papildoma įdomi informacija:

Konkursai:

„[Kalbą kuriu AŠ](#)“ (rengia Lietuvos moksleivių sąjunga su Lietuvių kalbos institutu; VLKK remia) Nacionalinio diktanto konkurso svetainė www.diktantas.lt (Kaip konkurso partnerė, VLKK taip pat skelbia pranešimus ir diktantų tekstus, be to, su rašybos ir skyrybos ypatumų paaiškinimais, kur rasti paaiškintus tekstus, žr. [čia](#).)

Moksleivių konkursas „[Švari kalba – švari galva](#)“ (rengėjai: bendrovė „Tilde IT“, ryšių su visuomene agentūra Strateginių komunikacijų centras, Švietimo ir mokslo ministerija, Valstybinė lietuvių kalbos komisija).

Šviečiamosios laidos:

Radio laidelė „[Žodis mano lūpose](#)“ (rengia Audra Stauskienė, transliuoja „Laisvoji banga“)

Televizijos laida „[Žodžių kišenė](#)“ (ved. Lina Smolskienė, LTV2)

Vaidybinė televizijos laidelė „[\(K\)laidelė](#)“ (LTV)

Papildoma, įdomi informacija:

Diskusijos apie kalbą „[Apie kalbą.lt](#)“ (svetainė vadovaujama Rūtos Marcinkevičienės)

Reklamų sociolingvistika, žr. http://www.reklamusociolingvistika.khf.vu.lt/tyrimai_lietuvoje.htm

[Seminarų ciklas „Kalbų technologijos“](#) (Asociacija „Lietuvių kalba ir informacinės technologijos“ / UNESCO katedra Informatika humanitarams)

Kaip kalbame ir kalbėsime Lietuvos miestuose – [projektas „Miestai ir kalbos“](#) (VU)

Kaip visuomenėje vertinama kalbos politika ir kalbos padėtis – [projektas „Baltų sociolingvistika \(BalSoc\): kalbinė visuomenės savimone Lietuvoje ir Latvijoje“](#) (LKI)

AR ŽINAI? – mokslo ir žinių populiarinimo svetainė, kurioje skelbiama nauja informacija ir rengiamos viktorinos, žr. <http://www.arzinai.lt/>.

ELEKTROMAGIJA.LT – viskas apie elektrą: nuo jos atsiradimo iki panaudojimo, žr.

<http://www.elektromagija.lt/lt/idomybes/didziausi-pasaulio-isradimai/872>.

LIETUVA. Kompiuterinė enciklopedija – gausiai iliustruota kompiuterinė enciklopedija, skirta visai šeimai, žr. <http://mkp.emokykla.lt/enciklopedija/lt>.

MOKINUKAI.LT – linksmas ir interaktyvus portalas 6–12 m. vaikams. Jame galima ne tik mokytis, bet ir smagiai praleisti laiką žaidžiant edukacinius žaidimus, žr. <http://mokinukai.lt/>

Lietuvių kalba ir informacinės technologijos:

[Lietuvių kalba informacinėse technologijose](#) (LIKIT.lt)

Lietuviškų kompiuterinių programų sąvadas. [Lokalizotos programos](#)

[Lietuviškų rašmenų vartojimas elektroninio pašto laiškuose](#)

[„Microsoft Windows“ lietuviški priedai](#)

Moksliniai tyrimai [UNESCO katedroje „Informatika humanitarams“](#), rezultatai: [e. leidiniai, mokymas, duomenų saugyklos ir kt.](#)

[Virtuali lietuviška klaviatūra](#) (padės rašyti lietuviškai)

Naudingos nuorodos Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešosios bibliotekos svetainėje

<http://amb.vgtu.lt/> :

APIE KNYGAS IR JŲ SKAITYMĄ, žr. <http://amb.vgtu.lt/index.php?id=283>.

RAŠYK.LT– kūryba, recenzijos, straipsniai, rašytojai, naujienos ir diskusijos, žr. <http://www.rasyk.lt/>.

METŲ KNYGOS RINKIMAI – informacija apie „Metų knygos“ rinkimus, žr.

<http://metuknygosrinkimai.skaitymometai.lt/>.

SKAITYMO METAI. VAIKAMS, žr. <http://vaikams.skaitymometai.lt/index.php?-149972954>.

SKAITYMO METAI. PAAUGLIAMS – informacija apie naujausias ir geriausias knygas, specialistų patarimai, interviu su žymiais žmonėmis ir galimybė diskutuoti apie mėgstamiausias knygas, žr.

<http://paaugliams.skaitymometai.lt/>.

BERNARDINAI.LT/Vaikams – informacinė svetainė, kurioje kalbama apie knygas, renginius ir kitas kultūros pasaulio naujienas, žr. http://www.bernardinai.lt/seima_ir_sveikata/vaikams.

NAUJAUSIOS KNYGOS VAIKAMS IR PAAUGLIAMS – LNB Vaikų literatūros centro naujausios knygos, žr.

<http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=9258E2A176AA11DEBE12746164617373&inlanguage=lt>

Elektroniniai žurnalai:

BITUTĖ, žr. <http://www.bitute.lt/siame-numeryje>

EGLUTĖ, žr. <http://eglute.org/>

FLINTAS, žr. <http://www.flintas.lt/>

NYKŠTUKAS, žr. <http://www.nykstukas.lt/>

VAKARO ŽVAIGŽDELĖ, žr. <http://www.zvaigzdele.lt/index.php?index>

Knygos internete:

EILĖRAŠTUKAI VAIKAMS – eilėrašukai, pasakos, mįslės, skaičiuotės ir kt., žr.

<http://eilerastukaivaikams.blogspot.com/>.

LIETUVIŠKOS PASAKOS – lietuvių liaudies pasakos internete, žr. <http://lietuviupasakos.lt/>.

ANTUANAS DE SENT EGZIUPERI. „Mažasis princas“ lietuviškai, žr. <http://prince.night.lt/princas/>.

BEATRIX POTTER – Beatrix Potter pasakų veikėjai, žr. <http://www.peterrabbit.com/home.asp>.

JANOSH. Panama labai graži – knyga su paveikslėliais, žr. <http://mintys.lt/panama/>.

MARTYNAS VAINILAITIS. Bruknelė – mitologinė poema vaikams, žr.

<http://www.soften.ktu.lt/~elecs/Bruknele/Bru-frame.html>.

IDOMIAM LAISVALAIKIUI

DARBELIAI IŠ POPIERIAUS – nesudėtingi darbeliai iš popieriaus, žr.

<http://robertsabuda.com/popmake/index.asp>.

ORIGAMI LANKSTINIAI, žr. <http://origami.org.uk/>.

IDOMŪS DARBELIAI – rankdarbiai, kuriuos galima pasidaryti iš produktų, esančių namuose, žr.

<http://www.enchantedlearning.com/crafts/>.

ŽIBURĖLIS.lt – interaktyvios užduotys mąstymui, dėmesiui ir atminčiai lavinti, kalbą ir žodyną plėtoti, žr. <http://www.ziburelis.lt/>.

2 priedas

Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 nuostatos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. IX-1700 (Valstybės žinios, 2003-07-18, Nr. 71-3216).

„Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 30 d. nutarimu Nr. 389 (Valstybės žinios, 2011, Nr. 42-1969).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. spalio 19 d. nutarimas Nr. 1219 „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programos

įgyvendinimo tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2011, Nr. 130-6150; 2012, Nr. 107-5424; 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo Nr. 1099 redakcija įsigaliojo 2013-01-01), kuriame numatytos konkrečios priemonės, joms įgyvendinti reikalingi asignavimai, įgyvendinančiosios institucijos ir siekiami rezultatai.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas Nr. 1099 „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių išitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programos įgyvendinimo tarpinstitucinis veiklos planas“ (Valstybės žinios, 2012, Nr. 107-5424), kuriame numatytos konkrečios priemonės, joms įgyvendinti reikalingi asignavimai, įgyvendinančiosios institucijos ir siekiami rezultatai.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281 25 straipsnis. Lituaništinis švietimas ir galimybė mokytis lietuvių kalbos; 56 straipsnis. Švietimo ir mokslo ministerijos įgaliojimai.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas 2012 m. lapkričio 15 d. Nr. V-1569 „Dėl vaikų ugdymo tautinių mažumų kalbomis ir tautinių mažumų kalbų mokymo tobulinimo“.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. vasario 2 d. nutarimas Nr. 112 „Dėl Lituaništos plėtos komisijos sudarymo“ (Valstybės žinios, 2011, Nr. 15-662).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 1752 „Dėl Valstybės paramos skyrimo Lietuvos mokytojams, dėstytojams bei kultūros ir meno darbuotojams, vykstantiems į užsienio valstybes dirbti švietimo, kultūros įstaigose, aukštųjų mokyklų lituaništos ar baltistikos centruose ir lietuvių bendruomenėse“.

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2011 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-122 „Dėl konkursų Lietuvos mokytojams, kultūros ir meno darbuotojams, vykstantiems į užsienio valstybes dirbti lietuvių neformaliojo švietimo ir kultūros įstaigose bei lietuvių bendruomenėse, organizavimo, atlyginimo už suteiktas paslaugas nustatymo ir išmokų skyrimo bei atsiskaitymo už skirtas lėšas tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“.

Vyriausybei pritarus pateiktas tvirtinti Lietuvos Respublikos Seimui „Valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos“ projektas.